svatko je računao, da će to prestati, da se ubijanja i progoni neće ponavljati. Za drugu i treću periodu zajedno, kad i ne bismo to znali iz izravnih dokazala, držali bismo, da su i njegove namjere bile kao i namjere Crkve: da se ljude ne sili na prijelaz, ali ako hoće, i kad traže, da ih se prima, jer se radi o životima ljudi. Tu onda dolazi ona konferencija biskupa u jesen 1941. i postavljanje odbora trojice biskupa za pitanje prelaznika. Imao sam u rukama spis, ali nisam mogao razaznati, da li se je taj odbor trojice biskupa ikada sastajao, a i za tako zvani izvršni odbor nisam razaznao, da bi mnogo radio. Sigurno je, da je nadbiskup primio odgovornost, napose u dijecezi, gdje je on vrhovni nadzornik.

U trećoj i četvrtoj periodi vršili su se masovni prijelazi, i premda je vidio, da su već neki prelaznici ipak ponovno šikanirani, dopušta prijelaze, da ih makar djelomično pomogne, iako se to ne može nazivati spašavanjem Srba.

Ja, nažalost, nisam mogao doznati broj prelaznika, kao ni broj ljudi, koji su ovako spašeni. Ja kao Hrvat htio bih se ponositi učinjenim dobrom.

Što je bilo u svijesti nadbiskupa, kad je vršio ta djela?

On je osjećao, da se to vrši pod silu, a opet htio je da čovjeka spasi, da nije baš po kanonskim propisima, ali s druge strane stoji motiv čovjekoljublja, koji imade još veću težinu. Nastao je osobito teški konflikt u duši službenika Crkve između kanonskih propisa i filantropizma. Često se primalo sa sviješću, da će se isti jednom ipak vratiti na svoju vjeru, kao što je rekao neki svećenik u Bosni: "Ja te primam, no ti ćeš vjerovati kao i do sada". Na koncu pa da i nije bilo drugo u svijesti, nego da se taj čovjek smiri, zadovolji.

Molim, da kod presuđivanja stvari imadete u vidu, kako je ono doba postojalo fizičko, geografsko, organizatorno rasulo; postojali su konflikti motiva, nije se moglo uvijek gledati na principijelnost, trebalo je rješavati konkretnosti, živilo se i radilo i odlučivalo od časa do časa, postojali su najteži konflikti vrednota. Sada je lakše prigovarati, ali onda je bilo teško snalaziti se. Svaki čovjek, koji je tada htio da se učini nešto dobra, morao je činiti i nešto zla.

Vojni vikarijat: Činjenica je, da je nadbiskup Stepinac preuzeo vojno vikarijatstvo mjesec dana nakon što su bili vikarima po Paveliću imenovani pop Stipe Vučetić i Vilim Cecelja. Nadbiskup u tome nije mogao ništa promijeniti, oni su zapravo izvršavali tu službu. Baš u tome području bilo je najviše kaosa, nadbiskup nije imao tu ingerencije. Nije on znao za pojedinosti, a kad je što saznao, strogo je uredovao: slučaj Brekalo, i još neki drugi. Ne može se govoriti o efektivnom učinu s nadbiskupove strane, jer je ingerenciju nad vojnim svećenicima vršilo ministarstvo vojske. Ja nisam mogao ustanoviti, koji od onih svećenika, kojima optužba inkriminira stanovite prekršaje, su bili pravi vojni svećenici.

Ne zaboravite, gospodo suci, da je nadbiskup Stepinac pomagao u ono vrijeme i spasio na smrt osuđene oficire. Ne ću ovdje govoriti o pojedinim njegovim dobrim djelima, nego molim da imate u vidu sve ovo što sam rekao i da na temelju svega donesete presudu.[161]

10.

8. listopada 1946.

Stenografski zapisnik izjave nadbiskupa Stepinca posljednjeg dana glavne rasprave.

(...)[162]

Predsjednik: Optuženi dr. Alojzije Stepinac. Da li prihvaćate obranu vašeg branitelja?

Optuženi Stepinac: Ja sam se bio odrekao obrane i branitelja, ali ne bih imao ništa primijetiti na obranu branitelja, koji su mi dodijeljeni ureda radi.[163]

Tek jednu pripomenu bih stavio obzirom na prekrštavanja, koja se meni toliko imputiraju. Svakome je, i laiku koji donekle pozna crkveno pravo, jasno kao sunce da ni jedan vjernik na teritoriji druge dieceze, i kada bih ja dao dozvolu za prekrštenje, ne bi mogao biti primljen u Katoličku crkvu, jer mu to može dati samo dotični biskup. dakle je apsurdno da se meni imputira prekrštavanje sa bilo čijeg teritorija osim sa teritorija zagrebačke nadbiskupije. I odbor kojem sam bio na čelu bio je puka formalnost, te nije radio ništa. Što se tiče moga teritorija, ja mogu biti osuđen stotinu puta, sigurno će povijest jedanput iznijeti da je obraz zagrebačkog nadbiskupa potpuno čist u tom pogledu. Zašto? Tko god je želio biti primljen u Katoličku crkvu, morao se obratiti na nas pismenom molbom preko svog župnog ureda. Ako netko na terenu vrši nešto bez naše pismene dozvole, to je bio udarac u vodu, za koji ja kao crkveni poglavar, ne mogu odgovarati. To uopće nisu bili prijelazi nego komedija sa kojom crkvene vlasti nemaju posla i za koje ja ne mogu odgovarati.

---

[161] Tekst je prenesen iz zbornika *Stepinac mu je ime*, knj. 1, Zagreb 1991, str. 212-214. Originalni podnesak nalazi se u sudskom spisu Vrhovnog suda NRH stup 6/1946, str. 991a-997, a stenografski zapis sa rasprave isto, str. 3093-3105.

[162] U nastavku rasprave 8. listopada u 19.15 sati svi su optuženi dali konačnu izjavu na pitanje prihvaćaju li obranu svojih branitelja. Donosimo samo izjavu nadbiskupa Stepinca.

[163] U *Suđenje*, str. 447, navedena je samo rečenica "Ne bih imao ništa primijetiti na obranu svojih branitelja." Izostavljena je cjelokupna nadbiskupova izjava koju ovdje donosimo u cijelosti.

Svi moji suradnici znaju da smo bili stavljeni pred dilemu, ili dozvoliti prijelaze onima koji mole, ili ga odbiti. A ako ga dozvolimo, nakon dugog promišljanja, bilo je kakve-takve nade da će im ipak donekle biti pomognuto. Ako bi odbili molbe, suze i vapaj tih ljudi, što znaju moji suradnici, mi bi bili danas isto tako na optuženičkoj klupi, jer nismo htjeli pomoći Srbima, onda kada su za to molili, kada im je Katolička crkva mogla pomoći, mi bi bili okrutnici, i isto tako na optuženičkoj klupi.

Zato kakova god osuda pala naš je obraz čist i neka zna cijeli kulturni svijet, i da odbacujem klevete da je jedno jedino lice prisiljeno od nas da pređe u Katoličku crkvu. Na sve ostalo što se nama imputiralo prilikom ovog procesa sa raznih strana, i što je gospodin advokat na desno sjedeći malo prije spomenuo, na moju adresu i gospodina tužitelja, vi gospodo izvolite izreći presudu kakvu vam je volja, a ja kažem javno pred svom nazočnom publikom, makar se i smijala, pred diplomatskim zborom, ukoliko je prisutan, pred stranim novinarima - ako ja budem zaista osuđen, pred Bogom kažem da sam nevin osuđen, savjest mi je čista i budućnost će pokazati da sam bio u pravu. Više nemam ništa dodati.

VRHOVNI SUD NRH stup 6/1946, str. 3199-3200

11.

11. listopada 1946.

Presuda i obrazloženje vijeća Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske.

Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu, u vijeću sastavljenom od suca Vrhovnog suda dr. Vimpulšek Žarka kao predsjednika vijeća, sudaca Vrhovnog suda NR Hrvatske Poldrugač Ivana i dr. Cerineo Ante kao članova vijeća, te tajnika Vrhovnog suda NR Hrvatske dr. Petrović Ante kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženih Lisak Eriha, dr. Stepinac Alojzija i Šalića Ivana i družine, radi krivičnih djela iz Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, nakon glavne rasprave provedene uz sudjelovanje Javnog tužioca NR Hrvatske Jakova Blaževića, svih optuženih i njihovih branitelja, dana 11. listopada 1946, donio je i proglasio slijedeću:

Presudu

(...)[164]

---

[164] Prethodi presuda za prvooptuženoga Eriha Lisaka.

II. Optuženi Stepinac dr. Alojzije, rođen 8. svibnja 1898. u Krašiću od oca pok. Josipa i majke Barbare rođene Penić, Hrvat, državljanin FNRJ, nadbiskup zagrebački i predsjednik biskupskih konferencija, sada u zatvoru,

kriv je:

1. što je već 12. travnja 1941. god. dok su se još vodile borbe sa njemačkim i talijanskim okupatorskim trupama posjetio u svojstvu hrvatskog metropolite "vojskovođu" Slavka Kvaternika, i čestitao mu uspostavu tzv. NDH,

16. travnja 1941. god. izvršio je službenu posjetu krvniku Paveliću, i prvih dana okupacije priredio je u Nadbiskupskom dvoru večeru ustaškim emigrantima i zajedno se s njima slikao,

28. travnja 1941. god. izdao kleru zagrebačke nadbiskupije službenu okružnicu u kojoj poziva svećenstvo da surađuje i vjernike podstiče na suradnju sa tzv. NDH, a od 26. lipnja 1941. g. kao predsjednik biskupskih konferencija nakon održane biskupske konferencije na kojoj je zauzet stav suradnje sa ustaškim vlastima predveo katolički episkopat u audijenciju Paveliću i tom prilikom ovoga fašističkoga agenta pozdravio kao državnog poglavara tzv. NDH, i obećao mu iskrenu i lojalnu suradnju. Sljedeći njegov poziv, stotine svećenika najaktivnije stupilo je u suradnju sa neprijateljem koja je svršavala izdajom domovine, i mnogim ratnim zločinima, te čak i stupanjem svećenika u neprijateljsku obavještajnu službu.

Tim stavom učvrstio je dotadašnje ustaše-svećenike u njihovoj izdaji, a podstrekavao i mnoge druge prema narodu neprijateljski raspoložene svećenike, da predvode u razoružavanju jugoslavenske vojske, preuzimanju i organiziranju ustaške vlasti, organiziranju ustaških povjereništava, tabora, logora, stožera itd.,

što je kao predsjednik biskupskih konferencija, upravljajući organizacijama "Katoličke akcije", imajući vrhovni nadzor nad pisanjem cjelokupne katoličke štampe, sve te organizacije, kao i cijelu katoličku štampu aktivizirao na pomaganje okupacije, Pavelića i tzv. NDH.

Ta je štampa potpuno ustaška i fašistička, prikrivena crkvenim i vjerskim ruhom, širila klevete i laži protiv Narodno Oslobodilačkog Pokreta, raspirivala vjersku, nacionalnu i rasnu mržnju, sve u korist okupacije, a protiv Narodno Oslobodilačke Borbe.

Sve organizacije iz sastava "Katoličke akcije" slijedeći poziv Stepinca, a naročito organizacije "Velikog križarskog bratstva", "Velikog križarskog sestrinstva" i "Domagoj", surađivale su sa ustašama i postale stup i srčika ustaštva, tako da su članovi ovih organizacija učestvovali u razoružavanju jugoslavenske vojske, u uspostavljanju ustaške vlasti, mnogi od njih postali funkcioneri u ustaškim povjereništvima, taborima, logorima i stožerima, iz

njihovih redova regrutirala se masa oficira za Pavelićevu vojsku, a najveći dio pripadnika križarskih organizacija otišao je dobrovoljno u ustaške i domobranske vojne jedinice, dok sam predsjednik Velikog križarskog bratstva dr. Feliks Niedzielski postaje ustaški "podžupan" i "upravni zapovjednik ustaške mladeži", i te organizacije dale su kadar intelektualaca za ustaški teroristički aparat,

što je i tradicionalne vjerske svečanosti zloupotrebljavao i pretvarao u političke manifestacije za krvnika Pavelića i njegove ustaške bande, pa je tako u svojoj propovijedi na Bistričkom proštenju godine 1942. rekao: "Molimo se i za one koji su napustili domovinu i sada bi iz tuđine htjeli davati savjete katoličkoj crkvi, za koga smije, a za koje ne smije da se moli. Mi znademo da je naša apostolska dužnost opominjati vjernike da se mole za sve ljude, posebno za one koji su na vlasti, a napose za državne poglavare", a u svojoj propovijedi u Mariji Bistrici godine 1944., kad je već svakom bilo jasno da su ustaški koljači, agentura Gestapoa, i da je kvislinška tvorevina NDH na izdisaju u cilju podržavanja ustaštva, poistovjetovao ustaše sa hrvatskim narodom, a službu okupatoru sa odbranom državne samostalnosti i rekao: "Smatra li možda ratujuća strana dok ovakovim strahotama pogađa našu zemlju što hrvatski narod svom snagom svoga bića stoljećima teži za slobodom i brani danas svoju državnu samostalnost uz nečuvene žrtve".

Nadalje što je počevši od godine 1941., pa sve do oslobođenja svakog 10. travnja služio svečane mise slaveći kvislinšku tvorevinu NDH, a crkvene blagdane sv. Antuna pretvarao u političke manifestacije za zločinca Pavelića. Svojim okružnicama naređivao je kleru na području svoje nadbiskupije, da tih dana služe svečane mise za Pavelića i kvislinšku tvorevinu NDH.

Nadalje što je prigodom otvaranja ustaškog "Sabora" 23. veljače 1942. sudjelovao sa kanonicima prvostolnog kaptola zagrebačkoga, te svjetovnim i redovničkim klerom i na ulazu u crkvu sv. Marka dočekao Pavelića i članove ustaškog sabora pozdravnim govorom koji je prenijela sva ustaška i katolička štampa,

nadalje što je u svim mogućim oblicima u toku rata i neprijateljske okupacije izražavao svoju solidarnost sa njemačkim i talijanskim okupatorima na način da je učestvovao u brojnim službenim priredbama, proslavama i čestitanjima koje su u Zagrebu priređivali predstavnici njemačke i talijanske okupacione vlasti, tako je na primjer prisustvovao otvaranju sveučilišnog tjedna za njemačke i hrvatske vojnike u prisutnosti ustaške vlade i njemačkih generala, na otvaranju zagrebačkog zbora sa njemačkim, talijanskim i ustaškim funkcionerima, na proslavi dana fašističkog pohoda na Rim itd.,

2. što su pod rukovodstvom odbora trojice kojemu je on na čelu vršena prisilna prevođenja Srba na katoličku vjeru, koja je prevođenja on sankcionirao,

3. što je početkom godine 1942. imenovan po Vatikanu i primio se službe vojnog vikara Pavelićevih ustaša i domobrana, postavio za svoje zamjenike poznate ustaške svećenike Stipu Vučetića i Vilima Cecelju, pa je tako postao i službeno najviši vojni svećenik Pavelićeve vojske, kome su bili podređeni svi vojni svećenici, koji su u sastavu ustaških i domobranskih formacija podstrekavali na vršenje zločina, a i sami vršili zločine nad narodom i vršili propagandu za ustaštvo,

nadalje što je nadbiskupski duhovni stol kome je on predsjednikom, odobrio 10. II. 1944. pod brojem 904, molitvenik "Hrvatski vojnik", kojega je sastavio ustaški potpukovnik svećenik Vilim Cecelja, a u kojemu vojnicima stavlja kao vjersku dužnost službu okupatoru i odanost Paveliću, te veliča poznate ustaške zločince kao Juru Francetića i druge.

4. Što je 18. XII. 1941. božićnom porukom zagrebačkog nadbiskupa hrvatskim radnicima i radnicama u Njemačkoj pozivao ih na rad, jer da je to njihova vjerska i patriotska dužnost.

Nadalje što je u vrijeme akcije za sakupljanje pomoći ustaškim legionarima na istočnom frontu dao prilog u cigaretama, krunicama, medaljicama i raznim časopisima, podižući time moral ustaškim bandama u borbi protiv bratskog Sovjetskog Saveza,

što je tijekom godine 1944. i 1945. pred slom Hitlerovske Njemačke i njezinih satelita usko se povezao sa Pavelićem i Mačekom, a koji su dalje bili povezani sa izdajicama srpskog i slovenskog naroda Mihailovićem, Rupnikom i Rožmanom, i vodio s njima pregovore radeći na jedinstvenom povezivanju svih neprijatelja naroda, nudeći i tražeći oružanu intervenciju izvana i okupaciju naše zemlje po nekim stranim imperijalistima, a sa ciljem, da kao ništavna izdajnička manjina produženjem okupacije spase kvislinšku tvorevinu NDH ili u bilo kojem drugom obliku održe protunarodnu vlast i spriječe pobjedu naših naroda, pa je tako u tom nastojanju u svom govoru održanom 7. srpnja 1944, članovima "Domagoja" rekao slijedeće:

"Hrvatska danas proživljuje teške časove, a moguće da proživi još i gore, no moramo biti uvijek optimisti i sa pouzdanjem vjerovati da će Hrvatska ostati i da nju nitko ne može uništiti. Hrvatski narod krvari za svoju državu i on će svoju državu uščuvati i spasiti. Svi pokreti protiv Hrvatskog naroda i hrvatske samostalnosti ne smiju nikoga obeshrabriti, već svatko mora još čvršće pristupiti obrani i izgradnji države.", a u svom govoru održanom sveučilištarcima 18. ožujka 1945. ustao je otvoreno protiv mira i nastavio harangu za daljnje prolijevanje krvi, klevetajući narodnu vlast i pravosuđe ovim riječima: "Znači li mir možda to da jedan društveni sloj ognjem i mačem prigrabi vlast u ruke, a drugim staležima ostaje jedino pravo polagano umirati, makar su u ogromnoj većini, znači li možda mir to da se mogu nesmetano

ubijati intelektualci, svećenici, građani, ljudi protivnog političkog naziranja, i da se za ta umorstva nikada i nikome ne polažu računi, znači li mir to, da se može nesmetano onemogućavati djelovanje crkve i te mjere opravdavati izgovorom, da se crkva nema pačati u političke stvari".

Nadalje što je u drugoj polovici ožujka 1945. godine kad je ustaška "vlada" bila na izdisaju, na zahtjev predsjednika te "vlade" Mandića, a po naređenju Pavelića, i nakon što mu je bio stavljen na raspolaganje kredit od 100 milijuna kuna, organizirao biskupsku konferenciju sa zadatkom, da se katolički episkopat zauzme za spašavanje okupatorskog sistema i njegove tvorevine tzv. NDH, kao i za spašavanje ustaških ratnih zločinaca, od pravednog narodnog suda, a za bolje organiziranje te konferencije ustaška vlada dala mu je na raspolaganje poznate zločince generala Rupčića i najzloglasnijeg krvnika Jucu Rukavina, koji su imali zadaću dovesti biskupe na konferenciju. U tu svrhu predsjednik ustaške vlade Mandić, po naređenju Pavelića, dao je šefu ustaške propagande Ivi Bogdanu zadatak, da sačini nacrt biskupske poslanice, što je ovaj i učinio i nacrt poslanice predao biskupu Janku Šimraku, koji ju je redigirao, a poslanica je stvarno i preuzela političke sugestije Pavelića, odnosno Ive Bogdana i zaodjela ih samo mislima sakralnog karaktera. Tako redigiranu poslanicu biskup Janko Šimrak predao je Paveliću koji ju je odobrio i naredio da se štampa. U poslanici među ostalim kaže se: "Pojavili su se lažni svjedoci koji nas optužuju da su hrvatski katolički crkveni poglavari zajedno sa svojim svećenstvom i najboljim svojim vjernicima krivi sadašnjem krvavom obračunavanju u hrvatskoj domovini." Dalje: "Svoj poziv šaljemo i onima koji su u posljednje vrijeme počeli sa sustavnom promidžbom razdraživati neodgovorne i zlu sklone pojedince i skupine pod izlikom suđenja ratnim zločincima, da smaknu što veći broj Hrvata, osobito svećenika i intelektualaca, dobrih katolika, lišavajući ih ne samo života nego i njihova dobra glasa." Nadalje: "U izuzetnom slučaju, ako se koji zalutali svećenik ogriješio o prava svoga bližnjega, mi se nismo žacali udariti ga crkvenim kaznama, dapače i udaljenjem iz svećeničkog ili redovničkog staleža, ali danas moramo najodlučnije prosvjedovati pred Bogom i svjetskom javnošću protiv sustavnog ubijanja i mučenja nevinih hrvatskih katoličkih svećenika i vjernika od kojih je veliki broj živio upravo svetim životom, a mrzitelji katoličke crkve oduzeli su im život protupravnim osudama, osnovanim na fiktivnim krivicama." Nadalje: "Povijest svjedoči da hrvatski narod kroz cijelu svoju 1300 godišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu. A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju hrvatskog naroda. Nitko prema tome nema prava optuživati bilo kojeg građanina

hrvatske države, pa ni hrvatske biskupe zato što poštivaju tu neodstupnu volju hrvatskog naroda kada on na to ima pravo i po božjim i po ljudskim zakonima."

Što je pred slom tzv. NDH u namjeri sakrivanja a u dogovoru sa Pavelićem pohranio u Nadbiskupskom dvoru u Zagrebu arhivu "Ministarstva vanjskih poslova tzv. NDH" i "Županstva pri Poglavniku", i sakrio gramofonske ploče sa svim govorima Pavelića, koje je ovaj držao u emigraciji u Italiji i Hrvatskoj.

Nadalje što se je prije oslobođenja zemlje, a u nastojanju da se održi ta ustaška tvorevina tzv. NDH naročito aktivizirao, vodio pregovore sa Pavelićevim delegatima i po nalogu Pavelića, a u pratnji ustaškog pukovnika Moškova posjetio Mačeka i vodio s njima pregovore radi izvršenja gornjega plana. Tim svojim djelovanjem unio je zabunu u zadnjem momentu među neobavještene.

5. Što je ostajući nakon oslobođenja u zemlji, provodio sistematski plan podržavanja nada da će se uskoro promijeniti "režim" u FNRJ kako su oni nazivali narodnu vlast, kako će nastupiti skore promjene, kako će se vratiti u Hrvatsku Maček, a u Srbiju kralj Petar, kako će ustaše opet doći natrag itd. Nadalje, harangira protiv narodnih vlasti i pravednih osuda narodnih sudova nad ustašama svećenicima, i ostalim ratnim zločincima, nazivajući to progonstvom svećenstva, crkve i religije, te istrebljenjem hrvatskog naroda. Podstreknuti ovim njegovim držanjem, radom i izjavama, mnogi svećenici ustaše, te ustašama skloni svećenici i ostali protunarodni elementi prikupljaju i organiziraju ustaše koji se kriju pred narodnim vlastima, vrše među njima propagandu, te ih organiziraju i guraju na zločine, ubijanja građana naše zemlje, pljačkanja njihove imovine itd.

Nadalje što je primio na Nadbiskupskom dvoru drugom polovicom mjeseca rujna 1945. ustaškog pukovnika i bivšeg glavnog ravnatelja za javni red i sigurnost Eriha Lisaka.

Nadalje što je 8. studenoga 1945. god. primio ustaškog studenta-emigranta, koji mu je iz Salzburga donio "zavjet" ustaša intelektualaca, da će se i dalje boriti za "oslobođenje" hrvatskog naroda. Primio je i špijunku Lelu Sopijanec, koja u više navrata prelazi u Trst,

što je znajući za zavjerenički rad svoga tajnika Ivana Šalića i svećenika Josipa Šimečkoga podstreknuo ih svojim držanjem i djelatnošću na daljnji rad protiv naroda, te ovi u zajednici sa dr. Pavlom Gulinom i Josipom Crnkovićem, kao centralno vodstvo, povezuju razne terorističke grupice u zemlji i pomažu ih na razne načine,

što je upravo u vrijeme pred izbore za Ustavotvornu skupštinu kada svi neprijatelji naroda nastoje svim sredstvima izazvati zabunu u narodu, sa

nadama za neke skorije promjene, izdao pastirsko pismo, koje je sastavljeno na biskupskoj konferenciji pod njegovim predsjedanjem 20. rujna 1945., koje lažno prikazuje stanje u našoj domovini, hrabri ustaše i ostale izdajnike na vršenje daljnjih zločina, s jedne strane, a s druge strane daje podstrek svim neprijateljima naše zemlje u domovini i izvan nje, a naročito ustašama u odmetništvu, koji su se prozvali "križarima", da vjerujući u intervenciju izvana, aktivnije proslijede svojim terorističkim akcijama protiv života i imovine naših građana,

pa je gornjim djelovanjem počinio slijedeća krivična djela:

djelom pod 1. stupanjem u vrijeme rata i neprijateljske okupacije u političku suradnju sa neprijateljem krivično djelo iz čl. 3. toč. 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države,

djelom pod 2. kao pomagač radio je na prisilnom prevođenju na drugu vjeru stanovništva Jugoslavije, čime je počinio krivično djelo iz čl. 3. toč. 3. istog Zakona,

djelima pod 3. pomagao naoružane vojničke formacije sastavljene od jugoslavenskih državljana u cilju službe neprijatelju i zajedničke borbe s njime protiv svoje domovine, počinio krivično djelo iz čl. 3. toč. 4. istog Zakona,

djelima pod 4. stupanjem za vrijeme rata i neprijateljske okupacije u političku suradnju sa neprijateljem počinio krivično djelo iz čl. 3. toč. 6. istog Zakona,

te djelima pod 5. pomaganjem na organizaciji oružanih banda i njihovog ubacivanja na teritorij države, a u cilju da se ugrozi putem nasilja postojeće državno uređenje Federativne Narodne Republike Jugoslavije, počinio je krivično djelo iz čl. 3. toč. 7 istog Zakona, kao i krivično djelo klevete narodne vlasti.

(...)[165]

pa se osuđuju:

(...)[166]

II. Optuženi dr. Alojzije Stepinac po čl. 4. stav. 1 i 2 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 (šesnaest) godina, gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od 5 (pet) godina.

---

[165] Slijede presude za optužene od broja 3 do 13 (Ivan Šalić, Josip Šimečki, Đuro Marić, Pavle Gulin, Josip Crnković, Modesto Martinčić, Krešo Klemen, Mamerto Margetić, Franjo Pavlek, Mirko Kolednjak, Josip Vidović).

[166] Presuda za Eriha Lisaka.

U kaznu uračunava mu se vrijeme provedeno u istražnom zatvoru od 18. IX. 1946. do 11. X. 1946.

(...)[167]

Obrazloženje

U opravdanju svog plana okupacije Europe, Njemačka se fašistička soldateska bacila u aprilu 1941. g. i na Jugoslaviju. U taj smišljeni i već oprobani plan okupacije spadalo je i nastojanje okupatora da u okupiranoj zemlji stvori kvislinške vlade domaćih izdajica, kako bi onda tu zemlju mogli proglasiti "slobodnom", "nezavisnom", a da je pri tome politički i ekonomski potpuno podjarme.

I kod okupacije Jugoslavije ponovili su talijanski i njemački agresori tu svoju igru i u tu svrhu pronašli zločinca Antu Pavelića, koji je svjestan svoje potpune političke nemoći pristao na sve zahtjeve okupatora.

Tako 10. travnja 1941. god. iza njemačkih i talijanskih tenkova ulazi u našu zemlju jedna beznačajna grupica demoraliziranih i besprincipijelnih zločinaca, koja se sastoji iz svega nekoliko stotina ljudi. Dolazeći u zemlju ta grupica nema nikakove podrške u narodu. Jedina njena podrška su njemački i talijanski tenkovi. Znajući vrlo dobro, da ne predstavljaju nikoga, ustaše nervozno traže nekoga tko bi im dao moral i podršku i legitimaciju pred hrvatskim narodom.

Sam "osnivač" tzv. NDH zločinac Slavko Kvaternik priznao je, da u času "proglašenja" te nazovi države nije uz sebe imao nikoga. Upravo u tom momentu najveće nesigurnosti samih ustaša pojavljuje se već 12. travnja 1941. g. u audijenciji kod Kvaternika zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolita dr. Alojzije Stepinac, koji tim aktom priznaje novo stvoreno stanje. Taj posjet predstavlja za ustaše politički, skoro bismo rekli, i historijski događaj prvog reda. Ustaše osjećaju da su tim posjetom stekli priznanje katoličkog episkopata, a što je još važnije da su time stekli vrlo važnog saveznika, koji će im pomoći da prevare i porobe hrvatski narod.

Ta se okolnost iskorišćuje davanjem kolosalnog publiciteta toj posjeti, jer o njoj pišu sve novine pridajući joj neobično veliku važnost, koju ta posjeta zaista i zaslužuje.

Pošto se Stepinac ovako principijelno složio sa okupacijom i ustašama, on odmah u prvim danima daje vrlo važnu podršku ustašama. Pored već gore

[167] Slijede presude za optužene od broja 3 do 13, te oslobađanje od navoda optužbi za optužene pod br. 8, 10, 14-16 (Modesto Martinčić, Mamerto Margetić, Stjepan Švasta, Ivan Ivanković, Josip Majnarić). Cjeloviti tekst presude objavljen je u *Suđenje*, str. 450-494.

spomenutog posjeta tzv. "vojskovođi" Slavku Kvaterniku, Stepinac već 16. travnja 1941. čini zvaničnu posjetu tzv. "poglavniku" dr. Anti Paveliću, sve to u momentu kada se jugoslavenska vojska još bori sa neprijateljem, kada još jugoslavenska vojska nije potpisala kapitulaciju i kada naši ljudi daju živote u neravnoj borbi protiv daleko jačeg okupatora. Naravno da ustaše ne zaboravljaju na važnost tog zvaničnog posjeta i izvlače iz njega punu političku korist, dajući mu golemi publicitet.

Stepinac znade, da među njegovim klerom imade vrlo mnogo ustaških i proustaških elemenata, a znade i to da je za egzistenciju ustaške tzv. vlade neobično važan stav katoličkog klera, neobično važna pomoć koju će kler pružiti ustašama kod potpunog provođenja okupacije i uređenja njihove razbojničke vlasti. Zato Stepinac već 28. travnja 1941. hiti, da katoličkom kleru izda okružnicu u kojoj ga poziva da lojalno surađuje sa novim ustaškim i njemačkim gospodarima.

Ali Stepincu to još nije dosta, on želi u službu ustaša i okupatora staviti cjelokupni autoritet katoličke crkve u Hrvatskoj, te u tu svrhu saziva, kao predsjednik biskupskih konferencija, takvu biskupsku konferenciju, na kojoj katolički biskupi zauzimaju stav suradnje sa ustašama, a nakon toga predvodi Stepinac cijeli episkopat u svečanu audijenciju Paveliću, što se sve po ustašama iskorišćuje u punoj mjeri preko njihove štampe, koja sasvim ispravno u tim činima gleda događaje od nedokučive važnosti.

U katoličkom kleru postojao je već ranije veliki broj svećenika ustaša, a sada Stepinac svojim primjerom i svojim poticajem gura na put suradnje sa okupatorom ne samo već te ranije ustaše, nego i mnoge druge svećenike diljem cijele tzv. NDH. Tako već u prvim danima nalazimo masu katoličkih svećenika i franjevaca koji potaknuti držanjem episkopata na čelu sa Stepincem, sudjeluju kod organiziranja ustaških vlasti, te kod organiziranja ustaške zločinačke organizacije. Tako nalazimo na stotine svećenika koji odmah uzimaju aktivno učešće u ustaškoj vlasti, a među njima primjerice Cecelja Vilima, župnika iz Kustošije, fra Čorić Didaka u Jaski, Nikšić Ivana iz Slunja, Marjanović Dragutina, kapelana u Slavonskom Brodu, Gecina Martina župnika u Rečici, don Moguš Matu, župnika na Udbini, Đulić Antuna, župnika na Dvoru na Uni, Astaloš Josipa, župnika u Dalju, fra Berković Petra u Drnišu, fra Hrstić Ivana u Sinju, fra Milanović Stanka u Imotskom, don Tomas Iliju i don Vrdoljak Juru u Čapljini, fra Perić Srećka u Livnu, Brale Božu župnika u Sarajevu, fra Glavaš Radoslava i sve ostale franjevce u samostanu na Širokom Brijegu, fra Šimić Velimira, Grbavac Karla i Čuntić Miju iz kotara Duvno, fra Klarić Antuna u Bosanskom Šamcu, fra Rajić Emanuela u Donjem Vakufu, Miletić Ivana župnika u Višegradu, Kamber Dragutina župnika u Doboju, Župančić Branimira župnika u Bosanskoj Gradiški

i niz drugih svećenika i franjevaca, za koje je tokom rasprave potpuno dokazano da su bili ustaše i što više prvoborci za ustaški nasilnički režim.

Mnogo katoličkih svećenika postaju sasvim otvoreni koljači kao fra Miroslav Filipović-Majstorović, koji je čak zapovjednik zloglasnog logora u Jasenovcu, kada je u tom logoru dao poubijati preko 40.000 ljudi, žena i djece, a mnoga od tih ubojstava i sam lično izvršio. Nadalje, u tom istom jasenovačkom logoru nalazimo katoličke svećenike - koljače - Brekalo Zvonimira, te Čulinu, Cvitana, koji uzimaju učešća u masovnom ubijanju našeg naroda u tom logoru. Nalazimo Vukelić Josipa vojnog duhovnika, koji sa Pavelićevom kvislinškom vojskom vrši masovna ubijanja naših ljudi na Baniji. Nalazimo Bujanović Josipa (pop Jole), katoličkog svećenika i vršioca dužnosti velikog župana u Gospiću, koji je u Gospiću dao likvidirati i posljednje ostatke Srba, a nalazimo i fra Dionizija Juričeva koji je u ustaškoj uniformi sa revolverom u ruci vršio prekrštavanje Srba.

Čitav niz svećenika stupio je u neprijateljsku obavještajnu službu, dao neprijatelju podatke o kretanju jedinica NOV i denuncirao rodoljube okupatorskim i ustaškim vlastima. Neki od svećenika, kojima je to potpuno dokazano su fra Božić Ilija, fra Mač Borivoj, fra Grebenarović Boro, fra Balić Božo, fra Stašić Marijan, Lisica Ciprijel, Crnković Matija, fra Križanić Krsto, Gasman Vendelin, Hrgić Ljubo, Ribić Rikard, Bezuh Miroslav i beskrajnih lista drugih takovih izdajnika svoga naroda iz redova katoličkih svećenika.

Iako optuženi Stepinac zna za takav protunarodni stav katoličkog svećenstva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, jer to zna i mora znati cijela zemlja, on niti jednom riječju ne osuđuje takovo držanje, već naprotiv ustraje u svom djelotvornom potpomaganju ustaškog režima. Stepinac ne propušta ni jedne prilike da katoličku crkvu i vjeru stavi u službu ustaša. Tradicionalne procesije u Mariju Bistricu, koje bi morale imati sasvim vjerski karakter Stepinac iskorišćuje za davanje političkih izjava u korist ustaša i okupacije. U tim propovijedima kao i mnogim drugim propovijedima Stepinac pomaže ustašama u prevari hrvatskog naroda dokazujući, kako je tzv. NDH samostalna država, kako je ona hrvatska država, te nastoji sugerirati hrvatskom narodu, da je ta kvislinška tvorevina ostvarenje želja hrvatskog naroda za državnom samostalnosti.

Osjećajući stalno ustašku slabost među hrvatskim narodom Stepinac povremeno, ali sistematski daje injekcije u formi raznih propovijedi, manifestacija itd.

Tako Stepinac sudjeluje kod večere priređene u Nadbiskupskom dvoru u počast ustaških emigranata povratnika, najvećih zlikovaca za vrijeme okupacije, te se čak u njihovom krugu i slika.

Stepinac naređuje da se na godišnjice osnutka tzv. NDH 10. travnja svake godine, koji je najžalosniji datum u cijeloj hrvatskoj historiji, služe mise

zahvalnice po svim crkvama njegove nadbiskupije, i preporuča svojim svećenicima da pozovu narod da se skrušeno pomoli za svog "poglavnika". Isto takove mise održava Stepinac u svim svojim crkvama svakog 13. lipnja na imendan krvnika Ante Pavelića.

Stepinac sudjeluje kod svih ustaških, njemačkih i talijanskih priredaba, primanja, čestitanja itd. pa čak i kod japanskog poslanstva. Sve novine pune su slika Stepinca u društvu ustaških i okupatorskih zločinaca, a na mnogobrojnim se filmskim žurnalima vidi pored Sigfrieda Kaschea, Slavka Kvaternika, Ante Pavelića i naravno i dr. Alojzije Stepinac.

Kada je Pavelić odlučio da sa velikom pompom poduzme jednu od mnogobrojnih prevara pred hrvatskim narodom tj. da obnovi hrvatski sabor, koji bi imao dati neki utisak legalnosti na sve razbojničke čine počinjene po ustašama i Nijemcima, Stepinac pomaže Paveliću u toj prevari i svečano dočekuje Pavelića podjeljuje blagoslov njemu i njegovom "saboru", što naravno imade svrhu da toj Pavelićevoj komediji dade jedan ozbiljan značaj.

Kada se tako poveže cijelo javno djelovanje optuženog Stepinca za vrijeme okupacije, onda nam postaje jasan i Stepinčev plan i nastojanje da Paveliću, koji se sa svojom šačicom ustaša osjeća osamljen, stavi na raspolaganje svoj autoritet kao najvišeg predstavnika katoličke crkve u Hrvatskoj kao i autoritet same katoličke crkve.

Zar je onda čudo da svećenici diljem cijele Hrvatske sljeduju primjer optuženog Stepinca i da masovno prilaze ustaškoj zločinačkoj organizaciji, postajući tako njezini najveći pobornici. Nije čudo ni to da vjernici, videći svog nadbiskupa u najboljim odnosima sa ustašama i okupatorima, prilaze tim ustašama i Nijemcima i na taj način padaju u izdaju svog naroda.

Naročito se u tom ističu organizacije katoličke akcije, a na prvom mjestu "Veliko križarsko bratstvo" i "Veliko križarsko sestrinstvo", čiji klerofašistički stav je bio već ranije notoran.

I tu priskače u pomoć ustašama Stepinac sa svojim organizacijama katoličke akcije, kojoj on stoji na čelu. Križari-intelektualci postaju odmah ustašama i zauzimaju najvidnija mjesta u ustaškoj državi. Naročito se u rukama križara nalazi organizacija ustaške mladeži, kojoj je na čelu križar dr. Feliks Niedzielski, koji je upravni zapovjednik ustaške mladeži, dočim je prije njega bio na istom položaju prof. Ivo Oršanić. I na čelu ustaške propagande i štampe nalaze se križari dr. Vilko Riger, Ivo Bogdan, Tijas Mortigjija i dr. a u cijeloj Hrvatskoj ogroman broj ustaških stožernika, logornika i tabornika postaju križarski rukovodioci.

Križari postaju u velikom broju oficiri Pavelićeve vojske, tako da je cijeli ustaški aparat zasićen križarskim elementima.

Najjasnije se vidi stav križarske organizacije iz pisanja križarskog lista "Nedjelja", koji u svakom broju donosi slavopjevke Paveliću i njegovoj NDH, Adolfu Hitleru i nacističkoj Njemačkoj, tako da se taj list stavio na čelo fašističke štampe.

Križari se u svom listu hvale da su samo zato ustaše, jer ih je odgojilo križarstvo, hvale se da se križari hrabro bore u Francetićevoj crnoj legiji i u ustaškoj legiji na istočnom bojištu.

Usprkos toga da Stepinac znade za rad križarske organizacije i za pisanje njihovog lista, on ih nakon svake glavne skupštine prima u audijenciju, odobrava njihov rad i blagosljivlja ga (vidi "Nedjelja" od 14. XII. 1941. br. 49, str. 1 i od 29. XII. 1942. br. 36-37 strana 6). Nigdje ni jednom riječju ne vidi se da bi Stepinac bilo kada i bilo gdje ukorio križare, što su se dušom i tijelom predali ustaštvu. Naprotiv u Stepinčevom odobravanju i blagoslovima križari vide podstrek da nastave istim putem kojim su pošli sljedujući kolaboracionistički odnos optuženog Stepinca.

Cjelokupna katolička štampa u Hrvatskoj povodi se za primjerom koji joj je dao nadbiskup Stepinac. Na prvi pogled sasvim bezazleni vjerski listovi kao "Anđeo čuvar", "Vjesnik počasne straže Srca Isusova", "Crnče", "Glas Srca Isusova", "Glasnik sv. Ante", "Svetište sv. Antuna", puni su Pavelićevih slika, oduševljenih članaka koji slave ustašku Hrvatsku i hvalospjeva najvećem izrodu hrvatskog naroda Anti Paveliću, tako da listajući i čitajući po tim tobože vjerskim listovima dobivamo utisak da čitamo najradikalniju ustašku štampu.

Pa "Katolički list", za kojeg Stepinac priznaje da je službeni organ zagrebačke nadbiskupije prednjači u takvom fašističkom pisanju, i da ne govorimo o križarskom tjedniku "Nedjelji". Stepinac ne poriče da je na katoličku štampu mogao vršiti utjecaje, ali ne daje obrazloženja zašto nije utjecao u pravcu da se fašističko pisanje tih listova promijeni. Naprotiv katolička štampa samo konzekventno ide putem na koji mu stalno ukazuje sam nadbiskup Stepinac u svojim bezbrojnim propovijedima i proustaškim izjavama.

I tako mnogi svećenik i mnogi vjernik nalazeći se pod unakrsnom vatrom Stepinčevih istupa i propovijedi u korist ustaša i tzv. NDH, zatim stojeći pod uticajem katoličke štampe, koja odiše ustaškim duhom, stupa na put suradnje sa ustašama i okupatorom, koji put nužno vodi u bezdan zločina i izdaje, a sve je to posljedica konzekventnog djelovanja optuženog Stepinca u korist okupacije.

Dodajući još jedan daljnji fakat u svojoj djelatnosti u cilju opravdanja okupacije i legalizacije kvislinške tvorevine pod imenom NDH, Stepinac se

prihvaća i dužnosti vojnog vikara sine titulo Pavelićeve kvislinške vojske, čim zauzima i vojni položaj u izdajničkoj Pavelićevoj vojničkoj organizaciji. Svojim zamjenicima imenuje ustaše svećenike Stipu Vučetića i Vilima Cecelju, te preko njih organizira vojno dušobrižništvo, vidi se najbolje iz ovoga pasusa Pavelićevog govora prilikom zakletve prvih vojnih dušobrižnika:

"Siguran sam, da će naše potomstvo vama svećenicima dugovati zahvalnost, da ste u prvu hrvatsku vojsku, u prve vojnike NDH unijeli zdrav duh, unijeli moral, unijeli poštovanje, unijeli bogobojaznost pred svevišnjim, odvažnost i hrabrost pred svakim neprijateljem, bilo vanjskim bilo unutarnjim."

Preuzimajući na taj način rukovodstvo i pokroviteljstvo nad vojnim dušobrižništvom Pavelićeve vojske Stepinac gura daljnji veliki broj svojih svećenika u suradnju sa izdajicama, sa ciljem da Pavelićevoj vojsci ulije moral i hrabrost, ukratko da se osokoli da se bori protiv svog vlastitog naroda, a za produženje neprijateljske okupacije i Pavelićeve strahovlade.

U svojoj obrani optuženi Stepinac naveo je da je i za Jugoslavije u jugoslavenskoj vojsci vršio dužnost vojnog vikara, što nipošto ne umanjuje njegovu krivnju.

Imajući tako pred očima cijelo Stepinčevo djelovanje za vrijeme okupacije sud je došao do uvjerenja da cijeli taj niz nebrojenih Stepinčevih čina učinjenih u korist okupacije dokazuje da je Stepinac prihvatio okupaciju, da je Stepinac prihvatio ustašku državu, da sistematski od koljevke stajao na pomoć toj nazovi državi, uvjeravajući svakom prilikom hrvatski narod da je NDH hrvatska država, i da je ona izraz volje hrvatskog naroda, svjesno zavodeći narod od istine i spoznaje, da je tzv. NDH samo jedan sistem okupacije, kojoj je glavna svrha razbijanje jedinstva naših naroda, lomljenje otpora narodnih masa i produženje okupacije u čisto imperijalističkim ciljevima Njemačke i Italije.

Ustaše i okupatori su nastojali da posiju neizbrisivu mržnju među Hrvate i Srbe u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, da razviju bratoubilački rat, od kojega bi samo okupator imao koristi, prisiljavajući Srbe da se odreknu svoje nacionalne svijesti. U tu svrhu ustaše i okupatori nemilice kolju, uništavaju i pljačkaju Srbe na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine. Kao najzgodniji način za odnarođivanje Srba ustaše smatraju prevođenje Srba sa pravoslavne na katoličku vjeroispovjest. Turajući glavu svijesno u pijesak, zatvarajući oči pred notorno poznatim činjenicama prisile izvršene po ustašama i ustaškim svećenicima nad Srbima u svrhi prijelaza, Stepinac hoće tom masovnom nečuvenom ratnom zločinu dati jednu legalnu formu, te u tu svrhu biskupske konferencije pod predsjedništvom opuženog. Stepinca donose 17. XI. 1941.

rezoluciju, u kojoj se nevjerojatnim cinizmom traži da se prijelazi obavljaju samo po dogmatskim načelima.

Da bi se toj raboti dala jedna skroz ozbiljna značajka ta ista biskupska konferencija stvara tzv. odbor trojice, u koji ulazi dr. Alojzije Stepinac kao predsjednik, a kao članovi dr. Viktor Burić biskup senjski, i dr. Janko Šimrak biskup križevački. Osniva se posebni izvršni odbor, sastavljen od samih svećenika i ta dva tijela određena su za provođenje prekrštavanja naravno u sporazumu sa ustaškim ministrom pravosuđa i bogoštovlja.

Iako optuženi Stepinac ne može poreći da je kao jedan od bezuvjetnih uslova za prijelaz na katoličku vjeru, slobodno stvorena odluka prelaznika on svjesno vara javnost iako znade da nijedan od Srba prelaznika nije prešao na katoličku vjeru na osnovu svoje slobodno stvorene odluke, već pod najtežom i najkrvavijom prisilom koju na njega vrše ustaše, a u nebrojenim slučajevima i sami svećenici, držeći srpskom narodu stalno nož pod vratom.

Iz iskaza nebrojenih svjedoka tog prekrštavanja jasno se vidi sistem prekrštavanja.

Najprije dolazi jedan strahoviti pokolj Srba, proveden po ustašama, i kada su Srbi na smrt preplašeni, onda dolazi svećenik naravno u pratnji ustaša, i uvjerava Srbe kako će se moći spasiti samo ako smjesta i to svi, pređu na katoličku vjeru. U nekim slučajevima bili su čak hapšeni i taoci, te je njihovo puštanje na slobodu bilo uvjetovano time, da se cijelo selo prekrsti. I nakon te situacije Srbi "slobodnom voljom odlučuju se na prijelaz u katoličanstvo".

I konačno dolazi do prekrštavanja, koje se nastoji učiniti što svečanijim, a kojem bezuslovno prisustvuju predstavnici ustaških vlasti, naravno u prisustvu ustaške vojske. U brojnim slučajevima dolazi baš prilikom takovog prekrštavanja, kada se narod skupi do masovnih pokolja.

Međutim optuženi Stepinac ne tvrdi samo 1941. god. da Srbi prelaze samo na osnovu slobodno stvorene odluke, nego to tvrdi još i danas na raspravi kada kaže: "da su Srbi imali slobodnu volju i zdrav razum, pa su mogli preći na katoličanstvo ili ne."

Ne smeta pri tom optuženog Stepinca ni izjava suoptuženog dr. Đure Marića, koji je sam na sudu opisao žalosne i tragične scene plača i jadikovki srpskih žena, koje su se sa najvećom bolju rastajale sa svojom vjerom.

U tom prekrštavanju dolazi do najpunijeg izražaja uska povezanost ustaša sa optuženim Stepincem.

Obrana optuženog Stepinca ide zatim, da se cijeli taj kontinuirani niz djela, koji ovako kao što ga je sud spoznao nakon rasprave kao jednu zatvorenu cjelinu, koja daje potpunu jasnu sliku o političkoj fizionomiji optuženog Stepinca, rastrga, da svako pojedino djelo istumači kao slučajno beznačajno i

sitno bez ikakvog značenja, i da na taj način stvori takovu atmosferu u kojoj se od samog drvlja neće vidjeti šuma. Međutim, sud je na osnovu rezultata rasprave došao do zaključka, da je optuženi Stepinac odmah po dolasku okupatora i ustaša dragovoljno prihvatio to stanje i odlučio ustaškoj vladavini od koje se nadao velikoj koristi potpomoć da se stvori i održi.

U tom uvjerenju sud utvrđuje još i obrana samog Stepinca. Obrana je pridonijela u dokaznom postupku niz Stepinčevih propovijedi, u kojima se on kritički odnosi prema nekim pojavama u ustaškoj državi, pridonijela je niz dokumenata iz kojih se vidi da je optuženi Stepinac u pojedinim slučajevima intervenirao kod ustaških vlasti za neke progonjene osobe, pa tako Židove, mješovite brakove, neke Srbe itd. Međutim, baš se iz te činjenice jasno vidi koliko se Stepinac odvojio od svog naroda i od njegovog stava prema okupaciji.

Iako Stepinac znade za sve zločine ustaša, on ih usprkos toga javno hvali i podržava. Stepinac se žali na izvjesne "nedostatke" trudeći se da te "nedostatke" ukloni, a iz Gestapovačke klaonice NDH nastoji učiniti jednu malo "bolju" i "savršeniju" državu, ukratko dok Stepinac ispravlja krivu Drinu, hrvatski je narod pošao sasvim drugim putem, putem oslobodilačke borbe, ujedinivši se sa ostalim narodima Jugoslavije. Stepinac kritizira neke stvari i "pojave" u tzv. NDH, a time samo moralno pomaže sistem okupacije.

Značajan je u tom smislu stav optuženog Stepinca prema njemačkom generalu u Hrvatskoj Gleise von Horstenau koga Stepinac smatra "pristojnim gospodinom" tako da se čak hvali svojim dobrim odnosima s njime, smatrajući da bi se s njim i njemu sličnim moglo ljepše surađivati. Stepinac ne gleda u Horstenau okupatora, koji je obukao rukavice, da se narod ne dosjeti, iako je to bilo jasno svakom pa i najjednostavnijem čovjeku u Hrvatskoj. Hrvatski narod želi se riješiti okupatora pa i takvog tipa Horstenaua, a Stepinac želi da iz koljača Luburića, Kaschea, Pavelića i dr. napravi "pristojnije" okupatore u smislu Horstenaua i gorko se jada kada ovi koljači neće shvatiti da je to u njihovom interesu i u interesu čitavog sistema okupacije, da svoj teror nad narodom izvršuju malo "diskretnije" i malo "pristojnije".

Stepinac zna, i to mu sud neće poreći da su ustaše razbojnici, ali on preko toga prelazi i potpomaže ih, a to njegovu krivnju u očima suda nipošto ne umanjuje. Stepinac nemilice vuče koristi iz tog položaja kojeg mu ustaše priznaju. Svjedok Sučić Alojzije, bivši činovnik odjeljenja za bogoštovlje bivše NDH iskazao je pred sudom kolike su stotine milijonske svote primale katoličke ustanove kao pomoć odjeljenja za bogoštovlje.

Međutim uslijed razvitka događaja na frontovima i Stepinac osjeća 1944.

U to vrijeme padaju u dispozitivu ove presude citirani govori optuženoga Stepinca i to govor 7. srpnja 1944. članovima "Domagoja", govor ustaškim sveučilištarcima 18. ožujka 1945. Iz tih govora vidi se, da se Stepinac sasvim angažirao u spašavanju sistema okupacije.

Stepinac se u toj završnoj fazi za NDH sve više obara na narodno-oslobodilački pokret, ostajući pri tom sam sebi dosljedan, jer je za vrijeme okupacije služeći Gebelsovoj i Pavelićevoj propagandi bacao drvlje i kamenje, laži i klevete na NOP i NOV.

U toj fazi Stepinčeve obrane okupatorskog sistema Stepinac odustaje i od one naravi kritike NDH koju smo ranije konstatirali, prelazi preko svih "grešaka" ustaša i sav se zalaže za njih. U toj atmosferi dolazi do sramotne biskupske konferencije održane u drugoj polovici ožujka 1945. god.

Kad je Stepinac vidio da se usprkos svih njegovih nastojanja ruši NDH, odlučio se na najsramotniji korak tj. prihvaća prijedlog Pavelića i njegove ustaške vlade, da se sazove biskupska konferencija sa isključivim političkim zadatkom, da podupre svojim autoritetom NDH i ustaše. Ideja za tu konferenciju potekla je od Pavelića, formalno povjereno je vodstvo ustaškom ministru pravosuđa i bogoštovlja dr. Cankiju. Na osnovu originalnih dokumenata, jedinstvenim dokazima, koje ni optuženi Stepinac nije ni jednom riječi porekao, potpuno je dokazano, da su ustaše tu biskupsku konferenciju naručili od Stepinca, da su u svrhu organizacije te konferencije Stepincu dali kredit od 100 milijuna kuna, a dokazana je i činjenica, da je i sam tekst poslanice, koju je trebalo izdati nakon te konferencije, dirigiran od strane ustaškog šefa propagande i ministra pravosuđa dr. Cankija, da je ta i takva poslanica donešena po biskupskoj konferenciji, samo prerađena u crkveno ruho. Dokazano je dalje, a ni to nije porekao optuženi Stepinac, da je pozive za tu konferenciju razaslao pod svojim potpisom "predsjednik" ustaške "vlade" dr. Mandić.

Organizator te konferencije ustaša dr. Canki prebacuje biskupe u Zagreb avionima ustaške vojske, a po senjskog i krčkog biskupa šalje zloglasnog ustaškog koljača Jucu Rukavina.

Isto takvu komediju trebale su odigrati i druge vjerske zajednice u NDH naročito islamska vjerska zajednica, "hrvatska pravoslavna crkva" i protestantska crkva. I dok se sve vjerske zajednice pod bilo kojim izgovorima izvlače iz tog sramotnog posla, ne želeći da u tom momentu svoj autoritet stave u službu okupatorskog sistema, dotle katolički biskupi na čelu sa predsjednikom biskupskih konferencija nose poslanicu, koju nalazimo odštampanu u "Katoličkom listu" od 29. ožujka 1945. god. br. 12-13.

Interesantno je pri tom, da se za cijelo vrijeme okupacije održavaju svega

teške saobraćajne prilike. Značajno je da se prva od tih konferencija održava kod osnutka NDH da bi svojim proglasom na kler i vjernike dala podršku ustaškom režimu, a druga se održava kod svršetka NDH da bi svojom poslanicom dala podršku okupaciji. Ni jedan ni drugi razlog sastajanja nije vjerske nego skroz političke ili bolje rečeno protunarodne prirode. Znači da se za vrijeme NDH nije održala ni jedna biskupska konferencija koja bi imala riješiti neke vjerske katoličke probleme. Stepinac to tumači lošim saobraćajnim prilikama, a eto druga se konferencija održava u ožujku 1945. kada su saobraćajne prilike savršeno dezorganizirane, kada su najveće poteškoće sa prevozom biskupa do Zagreba.

Iz iskaza svjedoka dr. Vladimira Košaka bivšeg ustaškog ministra tzv. državne riznice i poslanika NDH u Berlinu, vidi se, da je ta biskupska poslanica, kao politički događaj prvog reda, odmah prevedena na njemački, francuski i engleski i najhitnijim kuririma poslana duž cijele okupirane Europe, pa čak predana i nekim neutralnim poslanstvima u svrhu da dođe do ruku Saveznika. Pavelić spasava sebe, svoje ustaše i NDH, pa znajući da je on svoj kredit u inostranstvu već davno proigrao, ako ga je ikad imao, pa sada hoće da spasi što se spasiti dade pomoću katoličkih biskupa na čelu sa optuženim Stepincem, a Stepinac mu u tome rado i sa svim sredstvima koja mu stoje na raspoloženju, pomaže.

Ista ta biskupska poslanica umnožena je po ustaškoj propagandi u stotinama hiljada primjeraka i razdijeljena duž cijele NDH iz čega se vrlo jasno vidi politička svrha te poslanice i nade koje su ustaše u nju polagali.

Po Pavelićevom zahtjevu optuženi Stepinac koristi svoj autoritet u želji produženja okupacije, održanja nenarodnog režima i borbe protiv pobjedničkog mira u svijetu.

Jačanjem narodnog otpora i narodne vlasti koja je do kraja ugrozila sve te protunarodne elemente, oni se međusobno povezuju. Prelaze preko razlika koje su ih dijelile, i kojima su se služili u svrhu varanja narodnih masa i jasno pokazuju ono što je osnovno u njima, a to je mržnja protiv svega što je narodno i želja za očuvanjem stečenih pozicija. Tako vidimo iz priznanja optuženog Šalića a i iz glasne šutnje optuženog Stepinca, da je Stepinac primio Mihailovićevog izaslanika Brašića, vidimo iz Stepinčevog priznanja da je primio Rupnikovu delegaciju, vidimo da je i Brašića i Rupnikovu delegaciju primio i Pavelić. Razvija se neobično živa izmjena mišljenja između svih tih kvislinga, sa ciljem da se nađe neka zajednička platforma i neka zajednička mogućnost za spasavanje stečenih pozicija i vlastitih glava. U tom djelovanju ne ostaje niti Stepinac po strani. I on se uključuje u zajednički stvoreni plan koji se osniva na tom, da se bar na jednom dijelu Jugoslavenske teritorije drže

ujedinjene snage reakcije, da se zatim stanje u Jugoslaviji prikaže kao stanje građanskog rata, da se nadalje potraže neki novi okupatori, kad su stari okupatori Njemačka i Italija već propali, da se okupira Jugoslavija i da se na svojim položajima uspostave i održe i Pavelić i Draža Mihailović i kralj Petar i svi njima slični.

U taj se plan ukopčava i optuženi Stepinac. Iz iskaza svjedoka dr. Mehmeda Alajbegovića, ustaškog ministra vanjskih poslova vidi se, da je Pavelić sa svojom vladom zaključio, da u svrhu uspješnog provođenja tog plana treba svakako nagovoriti Mačeka, da on napusti zemlju, jer će to kod Saveznika postići utisak, kao da je stanje u Jugoslaviji kaotično, a osim toga će Pavelić sa svojim ustašama lakše izbjeći zasluženoj kazni ako se sakrije pod okrilje Mačeka.

Stepinac prima nalog Pavelićev koji su mu prenijeli ustaški ministri Alajbegović i dr. Edo Bulat, odlazi k Mačeku omogućuje direktni sastanak između Mačeka i Pavelića i kao posljedica toga Maček odlazi iz zemlje. Sve je to utvrđeno nepobitno iz iskaza svjedoka Alajbegovića.

U tu naročito aktivnu djelatnost optuženog Stepinca pred kraj okupacije spada i sakrivanje arhive ustaškog ministarstva vanjskih poslova i "župansta pri poglavniku", te gramofonskih ploča sa svim govorima Ante Pavelića.

Iz originalne potvrde potpisane po samom Stepincu vidi se, da je on zaista primio tu arhivu na čuvanje i to po odredbi samog Pavelića.

Iz iskaza svjedoka Alajbegovića vidljivo je, da Pavelić nije tu arhivu htio sakriti u državnu arhivu, jer se bojao da je tamo suviše pristupačna, i da bi tamo suviše lako došla u ruke narodnim vlastima, pa se stoga radije odlučio na to da tu arhivu preda na čuvanje Stepincu. Iz toga je jasno vidljiva namjera, koja je i samom Stepincu morala biti poznata, da se ta arhiva sakrije od narodnih vlasti, pa je Stepinac na tu namjeru pristao, i pružio Paveliću, koji se mislio kasnije vratiti i opet uzeti tu arhivu u posjed, pomoć da tu svoju namjeru i provede.

Zbog toga ga je sud pronašao krivim i za to djelo optužuje.

Nakon oslobođenja cijele naše zemlje optuženi Stepinac radi i konzekventno zavađa druge u uvjerenja da je narodna vlast provizorna, da će se u Hrvatsku vratiti Maček sa Pavelićem i njegovim ustašama, a u Srbiju kralj Petar.

Taj njegov stav je naročito jasno izražen u "pastirskom pismu" od 20. rujna 1945., gdje napada narodnu vlast zbog tobožnjih progona svećenika, te ide tako daleko da čak i poznate ustaške koljače franjevce sa Širokog Brijega naziva poznatim antifašistima i prikazuje ih kao nedužne janjce. Taj njegov

neprijateljski stav prelazi na veliki dio katoličkog klera u Jugoslaviji, u kojima Stepinac podržava nadu u najskoriju novu okupaciju Jugoslavije.

Značajno je da takav utjecaj Stepinca na ostali kler i držanje njegovih najbližih suradnika njegovog tajnika Ivana Šalića, koji je i sam iskazao, da bi se on kanio svakog ilegalnog i zavjereničkog rada, da je stav episkopata na čelu sa Stepincem bio drugačiji. Još jasnije u tom pravcu govori suoptuženi Modesto Martinčić, koji izjavljuje da bi sigurno bio prijavio ustaško zlato, koje je sakrivao u svom samostanu, da iz konzekventnog držanja Stepinca nije zaključivao na neke skore političke promjene, uslijed čega je zatezao sa prijavom tog zlata.

U kom i kakvom pravcu je gore citirano "pastirsko pismo" djelovalo na ostatke fašizma u našoj zemlji, vidi se najbolje iz činjenice da se to "pastirsko pismo" šalje ustaško-križarskim grupicama u šumi i da ti teroristi iz tog "pastirskog pisma" crpu snagu i ustrajnost da produže sa svojim terorističkim djelovanjem protiv naroda.

Značajno je da i sam Stepinac uviđa politički značaj pastirskog pisma, kada ga preko engleskog vice-konzula Harisona, kojega sigurno ne zanimaju vjerska pitanja katoličke crkve u Jugoslaviji, šalje u inostranstvo.

Tim postaje optuženi Stepinac podstrekač za bezbrojne zločine ustaško-križarskih bandi, podstrekač mnogih katoličkih svećenika, koji videći Stepinčevo držanje upadaju u zločin protiv svoga naroda i prelaze na terorističku djelatnost.

Nakon teške borbe naših naroda, kada se taj narod uz najveće žrtve sam oslobodio i kada se bez odmora bacio na obnovu svoje opustošene zemlje, tko se prvi obara na tako stečenu slobodu? Upravo onaj Stepinac, koji je za vrijeme okupacije davao punu i najjaču podršku ustašama, koji je te ustaše hvalio i bodrio i koji nikada za cijelo vrijeme okupacije nije dao po svim crkvama po tzv. NDH čitati ni jedno "pastirsko pismo", koje bi optuživalo ustaše, koje bi optuživalo njihove pokolje, njihove progone nedužnog stanovništva, njihove logore itd. Naprotiv Stepinac je s tim ustašama u dobrim odnosima. On s njima sjedi kod večera i svečanih prijema, on ih prima u audijenciju, on se rukuje s jednim od najgorih krvnika Maksom Luburićem.

A sada, kada su sve te ustaške strahote prestale, Stepinac u "pastirskom pismu" baca drvlje i kamenje na narod i njegovu vlast, prikazujući kažnjavanje ratnih zločinaca kao progon katoličkog svećenstva i vjere.

Primanje ustaškog zločinca Eriha Lisaka, koji je bio jedan od najvažnijih faktora u tzv. NDH samo je logična kosekvencija svega onog dosadašnjeg. Dolazeći Stepincu Lisak samo u smislu ranije stvorenog plana za obnovu tzv. NDH logično dolazi onom Stepincu, koji se sam založio 1944. i 1945. za

održavanje tzv. NDH, dolazi onom Stepincu, koji je i nakon oslobođenja zadržaje krajnje neprijateljsko držanje prema narodu. A Stepinac prima Lisaka iako je već ranije od svoga tajnika Šalića doznao, da je to Lisak, što je pred sudom posvjedočio optuženi Šalić. Dakle u času primanja Stepinac je potpuno svjestan toga, da prima Lisaka, a ne nekog Petrovića.

Glas o Stepinčevu držanju poznat je u inostranstvu, pa zato nije nikakovo čudo kada ustaški emigranti i intelektualci šalju svog delegata Stepincu i poručuju mu, da u njemu gledaju vođu njihove protunarodne akcije. Nije dakle nikakovo čudo, da mu stižu dva pisma od zločinca Moškova i drugih. Jasno je nadalje da se Lisak i Moškov dogovaraju da će međusobno uhvatiti vezu i opet preko Stepinca u čiju sklonost prema ustašama nemaju razloga da sumnjaju. Pa zaista taj njihov plan i uspijeva. Lisak dobiva vezu sa Moškovom preko Stepinčevog tajnika Šalića, samo, što je Moškov već pobjegao u inostranstvo, pobojavši se za svoju glavu.

Naravno da kraj takovog držanja optuženog Stepinca, njegov podređeni kler osjeća da u njemu imade jakog zaštitnika za svoj protunarodni rad. Jasno je, da Nadbiskupski dvor u Zagrebu postaje čvorište jedne razgranate terorističke organizacije, koja iako mlada neobično aktivno radi na svim područjima.

Cjelokupna djelatnost Stepinčeva, kako je proizašla iz rezultata provedene rasprave, a vidljiva je iz gore iznesenog, dokazuje da je Stepinac i za vrijeme nakon oslobođenja najjača podrška ustašama i svim protunarodnim elementima, da je on katoličku crkvu u Hrvatskoj nastojao povezati sa fašizmom i okupatorima, da je kao najvažniji predstavnik katoličke crkve u Jugoslaviji, kao predsjednik biskupskih konferencija dao podstreka nebrojenim svećenicima, vjernicima i katoličkoj štampi, da padnu u ustaštvo, da ih zbog njihovog ustaškog rada nije nikada pokudio, već je naprotiv njihov rad odobravao i blagoslivljao. Time na Stepinca pada najteža odgovornost za stav velikog dijela katoličkog klera, pa ga je sud pronašao teško krivim i osudio na naprijed odmjerenu kaznu.

Kod prosuđivanja Stepinčeve odgovornosti na sud je utjecalo i Stepinčevo držanje na samoj raspravi.

Optuženi Lisak Erih priznaje sva djela optužnice naročito priznaje da je bio veliki župan župe Prigorje i glavni ravnatelj glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost, te da je kao takav upućivao građane naše zemlje u logore, te da je potpisivao odluke o vješanju građana "za odmazdu".

U toku dokaznog postupka pred sudom je prodefiliralo bezbroj svjedoka koji su pred očima sudaca oživili sve one strašne događaje u našoj zemlji u kojima je pod ustaškom strahovladom izgubilo život bezbroj ljudi, žena i

djece. U svemu tome sistematskom uništavanju naroda bio je optuženi Lisak jedan od najaktivnijih suradnika zločinca Ante Pavelića, te kao takav organizirao i naređivao masovno istrebljivanje Hrvata, Srba i ostalih građana naše zemlje.

Kao nepopravljivi zločinac Lisak se i nakon oslobođenja naše zemlje, ne ostavlja svog krvničkog posla, u koji je sasvim ogrezao, te se po predhodnom dogovoru sa Pavelićem i Moškovom vraća u našu zemlju da putem terorizma omogući povrat ustaške strahovlade.

Optuženi Lisak i ta krivična djela priznaje, ali se brani, da je u zemlju došao samo radi prikupljanja informacija. Međutim, on ni ne poriče u koju su svrhu te informacije imale služiti, naime u svrhu ojačavanja terorističke djelatnosti i aktiviranja raspršenih ustaških bandi u borbi protiv narodnih vlasti.

Budući da je Erih Lisak jedan od najtežih ratnih zločinaca naše zemlje, budući da je Erih Lisak kriv za smrt stotine hiljada naših ljudi, žena i djece, stoga ga je sud osudio na najtežu kaznu tj. na kaznu smrti vješanjem, trajan gubitak građanskih i političkih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine, nalazeći da samo ta kazna odgovara njegovoj teškoj krivnji.

Krivična djela za koja je optužen Šalić Ivan dokazana su sva priznanjem samog optuženog Šalića, iskazima optuženih Lisaka, Šimečkog, Gulina, Crnkovića i Marića, te iskazima svjedoka Zubović Zorice i Komerički Marije.

Optuženi Šalić priznao je svako u dispozitivu ove presude nabrojeno krivično djelo za koje je proglašen krivim, te se brani, da je djela pod 1 i 2 dispozitiva, koji se na njega odnosi počinio jedino u vršenju svoje dužnosti nadbiskupskog tajnika, a da kod toga nije imao ni inicijativu, ni samostalno djelovanje. Ostala djela navedena u dispozitivu tvrdi, da je počinio svako za sebe pojedinačno, bez veze jednog djela s drugim, a da je sve to učinio zato, jer je dobar čovjek, pa ne može odbiti onome ono, što od njega traži. Konačno brani se, da je optuženog Lisaka primio jedino kao činovnik Nadbiskupskog dvora, i da je to samo da izvrši nalog, koji mu je dan da ovoga primi i dočeka. Isto tako da je odgovor Lisaku morao da dade, jer mu je tako optuženi Stepinac naložio iako je on nastojao da to davanje odgovora optuženom Lisaku izbjegne radi čega je i izašao iz Nadbiskupskog dvora. Isto tako se brani, da je optuženog Gulina primio samo kao tajnik optuženog Stepinca i po ovom donesena pisma od Moškova uručio optuženom Stepincu.

Napokon optuženi Šalić brani se da mu je stav episkopata davao podstreka za ova njegova krivična djela i da sigurno on djela za koja odgovora ne bi počinio, kada bi taj stav episkopata bio drugačiji. Ova obrana optuženog ne može se u cijelosti prihvatiti. Iako je točno, da je optuženi stanovita djela, koja navodi, počinio u vršenju svoje službe kao tajnik optuženog Stepinca, to

ga ne može osloboditi krivnje, niti istu krivnju isključiti, jer ni u vršenju svoje službe nije dozvoljeno počinjati ni obična krivična djela, a kamo li tako teške zločine protiv svoga vlastitog naroda.

Optuženi Šalić po svom intelektu nesumnjivo je sposoban da shvati i prosudi zamašaj svojih djela, pa je tako i onda kad je po nalogu optuženog Stepinca, odnosno biskupa Lacha, primio Lisaka i prepoznao ga, bio svjestan ne samo da je to krivično djelo nego i koliko je to teški zločin protiv naroda i države. To isto vrijedi i za ona ostala djela koja je počinio vršeći dužnost nadbiskupskog tajnika. No ne samo ovo, već i dokazana, i po optuženom priznata činjenica, da je optuženi Šalić povezao Lisaka sa tajnikom papinskog legata Massuccijem, da je držao Lisaka na spavanju u Nadbiskupskom dvoru, davao Lisaku podatke o stanju u zemlji, povezao Lisaka preko Gulina sa Moškovom itd. dokazuje, da je on radio ne samo kao nadbiskupski tajnik, nego uz to i po svojoj vlastitoj inicijativi i odluci. Radi toga ova obrana optuženog ne samo da ne može za ta djela isključivati krivnju, nego pod tim okolnostima ne može je ni umanjiti. Obrana ovog optuženog, koja ide za tim da sva ostala krivična djela, koja je počinio prikaže kao niz slučajnosti, bez ikakove međusobne veze i kao posljedicu njegove spremnosti da svakom udovolji, pa što bilo, niti je vjerojatna, a niti se može ozbiljno uzeti. Iz niza djela, koja je ovaj optuženi počinio sve u jednu svrhu, a to je u zločinačkom radu protiv naroda i narodne vlasti, proizlazi, da su sva ta djela samo niz jedinstvene djelatnosti u zločinačkom i protunarodnom radu na obaranju postojećeg državnog uređenja FNRJ nasilnim putem.

Prema svemu ovome optuženi Šalić djelima za koja je proglašen krivim, koja su mu dokazana i koja je priznao, počinio je krivična djela iz čl. 3. toč. 7 i 8 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, pa je stoga za ta krivična djela i proglašen krivim.

Kod odmjeravanja kazne sud je ovom optuženom uzeo u obzir njegovo priznanje, ovisnost od optuženog Stepinca, da je bio pod utjecajem svoje okoline na Nadbiskupskom dvoru, te konačno da je dao obećanje da će se popraviti i da će biti ne samo lojalan, nego i koristan član svoga naroda.

Uzevši u obzir, kako broj tako i težinu krivičnih djela, koja je optuženi počinio, te uzevši u obzir gore nabrojene olakotne okolnosti, sud smatra, da je odmjerena kazna primjerena kako težini počinjenih krivičnih djela, tako i subjektivnoj krivnji ovog optuženog.

Optuženi Šimečki Josip priznaje sva djela za koja je proglašen krivim, ali u svojoj obrani nastoji da svako od tih djela prikaže kao posebno djelo, bez veze sa ostalim krivičnim djelima, te kao rezultat neke slučajnosti. Glede svih djela brani se dalje, da je bio pod utjecajem optuženog Crnkovića i Žagić

Ivana, a glede predaje pištolja Crnkoviću za križare da je popustio višekratnom nagovaranju Žagićevom, dok primanje, umnožavanje, te raspačavanje letaka uperenih protiv narodne vlasti i državnog uređenja, prikazuje kao djelatnost bez nekih namjera, te kao plod neke slučajnosti. Napokon brani se, da nije bio nikada ustaša, a niti ustaški raspoložen, već da je za vrijeme okupacije, koliko je mogao pomagao onima, koji su bili progonjeni po ustašama.

Sva krivična djela za koja je ovaj optuženi proglašen krivim, dokazana su ne samo njegovim priznanjem, već i iskazima optuženih Crnkovića i Šalića.

Ovakova obrana optuženog Šimečkog ne može se uvažiti, jer iz niza i uzročne povezanosti krivičnih djela, koja su mu dokazana i koja je, priznao proizlazi, da je tu isključena svaka slučajnosti i da sva ta djela u svojoj ukupnosti nedvojbeno dokazuju učestvovanje i djelatnost ovog optuženog u terorističkog organizaciji kojoj je pripadao. Nema sumnje, da postoji uska i uzročna povezanost između blagoslivljanja zastave, prebacivanja oficira Švalerna u križare, davanje veze za prebacivanje u križare 4 bivša legionara, slanja pištolja križarima, upućivanje Žagića na župnika Mikoča u svrhu prebacivanja sakrivenog oružja križarima, organiziranja, prikupljanja lijekova, odjeće i ostalog materijala i njegovog slanja ustaško-križarskim grupicama, te primanje, umnožavanje i raspačavanje protunarodnih i protudržavnih letaka. Sva ova djela prikazuju pravu djelatnost ovoga optuženog, koja su se ispoljila u organizovanom zločinačkom radu protunarodne ustaško-križarske terorističke organizacije. Na tom ne može ništa promijeniti ni obrana ovog optuženog, da je na ta djela nagovoren, jer kad bi se i uzelo da je takovo nagovaranje postojalo, to isto ne može ni umanjiti njegovu krivnju, jer je on odrastao, zreo čovjek, povrh toga još i intelektualac, koji i te kako može da prosuđuje i tuđe, a pogotovo svoje čine i namjere. Pokušaj obrane ovog optuženog, da pištolj, koji je poslao u šumu nije njegov, nema nikakovog utjecaja na pitanje njegove krivnje, jer činjenicu, da je on poslao pištolj ustaško-križarskoj terorističkoj grupici u svrhu vršenja terora ne može da promijeni pitanje o vlasnosti toga pištolja. Konačno u vezi sa svom zločinačkom djelatnošću ovog optuženog neozbiljna je njegova obrana, da je primao, umnožavao i dijelio protunarodne i protudržavne letke, bez ikakove zločinačke namjere.

Budući da su sva krivična djela za koja je optuženi Šimečki optužen, dokazana, a budući da ista sadrže objektivni učin krivičnih djela iz čl. 3 toč. 7 i 8 odnosno čl. 9 stav 2 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, to ga je valjalo proglasiti krivim za ta krivična djela.

Kod odmjeravanja kazne ovom optuženom sud je uzeo da je djelatnost ovoga optuženog naročito pokazala njegovu upornost i zločinačku volju u vršenju krivičnih djela protiv naroda i države, da se njegovo priznanje odnosi

samo na ono što mu je potpuno dokazano, te da unatoč svoga formalnog kajanja ne pokazuje da se zaista kaje, a niti, za sada barem, ne pruža dovoljno garancije, da će se popraviti, pa ga je stoga valjalo kazniti takovom kaznom, koja će ga na stanoviti dulji period izolirati iz društva. Obzirom na ovo ukazuje se ovom optuženom odmjerena kazna primjerenom, kako po njemu počinjenim djelima, tako i njegovoj subjektivnoj krivnji.

Optuženi Marić dr. Đuro priznao je sva krivična djela navedena u dispozitivu ove presude. Brani se da je kao pročelnik tzv. ustaške mladeži u Đakovu održao nekih 4-5 predavanja mladeži, ali da je u tim predavanjima govorio o moralnom i crkvenom duhu, a ne političkom. Dalje se brani da je stupio kao dušobrižnik u bolnicu PTS-a s razloga, da izbjegne, da bude poslan u plavu diviziju u Bosnu, te da je čin ustaškog satnika dobio stoga što su svi na tom položaju taj čin dobivali. Kao dušobrižnik u bolnici tzv. PTS-a, da se nije bavio političkom djelatnošću, već jedino crkvenim propovijedima i tješenjem ranjenih i bolesnih. Konačno brani se, da se, istina, dok je bio u Rimu, zanio za ustaški pokret čitajući ustaška načela, ali da je promijenio svoje mišljenje, kad je vidio kako se ona u praksi primijenjuju. Glede svih ostalih djela, brani se da je u ista bio uvučen od okoline, da je za takova svoja djela našao podstreka u držanju crkvene vlasti, i da je obzirom na ovo žrtva nadbiskupa Stepinca i njegove svećeničke okoline.

Osim samim priznanjem optuženog dokazana su krivična djela za koja je proglašen krivim, iskazima optuženih Šalića i Gulina.

Na temelju svega gore navedenoga sud se uvjerio kako u postojanju objektivnog učina tih krivičnih djela, tako i subjektivne krivnje ovog optuženog.

Kod prosuđivanja veličine krivnje ovog optuženog sud je istome uvažio njegovu obranu u kojoj prikazuje svoje psihičko stanje, kad se je nakon oslobođenja kao bivši ustaški satnik bojao posljedica. Isto tako uvaženo je, da je ovaj optuženik kao svećenik stajao pod uplivom protunarodnog stava nadbiskupa Stepinca i njegove svećeničke okoline, pa da je i to imalo utjecaja na njegovu odluku da se upusti u zločinački protunarodni rad. Nadalje iz potpunog priznanja danog kako u istrazi, tako i na glavnoj raspravi, te njegovog iskrenog kajanja, sud je stekao uvjerenje, da ovaj optuženi unatoč teških krivičnih djela protiv naroda i države, koja je počinio, nije nepopravljiv, te da postoji opravdana nada, da će on nakon izdržanja kazne biti valjani građanin naše Republike.

Iz svih ovih razloga sud je ovom optuženom odmjerio kaznu, koja se obzirom na krivična djela, koja je ovaj optuženi počinio, ukazuje blagom, ali je kod toga uzeo u obzir sve gore navedene okolnosti, koje idu u prilog ovom optuženom, a koje pružaju stanovitu nadu da će ovaj optuženi, uvidivši težinu

i odioznost počinjenih djela svojim daljnjim životom pokazati da njegovo kajanje pred narodnim sudom zaista iskreno i time opravdati ovu blagu kaznu.

Optuženi Gulin dr. Pavao, priznao je u cijelosti sva krivična djela osim toč. 1 dispozitiva, koji se na njega odnosi. Ova krivična djela koja je priznao, dokazana su osim toga iskazima optuženih Šalića, Crnkovića i Marića.

U pogledu toč. 1 dispozitiva koji se na njega odnosi, ovaj optuženi priznao je, da je godine 1941. neutvrđenog dana i mjeseca u dogovoru sa nekim ljudima iz Ljubljane u kotaru Ribnik organizovao organizaciju "Slovenske legije", ali se brani, da je neko vrijeme pa sve dok je on bio u Ribnici, zadatak te organizacije bio prikupljanje oružja i pripremanje za borbu protiv okupatora, a tek nakon njegovog odlaska iz Ribnice da je ta organizacija stupila u kolaboraciju sa okupatorom i borbu protiv Oslobodilne Fronte Slovenije.

Ova obrana optuženog Gulina ne može se uvažiti, i to s razloga, što je u cijelom slovenskom narodu kao i ostalim narodima Jugoslavije poznato, da se je tzv. slovenska legija i organizirala i djelovala kao kvislinška formacija okupatora protiv naroda, koji se je borio za svoje oslobođenje. Da je tome tako, i da je tzv. "slovenska legija" od početka svoje organizacije bila kvislinška formacija okupatora protiv Narodno Oslobodilačke Borbe, dokazuje i činjenica, da je optuženi Gulin, kao njen organizator u kotaru Ribnica, bio već tada po organima Oslobodilne Fronte Slovenije osuđen na smrt kao izdajica i kvisling, te je toj kazni umakao samo svojim bijegom u Hrvatsku. Činjenicu da je bio već tada suđen na smrt, priznaje i sam optuženi, a to ne bi bilo moguće, kad zloglasna "slovenska legija" nebi već tada bila kvislinška borbena organizacija.

Glede ostalih krivičnih djela optuženi se brani, da je ista počinio na nagovor, pa čak i pod moralnom prisilom svoje porodice, jer je u pratnji Moškova bio brat njegove žene Crnko Milivoj, a kada je već jednom u to pao da je i dalje nastavio.

Na temelju njegovog vlastitog priznanja kao i ostalih navedenih iskaza utvrđeno je, da je okrivljeni počinio sva djela za koja je proglašen krivim, pa i djelo iz toč. 1 dispozitiva na njega se odnosećeg, kako je to gore obrazloženo.

Obrana optuženog Gulina da je došao u vezu sa ustaškim pukovnikom Moškovom po nagovoru svoje familije ne može se uvažiti, i to s razloga, što je cijela djelatnost ovoga optuženog takova, da pokazuje njegovu zločinačku volju u protunarodnom radu i to još iz vremena okupacije. Kad bi optuženi Gulin počinio jedino to djelo da se samo sastao sa Moškovom, onda bi ta obrana mogla biti i vjerojatna. Međutim, kad se uzme u obzir njegova zločinačka djelatnost, kako za vrijeme okupacije, pa tako i nakon oslobođenja, onda se toj njegovoj obrani ne može vjerovati.

putem prebaci u inozemstvo, u svrhu da se tamo pridruži neprijateljskim organizacijama, kojima je cilj razvijanje protunarodne propagande i vršenje terorističkih akata u zemlji, a k tome mu se stavlja na teret u optužnici pod točkom 4 djela optužnice na njega se odnoseće. Glede toč. 1 brani se, da je optuženog Margetića poslao u franjevački samostan u Ivanić Kloštar radi spremanja ustaškog opljačkanog blaga, samo radi toga, da otkloni to spremanje u franjevački samostan u Zagrebu. Nadalje da je za to ustaško zlato saznao da se nalazi u samostanu onda, kad je već ono bilo u grobnici ispod crkve, a da ga je dao prenijeti i ukopati u ispovjedaonici za gluhe, da bi se bolje sakrilo. Ovo nije prijavio narodnim vlastima, radi toga, jer da je stavom vrhova katoličke crkve u Jugoslaviji, a napose stavom optuženog Stepinca stekao uvjerenje, da je sigurna bliza promjena režima u našoj zemlji i njena okupacija uz povrat ustaško-mačekovskih elemenata, pa se bojao, da bi u tom slučaju bio po njima oglašen kao izdajnik radi prokazivanja tog zlata. Nadalje se brani, da je optuženom Margetiću dozvolio da nabavi neispunjene tiskanice krsnih, vjenčanih i smrtnih listova i crkvene marke za te dokumente, te ga uputio da se u svrhu pribavljanja štambilja župnog ureda za žigosanje tih dokumenata obrati na gvardijana franjevačkog samostana u Ivanić Kloštru radi toga, jer da se je bojao to optuženom Margetiću odbiti, znajući njegovo ustaško raspoloženje, a to naročito obzirom na prilike zadnjih dana pred oslobođenje Zagreba.

Glede djela da je dozvoljavao mnogim redovnicima svoga reda, a koji su bili ustaše ili ustaški orijentirani, da se skrivaju u njegovom samostanu u Zagrebu, brani se, da je sve te redovnike redovito prijavljivao narodnim vlastima prema propisima, koji su za to postojali, kao i njihov odlazak redovito odjavljivao, te konačno o svima njima tražene podatke uvjek istinito i ispravno davao.

Konačno glede djela da se je kušao ilegalnim putem prebaciti u inozemstvo u svrhu da se tamo pridruži neprijateljskim organizacijama sa ciljem razvijanja protunarodne propagande i vršenja terorizma u našoj zemlji, brani se, da je istina, kušao otići iz Zagreba, i da je imao namjeru da se prebaci u inozemstvo, ali ne u svrhu ilegalnog rada u inozemstvu, već naprotiv da se sklone, pa makar i u Ameriku i da negdje na miru živi.

Djelo pod toč. 1 dispozitiva, koji se odnosi na ovog optuženog dokazano je u cjelini kako priznanjem samog ovog optuženog, tako i iskazima optuženih Margetića, Klemena, Pavleka, Kolednjaka i Vidovića. Iako sud glede ove točke optužbe vjeruje obrani optuženog, to ipak ostaje da je on počinio krivično djelo sakrivanja ustaškog opljačkanog blaga, i da je ne samo to blago još bolje sakrio, nego ga niti nije prijavio, iako je izašao poziv narodnih vlasti, da se sva neprijateljska imovina ima prijaviti. Kod toga sud je morao uvažiti

obranu optuženog da je on pod utjecajem protunarodnog stava optuženog Stepinca i episkopata stekao uvjerenje, da će u našoj zemlji doći do ponovne okupacije, obaranja narodne vlasti i povratka kvislinga i ustaša. Iako ovo njegovo shvaćanje, koje se zaista osniva na protunarodnom stavu hrvatskog episkopata na čelu sa optuženim Stepincom, ne može isključiti njegovu krivnju, ali ipak valja kod prosuđivanja stepena krivične odgovornosti ovog optuženog i taj momenat uzeti u obzir.

Djelo pod toč. 2 za koje je proglašen krivim također je dokazano optuženom njegovim vlastitim priznanjem kao i iskazom optuženog Margetića. Obrana optuženog za ovo djelo ne može se uvažiti, jer sve ako je on i smatrao da bi odbijanje za njega imalo neke štetne posljedice, ipak kao svećenik i redovnik na visokom položaju nije smio to učiniti, budući da je bio svijestan da je to krivično djelo falsificiranja javnih isprava, odnosno sudjelovanje i pomaganje tog djela.

Glede djela sakrivanja redovnika ustaša i ustaški raspoloženih u samostanu, sud je našao, da optuženog za to djelo valja osloboditi od krivnje, jer smatra utvrđenim, da su zaista za sve ove redovnike izvršene redovne prijave narodnim vlastima, kao i stoga što su redovnici po propisima svoga reda dužni da borave jedino u samostanu.

Glede djela, koja stavlja optužba u teret ovom optuženom da se je kušao prebaciti u inozemstvo u svrhu ilegalnog rada protiv našeg naroda i države, sud je stekao uvjerenje, da je optuženi, istina kušao pobjeći, ali nije dospio niti da se udalji sa područja grada Zagreba, a to ne samo, jer je bio u tom spriječen, već i stoga, što je taj svoj bijeg slabo ili nikako organizirao. Konačno, iz cijelog stava ovog optuženog i slike, koju je o njemu dobio sud tokom ove glavne rasprave, ne smatra sud optuženog ni podobnim za počinjenje takovih djela. Budući da je optuženi na glavnoj raspravi svojim držanjem pokazao, da u suštini nije protunarodno raspoložen, to sud iz ovih razloga nije mogao da ga proglasi krivim za to djelo, pa ga je s toga oslobodio od optužbe u pogledu toga.

Prema svemu navedenom krivnja optuženog utvrđena je za djela pod točkom 1 i 2 dispozitivnog dijela ove presude, koji se na njega odnosi, pa kako ta djela sadrže bitna obilježja objektivnog učina krivičnih djela iz čl. 3 toč. 14 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, te istovremeno djelom pod 1 učinio krivično djelo protiv pravosuđa i narodne vlasti prikrivajući dokaze ustaških zločina, to ga je proglasio krivim za ta krivična djela.

Potpuno i iskreno priznanje optuženog Martinčića stvorilo je uvjerenje suda, da ovaj optuženi, koji je žrtva protunarodnog stava katoličkog episko-

pata u našoj zemlji na čelu sa optuženim Stepincem, i koji po svom gledanju i shvaćanju, da toga utjecaja nije bilo, ne bi počinio djelo sakrivanja ustaškog zlata, nije nepopravljivi zločinac i neprijatelj svoga naroda. Iz cijelog stava ovog optuženog u istrazi, kao i na glavnoj raspravi proizlazi, da je on, koji je lako podvrgnut utjecaju uopće, razumljivo, naročito utjecaju, koji je na njega kao svećenika i franjevačkog provincijala imao stav episkopata na čelu sa optuženim Stepincem u prvom redu, podlegavši tome utjecaju počinio to krivično djelo. Istina, ovaj utjecaj ne može potpuno isključiti njegovu krivnju za počinjena djela, ali sud je isti uzeo u obzir kod odmjeravanja kazne ovom optuženom. Kod toga sud je također ovom optuženom uzeo u obzir uz iskreno i potpuno priznanje, kako u istrazi tako i na glavnoj raspravi i njegovo iskreno i skrušeno kajanje i žaljenje za počinjena djela protiv svoga naroda. Obzirom na sve ove olakotne okolnosti sud je odmjerio kaznu ovom optuženom, koja iako se ukazuje blaga prema počinjenim djelima, ali je primjerena, kad se ocjeni stepen subjektivne krivnje optuženog.

Optuženi Klemen Krešo priznaje krivična djela za koja je optužen, a isto mu je dokazano iskazima optuženih Martinčića, Margetića, Pavleka, Kolednjaka, Vidovića, Švasta, Ivankovića i Majnarića.

Ovaj optuženi brani se, jedino da je organizirao rad na prenašanju opljačkanog blaga iz grobnice ispod crkve u ispovjedaonicu za gluhe po uputama provincijala optuženog Modesta Martinčića. On je svoju krivnju priznao u potpunosti.

Budući da je krivnja ovog optuženog za djelo, koje mu stavlja u teret optužnica potpuno dokazana, kako njegovim vlastitim priznanjem tako i iskazima gore navedenim, te je time dokazan kako objektivni učin krivičnog djela iz čl. 3 toč. 14 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, tako i subjektivna krivnja ovog optuženog, stoga ga je valjalo proglasiti krivim tog krivičnog djela.

Kod odmjerenja kazne sud je uzeo u obzir ovom optuženom, potpuno priznanje kako u istrazi tako i na glavnoj raspravi, zatim što je svoje djelo požalio i dao obećanje da će se u buduće kloniti vršenja krivičnih djela i da će biti lojalan građanin naše Republike. Ocjenjujući težinu počinjenih djela za koje je ovaj okrivljeni proglašen krivim, te gore navedene olakotne okolnosti, ukazuje se odmjerena kazna primjerena kako težini krivičnog djela tako i veličini subjektivne krivnje optuženog.

Optuženi Margetić fra Mamerto u cijelosti priznaje krivična djela pod toč. 1 i 5 ovog dijela dispozitiva presude, koji se na njega odnosi. Djelo pod 2 također priznaje, ali se brani, da je zločinca Šuklje držao u samostanu, da mu omogući da se ispovjedi i pričesti, a osim toga ovaj se je i onako prijavio narodnim vlastima.

Također priznaje i krivično djelo pod toč. 3, ali se brani, da je na sastanku održanom u franjevačkom samostanu nije vodio nikakovu riječ, a i slabo je učestvovao, već razgovarao sa Mirom Čović.

Dalje, da je križarske letke primljene od optuženog Crnkovića sa zadatkom da ih otpremi u Viroviticu, uništio. Konačno priznaje, da se je krajem listopada 1945. godine u selu Vrbovcu sastao sa jednom križarskom grupicom, ali tvrdi, da sa istom nije ni razgovorao, već da je nastavio sa svojim poslom kupovanja drva za samostan.

Priznaje, da je primivši od Šukljea 6. V. 1945. tri pisaća stroja, jednog od njih krajem rujna ili početkom listopada 1945. predao Matijević Stanku, ali poriče, da bi znao u koju svrhu je taj stroj trebao te tvrdi, da ga je predao istome stoga, što je ovaj imao ovlaštenje od Šukljea.

Iz samog priznanja optuženog Margetića proizlazi, da je on počinio sva djela dispozitiva koja se na njega odnose. Djelo pod 1 osim toga dokazano je i iskazom optuženog Martinčića, a djelo pod 5 iskazima optuženih Martinčića, Glavaša i Pavleka.

Glede djela pod 2 obrana optuženog je nevjerojatna i neozbiljna, jer sigurno on nije sakrivao zločinca Šukljea samo zato, da mu omogući ispovijed, jer i drugi obavljaju ispovijed, a da se ne sakrivaju po samostanima i to desetak dana.

Također nevjerojatna je njegova obrana i glede krivičnog djela pod toč. 3. Ne može se ovom optuženom vjerovati, da je na sastanku ustaško-križarske grupice sudjelovao tako posvema pasivno, jer sva njegova djelatnost u pravcu zločina protiv narodnih vlasti i te kako je aktivna, pa sigurno ni tu nije izuzetak. Što se tiče obrane da je uništio letke primljene od optuženog Crnkovića sa zadatkom da ih otpremi u Viroviticu, sve kad bi se tome i povjerovalo, ostaje činjenica, da je primio zadatak za rasturavanje tih letaka u Virovitici. Konačno ne može se pokloniti vjera ni obrani optuženog da je sastavši se sa križarskom grupicom u Vrbovcu prošao, a da s ovom nije stupio ni u kakav dodir, jer bi bilo to u suprotnosti sa cijelim križarskim terorističkim radom tog optuženog. Ovu njegovu obranu pobija i iskaz svjedoka Perić Marka, koji je iskazao, da je u inkriminirano vrijeme u Vrbovcu bio jedan fratar iz Kaptola u Zagrebu, koji je križarskoj grupici dijelio knjižice i drugi materijal. Nedvojbeno je utvrđeno, da je baš u to inkriminirano vrijeme u Vrbovcu bio baš optuženi Margetić.

Obrana optuženog, da nije znao u koju svrhu ima poslužiti pisaći stroj, koji je od ona tri pisaća stroja primljena od Šuklja predao Matijeviću, opovrgnuta je već samom činjenicom, da je on znao tko je zločinac Šuklje, da je taj stroj na njegovo traženje predao Matijeviću i konačno, da je taj stroj zaista upotrebljen za pisanje letaka protiv naroda i narodne vlasti.

Na temelju svega gore iznesenoga sud je stekao uvjerenje, da je optuženi počinio sva krivična djela navedena u točki 1, 2 i 3, 4 i 5 djela dispozitiva ove presude, koji se na njega odnosi, pa kako djela pod točkom 1-4 sadrže bitna obilježja objektivnog učina krivičnih djela iz č. 3 toč. 7 i 8 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, a djelo pod 5 krivično djelo iz čl. 3 toč. 14 istog Zakona, te istovremeno krivično djelo protiv pravosuđa i narodne vlasti, pa ga je stoga za ta krivična djela proglasio krivim.

Nasuprot tome sud je optuženog Margetića oslobodio od krivnje za djelo navedeno pod 1 optužnice protiv njega, tj. da je u siječnju 1944. stupio u obavještajnu službu Šuklje Krešmira, šefa političkog odsjeka ustaškog glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost, te da je ovome davao podatke, koja su sela sklona NOP-u, i informirao ga o pojedinim svećenicima, koji nisu skloni ustašama. Za ovo djelo valjalo je optuženog osloboditi radi toga, jer tokom postupka, to djelo nije ničim dokazano, niti su u tu svrhu pruženi kakovi dokazi, a sam optuženi to djelo u cijelosti poriče. Iz ovih razloga valjalo ga je za to djelo osloboditi radi pomanjkanja dokaza.

Kod odmjeravanja kazne sud nije ovome optuženom kao olakotno mogao uzeti ništa i to s razloga, što je njegovo priznaje takovo, da priznaje samo ono, što mu je bjelodano dokazano, što je prigodom preslušavanja izjavio da se ne osjeća krivim, što je mijenjao tokom istrage i rasprave svoje iskaze. Sud također nije mogao povjerovati u njegovo kajanje, koje je izjavio u svojoj zaključnoj riječi, jer prema cijelom držanju i tokom glavne rasprave ovaj optuženi nije pokazao ni malo kajanja, pa čak ni dovoljno ozbiljnosti. Nema sumnje, da je njegova izjava kajanja u zaključnoj riječi samo posljedica straha pred kaznom, a prema tome nije to nikakovo istinsko kajanje. Konačno sud je stekao uvjerenje, da je ovaj optuženi duboko zapao u zločine protiv naroda i države i da je stoga potrebno njegovo dulje izoliranje iz društva, kako bi se možda sa većom kaznom postigao njegov popravak. Iz svih ovih razloga sud mu je odmjerio kaznu, kako je u dispozitivu navedeno, a ta kazna odgovara kako težini počinjenih djela po ovom optuženom, tako i stepenu njegove subjektivne krivnje.

U pogledu optuženih Pavleka, Kolednjaka i Vidovića, proizlazi iz njihova priznanja kako u istrazi, tako i na glavnoj raspravi, te iz iskaza optuženih Martinčića, Klemena i Margetića, da su svi gore navedeni učestvovali u sakrivanju 36 sanduka zlata i dragocjenosti tzv. državne riznice NDH. Optuženi Pavlek sudjelovao je i kod prenošenja tih sanduka iz sobe Glavaša u grobnicu crkve i kod prenošenja odavde u ispovjedaonicu za gluhe, pa je ovdje zabetonirao jamu. Optuženi Kolednjak i Vidović sudjelovali su kod prenašanja tih sanduka samo iz grobnice crkve u ispovjedaonicu za gluhe.

Iz ovih rezultata postupka proizlazi dakle, da su svi optuženi gore navedeni sudjelovali u sakrivanju tog ustaškog zlata. Time je dovoljno dokazano objektivni učin krivičnog djela iz čl. 3 toč. 14 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države i krivičnih djela protiv pravosuđa.

Optuženom Pavleku je po optuženom Martinčiću i Glavaš fra Radoslavu dokazano, da se radi o nekoj arhivi, no u toku prenašanja ovaj optuženik po zveckanju u tim sanducima je zaključio, da se ne radi o arhivi, nego nekim dragocjenostima. Nema sumnje, da je taj optuženik u tom momentu bio svijestan da se tu radi o sakrivanju ustaškog blaga, što proizlazi iz njegove izjave da ako je to židovsko blago, ne spada u franjevačku grobnicu.

Odmjeravajući kaznu ovom optuženom sud je uzeo u obzir da je on po svojoj naobrazbi neuk, a zatim, da je po svojem položaju u samostanu ovisan o glavarima samostana, da se nalazi pod strogim zaptom samostanske discipline, te konačno da je naročito čvrsto vezan redovničkim zavjetom poslušnosti. Kod toga je sud uzeo u obzir i činjenicu i priznanje, istinsko pokajanje, što je utjecalo na odluku suda o kazni.

Kod optuženog Kolednjaka i optuženog Vidovića pak postoje iste ublažujuće okolnosti nabrojene kod optuženog Pavleka, a to tim više, što su prva dva optuženika učestvovali samo kod prenašanja tog ustaškog blaga iz grobnice u ispovjedaonicu za gluhe. I njihova ovisnost o glavarima samostana, i njihov strogi zapt samostanske discipline i vezanost redovničkim zavjetom poslušnosti, takove su okolnosti, da su zaista utjecale na odmjeravanje kazne i ovim optuženicima. Iz ovih razloga odmjerujući kaznu ovoj dvojici optuženih sud je primjenio propis čl. 21 Zakona o vrstama kazne, te optuženima izrekao kaznu ispod minimuma propisanog u čl. 4 stav 4 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.

Glede optuženog Švasta, Ivankovića i Majnarića utvrđeno je, kako iskazom ovih samih optuženika, tako i iskazom optuženog Klemena, Martinčića, Margetića, Pavleka, Kolednjaka i Vidovića, da su oni učestvovali jedino kod kopanja jame u ispovjedaonici za gluhe, a da im je kod toga kazano, da će se tu spremiti živežne namirnice i dragocjenosti samostana.

Također je utvrđeno da isti nisu sudjelovali kod prenašanja tog ustaškog blaga, a niti su isto vidjeli. Iz ovih utvrđenih činjenica sud je povukao zaključak, da su oni poslužili kao oruđe u tom sakrivanju, a da sami nisu ni znali o čemu se radi, nego su bili uvjereni da se radi o samostanskim stvarima. Na temelju ovakovog utvrđenja činjeničnog stanja sud smatra, da kod ovih optuženih ne postoji subjektivna krivnja za djelo sakrivanja ustaškog opljačkanog blaga, za koje djelo su optuženi, pa ih je stoga oslobodio optužbe.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

VRHOVNI SUD NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE
U Zagrebu, dne 11. listopada 1946.

Zapisničar: Predsjednik vijeća:
dr. Ante Petrović (v. r.) dr. Žarko Vimpulšek (v. r.)

HDA, OP POLITEO, str. 284-312

12.

Dodatni materijali o procesu iz fonda Odvjetnička pisarnica Politeo.

12.1. *Zagrebačka nadbiskupija upućuje 4. listopada 1946. prijedlog isprava koje svjedoče o nadbiskupu Stepincu, sa opširnim obrazloženjem njegove djelatnosti tijekom rata.*

Gospoda odvjetnici
dr. Ivo Politeo i dr. Natko Katičić

U svrhu utvrđivanja objektivne istine u procesu protiv preuzvišenog gosp. dr. Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa predlažemo Vam, da bi predložili sudu nakon razgovora sa preuzvišenim nadbiskupom u dokaz pojedine spise iz našeg arhiva, koliko nam stoje na raspolaganju[168] te dokaz preslušanjem svjedoka na slijedeće okolnosti:

I.Preuzvišeni nadbiskup odlučno je osudio tokom okupacije sa službenoga mjesta nauke protivne nauci Katoličke crkve, nadalje stanje u tzv. NDH, rasizam itd. Napose je u svojim propovijedima vjernicima i svome kleru stavio do znanja taj svoj stav.

1. U propovijedi održanoj u katedrali na blagdan Krista Kralja 26. X. 1941. osuđuje bezbožne teorije i ideologije, koje su zatrovale svijet mržnjom i postale pokretalom ljudskih čina. Pod teorijama osuđuje rasizam, a pod ideologijom ustaštvo. Nakon toga dodaje: "Pogibelj je, da i oni, koji se diče katoličkim imenom (aludira na ustaše, koji su isticali da su katolici) da ne rečem čak i duhovnim pozivom (dakle i svećenici)

[168] Prema zapisniku policijskog saslušanja dr. Dragutina Hrena izvršenog 6. prosinca 1947. on navodi: "Istoga dana kada sam kao svjedok obrane nastupio na procesu protiv nadbiskupa Stepinca dobio sam nalog od dr. Slamića da po mogućnosti doslovno napišem sva pitanja koja su meni na procesu bila postavljena, kao i odgovore koje sam dao na ta pitanja... Razlog zašto je dr. Slamić tražio da napišem detaljnu reprodukciju mog svjedočenja ne znam. Znam jedino da je dr. Slamić to isto tražio i od ostalih svjedoka. On je u nadbiskupskom ordinarijatu organizirao i vodio obranu nadbiskupa Stepinca, prikupljao i spremao sav materijal u vezi s tim." HDA, MUP RH.

postanu žrtvom strasti, mržnje i zaborave na zakon - koji je najljepša karakteristika kršćanstva - zakon ljubavi." Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 1.[169]

2. U korizmenoj propovijedi držanoj u katedrali na V. tjedan god. 1942. pod naslovom "Isus Krist sudac svijeta" osuđuje poglavare država i naroda, koji gaze pravdu na svakom koraku i upućuje, da ne mogu izbjeći Božjem sudu, a nepravedno poniženе i progonjene upućuje, da će doći dan, kada će dobiti svoju zadovoljštinu. Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 2.[170]

3. U svojoj propovijedi održanoj na koncu svibnja 1942. na procesiji Majke Božje Lurdske u Zagrebu pod naslovom "Kraljice mira, moli za nas!" osuđuje novi poredak - aludirajući na prilike u NDH - u kojem se ne poštiva ljudska ličnost i neumrla duša. Katolička crkva u obrani elementarnih prava ljudske ličnosti i slobode savjesti ne poznaje straha pred ikojom ljudskom silom. Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 3.[171]

4. U svojoj propovijedi od 29. VI. 1942. održanoj u katedrali na blagdan sv. Petra apostola pod naslovom "Ti si Petar i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i vrata paklena ne će je nadvladati" osuđuje pokolje, koji su učinjeni na prelaznicima. Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 4.[172]

5. U prigodnoj propovijedi kod obljetnice krunisanja Pape Pia XII. na dan 14. III. 1943. pod naslovom "I Ti obrativši se, utvrdi braću svoju!" ističe nauku Crkve, da svaki čovjek bez obzira, kojoj rasi i naciji pripada i bez obzira na zvanje ima pravo na život i određeni standard života. U toj su propovijedi osuđeni imperijalistički ratni ciljevi Njemačke. Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 5.[173]

6. U svojoj propovijedi na blagdan Presv. Trojstva u katedrali god. 1943. pod naslovom "Svet, svet, svet Gospodin Bog nad vojskama" oštro ističe načelo jednakosti svih rasa i jednaka prava na život svima. Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 6.[174]

7. Na Petrovo i Pavlovo god. 1943. u župnoj crkvi sv. Petra u Zagrebu održao je preuzv. nadbiskup propovijed, u kojoj je oštro osudio

---

169 *Propovijedi* str. 42-44.
170 *Propovijedi* str. 104.
171 *Propovijedi* str. 108-111.
172 *Propovijedi* str. 115-119.
173 *Propovijedi* str. 146-149.
174 Propovijed pod naslovom "Svi ljudi su djeca Božja", *Propovijedi* str. 163-164.

proganjanje Jevreja (Židova) i drugih narodnosti, koje je vršeno po nacističkim terorističkim mjerama. Ova propovijed dobila je publicitet preko Vatikanskog radija, a preko njega je publicirana na londonskom i newyorškom radiju. Dokaz:

- izvještaji bivšeg HIS-a od 7. VII. pod 7.

8. U svojoj propovijedi od 25. X. 1942. održanoj u katedrali pod naslovom "Ti Kriste, Kralj si vijekova" osudio je klasne, rasne i narodnosne pretjeranosti i s tim u savezu tadašnje stanje u tzv. NDH. Dokaz:

- izvadak iz propovijedi pod 8.[175]

9. U svojoj propovijedi od 31. X. 1943. na završetku pokorničke procesije u Zagrebu oštro osuđuje stanje u tzv. NDH te je cijela propovijed osuda stanja u NDH. Upućuje se na sadržaj te propovijedi. Na ovu je propovijed odgovorio ministar dr. Julije Makanac dne 7. XI. 1943. u zagrebačkoj štampi u članku pod naslovom "Pozvani i nepozvani". Ova je propovijed imala odjeka i u inozemstvu, a isto su se i sve veće radiostanice osvrnule na nju. Nije nam točno poznato, ali prema našim informacijama dijelovi te propovijedi objelodanjeni su u "Borbi" štampanoj na oslobođenom teritoriju. Dokaz:

- propovijed pod 9,[176]
- članak dr. Makanca pod 10[177]
- i dopis Glavnog ravnateljstva za promičbu od 29. XI. 1943. pod 11[178]
- te nabava kompleta godišta "Borbe".

10. Većina ovih propovijedi kao ilegalni letak rasturena je po cijelom području tzv. NDH, pa je i tim propovijedima kler zagrebačke nadbiskupije kao i vjernici saznao za stanovište preuzvišenog nadbiskupa. Dokaz:

- Fridorika Komerički iz Zagreba, Kustošija
- te sami primjerci originalnih šapirografskih otisaka.

II. Preuzvišeni nadbiskup stalno je sa svojega mjesta zastupao gledište, da se svećenici ne bave aktivnom dnevnom politikom, nego pastoralnim radom, jer da na taj način najbolje služe svome narodu.

1. Pok. nadbiskupu dr. Antunu Baueru predlaže, da se izda u tom smjeru okružnica svećenstvu od 12. II. 1935. br. 1350. Dokaz:

[175] *Propovijedi* str. 127-130.

[176] *Propovijedi* str. 176-180.

[177] *Hrvatski narod,* Zagreb, 7. studenoga 1943, str. 1-2.

[178] Isprava br. 6.11.

- okružnica pod 12.[179]

2. Preuzvišeni nadbiskup izdaje okružnicu svećenstvu od 10. VIII. 1938. br. 6348, kojom zabranjuje svećenicima kandidiranje na predstojećim izborima. Dokaz:

- okružnica pod 13.[180]

3. Okružnicom od 4. II. 1942. br. 1722 priopćuje svom kleru, da su još uvijek na snazi naprijed navedene okružnice. Dokaz:

- okružnica pod 14.[181]

4. Pismom od 8. II. 1942. na dr. A. Pavelića razlaže svoju odluku, kojom zabranjuje svećenicima sudjelovanje u hrvatskom saboru. Dokaz:

- prijepis pisma pod 15.[182]

5. Okružnicom od 24. IX. 1943. br. 8614 ponovno upozoruje svećenstvo, da se ne bavi dnevnim političkim poslom. Dokaz:

- okružnica pod 16.[183]

6. Okružnicom od 14. IX. 1944. br. 6920 daje upute svome svećenstvu, kako treba nastupati u svim pitanjima javnoga života te im savjetuje, da se ograničuju isključivo na stanovište Crkve i njezinu nauku. Dokaz:

- okružnica pod 17.[184]

7. Okružnicom svećenstvu od 6. VII. 1945. br. 5027, a u želji da se izbjegne bilo kakav sukob sa narodnim vlastima, ističe da je potrebno, da svećenici vrše samo svoje pastirske dužnosti, a da u propovijedima izbjegavaju bilo kakove aluzije na svjetovne stvari i prilike. Iz ovih je okružnica vidljiv konsekventni stav preuzvišenog nadbiskupa, da svećenstvo radi samo pastoralno. Dokaz:

- okružnica pod 18.[185]

8. God. 1938. izvršio je svoju glasačku dužnost kod izbora, pa kada je radio lažno javio, da je glasovao za dr. Stojadinovića, dok je glasovao za dr. Mačeka, osobno mu se dr. Maček zahvalio za njegov glas, našto mu je preuzvišeni nadbiskup izjavio, da ne smatra taj glas danim za stranačku politiku niti osobno za njega, nego glasom, koji je pao za hrvatski narod.[186] Dokaz:

---

179 Isprava br. 6.1.1.
180 Isprava br. 6.1.2.
181 Isprava br. 6.1.3.
182 Isprava br. 6.3.
183 Isprava br. 6.1.4.
184 Isprava br. 6.1.5.
185 Isprava br. 6.2.
186 O tome je nadbiskup obznanio letak sljedećeg sadržaja:

- svjedoci dr. Pavao Lončar, Kaptol br. 14 i dr. Dragutin Hren, Kaptol br. 22

9. Ne samo pismenim okružnicama, nego i kod nagovora svećenstvu i u pojedinačnim razgovorima sa svećenstvom, svjetovao mu je i prije i tokom okupacije, dapače i nalagao, da se bavi samo crkvenim poslovima, a ne političkim stvarima. Dokaz:

- dr. Pavao Lončar, kanonik, Kaptol 14,
- Krešimir Pećnjak, kanonik, Kaptol 25,
- dr. Dragutin Hren, kanonik, Kaptol 22.

10. Poglavarstvu Bogoslovnog sjemeništa davao je direktive, da se klerici odgoje isključivo za crkvenu službu i da im se odgojem stavi na srce, da se ne bave dnevnim političkim problemima. Dokaz:

- Krešimir Pećnjak, kanonik, Kaptol 25,
- dr. Pavao Lončar, kanonik, Kaptol 14,
- dr. Dragutin Hren, kanonik, Kaptol 22.

Tako je preuzvišeni nadbiskup prije i poslije oslobođenja upućivao svoj kler, da se ne bavi dnevnim političkim pitanjima.

III. Preuzvišeni nadbiskup u svom crkvenom djelovanju imade poglavarstvenu vlast isključivo na teritoriju svoje dijeceze.

Od ove njegove vlasti isključeni su redovi.

Nadbiskup kao predsjednik biskupskih konferencija nema kanonske misije i jurisdikcije nad ostalim biskupima odnosno biskupijama. To vrijedi i za sufragane. Dokaz:

- citati odnosnih kanona u legalizovanom slovenskom prijevodu dr. Alojza Odara sa kratkim obrazloženjem pod 19-21.[187]

"Istina o glasovanju Hrvatskoga Metropolite

U nedjelju dne 11. prosinca ove godine, na dan parlamentarnih izbora, kratkotalasna Radio-stanica Centralnog Prezbiroa Predsedništva Ministarskog Saveta javila je, a tu su emisiju prenosile i druge radiostanice u državi, da sam glasovao za listu Jugoslavenske Radikalne Zajednice.

Na moj zahtjev, da tu vijest demantiraju, odgovorili su ponovno istom tvrdnjom. Čekao sam pet dana, da odgovorni faktori sami, kako to zahtijeva poštenje i pristojnost, demantiraju tu vijest.

Budući da toga nisu do danas učinili, to sam prisiljen javno izjaviti, da je gornja vijest beogradske kratkotalasne Radio-stanice Centralnog Prezbiroa Predsedništva Ministarskog Saveta potpuno lažna.

Savjest mi je nalagala, da glasam za onu listu, koja danas reprezentira težnje hrvatskoga naroda za pravdom i slobodom, na koju imade pravo kao svaki drugi narod.

To sam i učinio. Širenje pak neistine ili teror, dolazili otkuda mu drago, neće me nikad prisiliti, da učinim, što se kosi s mojom savješću ili da ne izvršim ono, što mi nalaže savjest.

Zagreb, 16. prosinca 1938.

dr. Alojzije Stepinac
Nadbiskup zagrebački"

HDA, Obiteljski fond Maršić, kut. 12.

[187] Kanoni br. 198, 201, 272, 273, 280, 292, 347, 356, 500, 114, HDA, Politeo, str. 155.

IV. Preuzvišeni nadbiskup tokom cijele okupacije, a isto i u početku, osuđivao je okupaciju i nije pristajao na ustaštvo, nego je naprotiv kleru i puku jasno označio svoj protivni stav.

1. Dne 10. IV. 1941. kod ulaza njemačkih trupa u Zagreb, videći nekoje omladince oduševljene, izjavio je prisutnima, s kojima je bio u društvu, svoje negodovanje, što se ovi vesele, jer da oni ne znaju što znači "prusko kopito". Dokaz:
   - dr. Dragutin Hren, kanonik, Kaptol 22,
   - dr. Franjo Cvetan, asist. sveučilišni, Kaptol 31.
2. Preuzvišeni nadbiskup nije položio nikakve prisege niti poglavniku niti tzv. NDH, iakoprem su inače biskupi u takovim prilikama prisegu polagali. Dokaz:
   - dr. Nikola Kolarek, kanonik, Kaptol 23,
   - dr. Dragutin Hren, kanonik, Kaptol 22,
   - dr. Antun Slamić, Kaptol 19.
3. Okružnica od 28. IV. 1941., kojom preuzvišeni nadbiskup upravlja riječi svom kleru povodom uspostave tzv. NDH ima se uzeti u svojoj cjelini, pa kad se točno prosudi tako, onda se vidi, koje zahtjeve stavlja na nju, pa usporedbom hitnih zadataka, s faktičnim stanjem, koje je stvorilo ustaštvo, dolazi se do zaključka, do kojega je došao i čitav kler, da preuzvišeni nadbiskup ne pristaje uz ustaštvo.[188]
4. Preuzvišeni nadbiskup odbio je zahtjev dr. Pavelića, koji mu je stavljen posrednim putem, da odstupe sa svoga mjesta svećenici činovnici Nadbiskupskog duhovnog stola, koji su se nalazili na državnom budžetu i to dr. Slamić i dr. Hren, a dr. Bakšić da odstupi kao sveučilišni profesor, dr. Kolarek kao urednik Katoličkog lista, te tadašnje sjemenišno poglavarstvo, ali je to preuzvišeni nadbiskup odlučno odbio. Tek nakon presude kanonika dr. Lončara na smrt, podnijeli su imenovani svoje ostavke, kad su čuli, da je uvjet za pomilovanje njihova ostavka. Dokaz:
   - svjedoci dr. Antun Slamić, dr. Dragutin Hren i dr. Nikola Kolarek, svi iz Zagreba.
5. Kanonika dr. Pavla Lončara uputio je preuzvišeni nadbiskup dne 16. VII. 1941. tadašnjem ministru dr. Puku, da ga obavijesti, da ni jedan svećenik ne može biti članom ustaške organizacije, a još manje ustaškim dužnosnikom, jer da se to protivi propisima Katoličke crkve. To je bio povod, da je dr. Puk predao dr. Lončara pred Prieki sud, gdje je bio presuđen na

[188] *Katolički list*, 29. travnja 1941, br. 17.

smrt. Svemu kleru i javnosti bilo je poznato, da je osuda smjerala na osudu katoličke nauke i da je uperena protiv preuzvišenog nadbiskupa. Kanonik dr. Lončar je na Bogoslovnom fakultetu pobijao nacional-socijalizam, rasizam i ustaštvo, a isto je tako to govorio na svećeničkim predavanjima diljem dijeceze kao nadbiskupov delegat. Dokaz:

- dr. Pavao Lončar, kanonik iz Zagreba.

6. Preuzvišeni nadbiskup naložio je svim svećenicima zagrebačke nadbiskupije, koji su bili imenovani ustaškim funkcionerima, a njih je bilo trojica, da napuste svoja mjesta kod ustaša, što su oni i učinili. Dokaz:

- dr. Dragutin Hren.

7. Od svećenika nabrojenih u optužnici pod br. 1–a str. 5 jedini su svećenici zagrebačke nadbiskupije: Vilim Cecelja, Martin Gecina i Ante Đurić. Dokaz:

- uvid u šematizam nadbiskupije zagrebačke.

8. Dr. Pavelić tražio je u tri navrata od papinskog legata, da se preuzvišenog nadbiskupa ukloni sa nadbiskupske stolice kao protivnika ustaštva i tzv. NDH. Dokaz:

- dr. Antun Slamić, kanonik u Zagrebu.

9. Dr. Pavelić nije dolazio u katedralu radi protivnoga stava preuzvišenog nadbiskupa, sve dok nisu Talijani priredili zadušnice za Vojvodu od Aoste. Preuzvišeni nadbiskup je odbio da dr. Pavelića dočeka na ulazu katedrale, a na ulazu u samo svetište dočekao ga je sakristijan, koji mu je pokazao mjesto. Nadbiskup je bio na svom svećeničkom mjestu. Dokaz:

- dr. Dragutin Hren, kanonik iz Zagreba.

10. Od oko 500 svećenika zagrebačke nadbiskupije jedva je bilo oko 15 ustaša i oko 30 simpatizera. Prema izjavi V. Cecelje ustaše su smatrali, da je preuzvišeni nadbiskup tome kriv, što je tako malo ustaša zbog svojih zabrana o političkom djelovanju klera.

V. Katolička štampa je podvrgnuta nadležnosti biskupa samo u pogledu crkvene i vjerske nauke te u pogledu vjere i morala uopće.

1. Ingerencija biskupa na štampu određena je kanonskim propisima, te isti nije odgovoran za štampu, koja nije podvrgnuta cenzuri (tako zvani Imprimatur). Dokaz:

- propisi Codexa uz obrazloženje pod 22.[189]

---

[189] HDA, Politeo, str. 163.

2. Katolički list bio je od ustaša posebno cenzuriran i progonjen, te je jednom bio i obustavljen. Dokaz:
- dr. Nikola Kolarek, kanonik u Zagrebu.

3. Obzirom na cenzuru Katoličkog lista, a povodom što je HIS cenzurirao jedan dio papinog govora, preuzvišeni nadbiskup je javno protiv toga protestirao i osudio to u svojoj propovijedi od 29. VI. 1942. Dokaz:
- izvadak iz propovijedi pod 4,[190]
- Muhamed Hadžijakić, činovnik Predsjedništva Vlade, Odio za štampu u Zagrebu.

4. Postoji dnevnik Hrvatska Straža i tjednik Hrvatska Straža, te je svaki list imao svoju odgovornu redakciju. Tjednik je bio namijenjen za selo. Treba stoga utvrditi, da je blagoslov radu dan tjedniku, a ne dnevniku, koji je zastupao rasistička načela. Dokaz:
- pregled odnosnih listova,
- Vlado Sironić, novinar kod Predsjedništva Vlade u Zagrebu.

VI. Ordinarij nije odgovoran za rad društava Katoličke Akcije.

1. Odnošaj ordinarija prema društvima Katoličke Akcije određen je enciklikom Pape Pia XI. "Urbi Arcano" od 23. XII. 1942. Dokaz:
- prikaz pod 23.

2. Na konferenciji križarskih radnika zaključeno je, dne 7. XII. 1941. da nije spojivo članstvo u križarskoj organizaciji sa onim kod ustaša i ustaške mladeži. Dokaz:
- "Nedjelja" izvještaj o skupštini od 7. XII. 1941. koji je djelomično na raspravi pročitan.

3. Za vrijeme tzv. NDH izašla je zabrana nošenja odora pripadnicima križarske organizacije te zabrana većih javnih nastupa.
   Dr. Feliks Niedzielski postao je upravnim zapovjednikom ustaške mladeži 2 i po godine dana nakon što je smijenjen s položaja predsjednika Velikog križarskog bratstva.
   Izraz "rojnik" preuzet je u bratstvu u tjelovježbene svrhe od skauta i nema nikakove veze s ustaškim radom i organizacijom, te je dolaskom ustaša, kad su isti uzeli taj naziv, kod Križarstva ukinut.
   Luka Lešić nije bio član križarske organizacije.
   Dokaz:
- arhiva Velikog križarskog bratstva, koja se nalazi kod upravnih vlasti.

---

[190] *Propovijedi* str. 115-119.

VII. Preuzvišeni nadbiskup u svim se prigodama energično zauzeo za progonjene.

1. Odmah nakon osnutka tzv. NDH protestira protiv nauma strijeljanja Srba taoca, (protiv masovnog vješanja taoca je protestirao u vrlo mnogo puta). Dokaz:
- pro memorija pod 24.[191]
2. Dne 14. V. 1941. protestira protiv pokolja Srba u Glini. Dokaz:
- prijepis pisma pod 25.[192]
3. Dne 26. V. 1942. protestira protiv iseljenja pučanstva sa Korduna. Dokaz:
- prijepis pisma od 26. V. 1942. pod 26.[193]
4. Zauzeo se protiv deportiranja Srba iz kotara Sisak. Dokaz:
- pro memoria na pismu od 20. VII. 1941. pod 26.
5. U rujnu 1942. zauzeo se protiv otimačine imovine Srba iz Pakraca. Dokaz:
- pro memoria na pismu bez datuma pod 27.[194]
6. U listopadu 1942. zauzeo se za progone Srba u Crkvenom Boku. Dokaz:
- prijepis pisma i pro memoria pod 28.
7. Protest Casertanu radi talijanskih nasilja u kotaru Jaska. Dokaz:
- pismo od 6. II. 1943. pod 29.[195]
8. Protestovao je protiv progona Hrvata u Kravarskom. Dokaz:
- pisma pod 30, 31, 32, 33 i 34.[196]
9. Zauzeo se za Srbe, koji su zadržani u zatvoru na povratku iz logora u Italiji. Dokaz:
- pismo dr. Vragoviću pod 35.[197]
10. Zauzeo se za progone seljaka u selu Hruševcu. Dokaz:
- pro memoria i pismo pod 36 i 37.[198]
11. Zauzeo se za taoce iz Krapine. Dokaz:
- pro memoria pod 38 i 39.[199]
12. Zauzeo se za uhapšene Srpkinje u kotaru Glina. Dokaz:

---

191 HDA, Politeo, str. 321.
192 HDA, Politeo, str. 326.
193 HDA, Politeo, str. 87.
194 HDA, Politeo, str. 344.
195 Isprava br. 6.25.
196 Isprave pod br. 6.15.
197 Isprava br. 6.19.1.
198 Isprave pod br. 6.15.3. i 6.16.
199 HDA, Politeo, str. 380-381.

- izjava od 10. XI. 1945. pod 40, te svjedok Franjo Žužek, župnik u Glini[200] i Josip Crnković iz Zagreba, Kaptol 31

VIII. Preuzvišeni nadbiskup zauzeo se za sve Slovence po logorima, podupirao ih je. Napose se zauzeo za slovenske svećenike. Dokaz:

- dopis Pokrajinskog odbora Crvenog križa u Ljubljani od 25. VI. 1941. pod br. 41,
- dopis dr. Paveliću od 29. XI. 1941. pod 42,
- dopis priora Provincije Križevniškog reda pod 43,
- okružnica svećenstvu od 19. XI. 1941. pod 44,
- dopis Ureda za useljene Slovence br. 435 pod 45,
- dopis Logora za useljene Slovence pod 46,
- izjava Dragana Oberžana iz Maribora pod 47,
- svjedok Josip Crnković iz Zagreba, Kaptol 3,
- svjedok Krešimir Pećnjak, Kaptol 25,
- svjedok dr. Fran Cukola, Maribor, sjemenište,
- svjedok Drago Oberžan iz Maribora.

U predmetu zauzimanja za svećenike, koji su bili u logoru postoje za sada sljedeća pismena dokazala:

- pismo dru Artukoviću od 1. VI. 1942. pod 48,
- pismo istome od 2. XI. 1942. pod 49,
- odgovor istoga od 17. XI. 1942. pod 50,
- pismo dru Paveliću od 24. II. 1943. pod 51.[201]

IX. U pogledu progona Židova preuzvišeni nadbiskup je uložio sve što je mogao, da se ti zakoni ne primijene, barem ne u svoj strogosti, te je uz svoje načelno stanovište zauzimao se u pitanju skupina i pojedinaca. Dokaz:

- prijepis dopisa od 23. IV. 1941. pod 52,[202]
- prijepis dopisa od 22. V. 1941. pod 53,[203]
- prijepis dopisa od 30. V. 1941. pod 54,
- prijepis dopisa od 21. VII. 1941. pod 55,[204]
- rezolucija o Židovima od 18. XI. 1941. pod 56,[205]

---

200 Usp. br. 6.26.

201 Isprave pod br. 6.17. i 6.18.

202 Isprava br. 6.22.1.

203 Isto

204 HDA, Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja, 4478-B/1941.

205 Isprava br. 6.22.2.

- prijepis dopisa od 7. III. 1942. pod 57,[206]
- prijepis dopisa od 6. III. 1943. pod 58,[207]
- prijepis dopisa od 8. V. 1943. pod 59,[208]
- predstavka osječkih žena od 14. V. 1942. pod 60,[209]
- dopisi glede židovske djece i otpreme u Tursku pod 61 i 62.[210]

Postoji ogromna arhiva nadbiskupskog tajništva, iz koje je vidljivo, da se preuzvišeni nadbiskup zauzimao za sve Židove, ali radi njezine opsežnosti ista se ne doprinosi.

X. Nadbiskup zagrebački god. 1943. poduzeo je veliku s priličnim uspjehom provedenu akciju za pomoć Hrvatima u talijanskim logorima. Radi toga mu je sa strane ustaša bilo prigovoreno. Dokaz:

- dr. Josip Marić, kanonik, Zagreb, Kaptol 11.

XI. Preuzvišeni nadbiskup poduzeo je akciju, da se ublaži postupak sa zatvorenicima u logorima. Prvih mjeseci god. 1941. tj. u mjesecu junu 1941. upozorio je dr. Puka na nečovječno stanje, na što mu ovaj odgovara, da su mu informacije neistinite.[211]

- Dne 6. XII. 1941. (prilog 63), 21. XI. 1942. (prilog 64)[212] pokušava da bi uvođenjem vjerskoga života preko svojega svećenika olakšao stanje u logorima.
- Sam je preuzvišeni nadbiskup u više navrata intervenirao kod nadležnih vlasti radi poboljšanja prilika u logorima.

XII. Ogromnu djelatnost proveo je preuzvišeni nadbiskup putem Karitasa. Spašeno je izbjeglica i izbjegličke djece 10.545 osoba na što je utrošeno

---

206 Isprava br. 6.23.1.

207 Isprava 6.23.2.

208 Isprava 6.23.3.

209 Isprava br. 6.28.

210 HDA, Politeo, str. 120.

211 Navedeno pismo je upućeno Anti Paveliću 21. srpnja 1941. i u njemu nadbiskup navodi: "Čujem s više strana, da se tu i tamo nečovječno i okrutno postupa sa Srbima i Židovima prigodom deportiranja u sabirne logore, a i u samim tim logorima; što više da od takva postupka nijesu izuzeta ni djeca ni starci ni bolesnici." To je pismo Ured poglavnika proslijedio Ministarstvu pravosuda i bogoštovlja, pa ministar Puk odgovara nadbiskupu Stepincu riječima: "U rješenju Vašega dopisa od 21. srpnja 1941. upravljenog na Poglavnika u stvari navodnog lošeg postupanja sa internircima Srbima i Židovima čast je ovom ministarstvu nakon provjerenih informacija i prikupljanja podataka odgovoriti, da se Vaše informacije osnivaju na obavjestima, koje su bez ikakova temelja." HDA, Ministarstvo pravosuda i bogoštovlja, 48.061/1941.

212 HDA, Politeo, str. 352.

napose god. 1942/43. oko 23,720.000 Kuna. Na razne pripomoći nastradalima utrošeno je 48,500.000 Kuna. Posredovano je kod razdiobe hrane za pasivne krajeve i sirotinju kod oko 270 vagona. Dokaz:

- spisi Okružnog narodnog suda za grad Zagreb, Stup. 291/46,
- dopis dr. Svetozara Ritiga od 19. XII. 1942. pod 66,[213]
- svjedok dr. Vilim Nuk, Nova Ves 8,
- svjedok dr. Dragutin Nežić, Kaptol br. 29,
- svjedok Don Ante Radić, Zagreb, Crnatkova 7.

XIII. Preuzvišeni nadbiskup sam i preko svojega tajništva dnevno je intervenirao za pomoć svim progonjenima. Nije pala gotovo ni jedna smrtna presuda, a da se on nije zauzeo za neizvršenje. Isto to vrijedi i za proteste zbog izvršenja odmazde. Donosimo popis samo nekojih osoba:[214]

- episkop Sava Trlajić, pod 67,
- ing. August Košutić, pod 68,
- dr. Branko Gušić, pod 69,
- Milosavljević Marija, pod 70,
- dr. Rikard Hauptfeld, pod 71,
- dr. Karlo Radoničić, pod 72,
- ing. Zvonimir Kavurić, pod 73, 74,
- Grga Gamulin, pod 75,
- Furlan Ivan, pod 76,
- dr. Milivoj Gavrančić, pod 77,
- ing. Andrija Mohorovičić, pod 78,
- Zvonimir Borovečki, pod 79,
- dr. Vladimir Ubl, pod 80,
- dr. Alojz Tavčar, pod 81,
- ing. dr. Rihard Podhorski, pod 82,
- Tomica Hahn, pod 83,
- Jovanović i dr., pod 84, 85 i 86,
- Pavao Pavlin i dr., pod 87,
- 54 hrvatskih časnika, pod 88, 89, 90,
- 11 hrvatskih časnika, pod 91,
- 8 domobranaca, pod 92.

Svjedoci:

---

[213] Isprava br. 6.14.

[214] Isprave pod br. 6.19., 6.20., 6.21., 6.24.

- dr. Đuro Kuntarić, odvjetnik u Požegi
- Ivan Kokot, župnik iz sv. Klare
- Za ovu tvrdnju može se naći još cijeli niz svjedoka.

XIV. Dr. Pavelić kod izlaska iz crkve sv. Marka, a nakon saziva Duha Svetoga izjavio je pok. Došenu na govor preuzvišenog nadbiskupa, da ga ne će učiti politike, a u razgovoru sa Vilimom Ceceljom izjavio mu je, da su odnosi sa Crkvom poslije toga govora još pogoršani. Na Sazivu Duha Svetoga bio je preuzvišeni nadbiskup pozvan.

- Svjedok dr. Dragutin Hren.

XV. Preuzvišeni nadbiskup odobrio je jurisdikciju svećenicima, koji su bili u partizanima i to Viktoru Merzu i Augustu Štanceru.

Dne 14. XII. 1944. dao je dozvolu i jurisdikaciju i Ivanu Kokotu, župniku u sv. Klari. Dokaz:

- dr. Dragutin Hren iz Zagreba,
- Kokot Ivan, sv. Klara.[215]

XVI. Prigodom opsade Nijemaca kod Staljingrada zatražili su od preuzvišenog nadbiskupa, da izdade okružnicu protiv komunizma, no on je to odbio, jer da bi to značilo politički akt. Dokaz:

- dr. Nikola Kolarek i dr. Dragutin Hren

XVII. U pitanju prekrštavanja izdao je Nadbiskupski duhovni stol više načelnih okružnica, te se propisi za primanje nalaze već u spisu, a ovdje se prilaže okružnica u poučavanju vjerskih prelaznika pod 93,[216] okružnica o primanju u Katoličku crkvu od 2. III. 1942. pod 94.[217]

- U pogledu prijelaza Nadbiskupski duhovni stol stajao je uvijek na stanovištu, da mogu preći samo oni, koji su se odlučili na prijelaz slobodnom voljom. Tako je prema brzojavu iz Voćina pod br. 95, zatražena jurisdikcija za 200 obitelji Srba, a preuzvišeni nadbiskup odgovara, da mogu dobiti samo, ako podnesu pojedinačne molbe i ako izjave, da slobodno prelaze, pod 96.
- Pod 97. prilaže se izjava Petra Sivijanovića, župnika u Grubišnom polju o prijelazima.

---

[215] Isprava br. 6.38.

[216] Okružnica br. 4104, *Katolički list* br. 19/1941.

[217] Okružnica br. 2865, *Katolički list* br. 10/1942.

- Pod 98. prilaže se akt župe u Novoj Gradiški o tome, o prijelazima.
- Pod 99. prilaže se pismo i pro memorija o izaslaniku Crvenog križa kod preuzvišenog nadbiskupa.[218]

U dokaz, da su pojedinci prelazili slobodno, molimo da se preslušaju kao svjedoci:

1. Franjo Pipinić, župnik iz Požege
2. Franjo Žužek, župnik iz Gline
3. Josip Crnković iz Zagreba, Kaptol 3
4. ing. Aleksandar Ugrenović, profesor, Zagreb, Trg N. 10/c
5. Budisavljević dr. Julije, liječnik, Svačićev trg 13
6. dr. Branko Dragišić, sveuč. prof. iz Zagreba
7. dr. Đuro Nenadić, sveuč. prof. u Zagrebu
8. dr. Vladimir Kesterčanek, iz Zagreba

XVIII. Preuzvišeni nadbiskup je dostavio Vatikanu niz istinitih podataka o stanju Srba i Židova za vrijeme tzv. NDH i povrh toga je na temelju tih podataka obaviještena i svjetska javnost. Dokaz:

- nabava spisa Vatikana, za koje molimo da se zatraže putem Ministarstva vanjskih poslova.

XIX. U pogledu imenovanja preuzvišenog nadbiskupa vojnim vikarom doprinosimo pod 100. dopis Apostolske nuncijature od 27. X. 1940, pod 101. obavijest biskupima o tome, pod 102. dopis nuncijature od 13. XII. 1940., pod 103. dopis Minorsa o imenovanju dušobrižnika, pod 104. o imenovanju vikara, te konačno pod 105. dopis državnog tajništva Vatikanskog od 21. XI. 1941.

Poslanice radnicima u Njemačkoj bile su potpuno pastoralno vjerskog sadržaja. Dokaz:

- poslanice pod 106.

Svećenici, koji su bili činovnici oružanih snaga, morali su kod prijema u državnu službu ispuniti sve one tiskanice, koje su ispunjavali i državni činovnici, a time su morali ispunjavati i pitanja, da li su bili ustaše ili ne itd., a te su arke potvrđivali ustaški tabori. Dokaz:

- nabava osobnika činovnika iz bilo kojeg ministarstva.

---

[218] HDA, Politeo, str. 333.

Cenzuru knjiga, a napose molitvenika vrši posebni cenzor, koji predlaže sjednici Nadbiskupskog duhovnog stola izdanja na odobrenje, a cenzura se kreće samo u pitanju vjere i morala. Sam Nadbiskupski duhovni stol potvrđuje same izvještaje cenzora, ne čitajući edicije. Za većinu tako cenzuriranih knjiga vodi brigu samo Nadbiskupski duhovni stol. Dokaz:

- dr. Dragutin Hren, kanonik, Zagreb.

XX. Arhiva Ministarstva vanjskih poslova tzv. NDH prijavljena je dne 6. VI. 1945., što je Komisija za vjerske poslove i potvrdila. Dokaz:

- spisi pod br. 106 i 107.[219]

Zagreb, dne 4. listopada 1946.

Br. 5997/46, 1. listopada 1946.
Ravnatelj nadbiskupske pisarne:
(potpis nečitak)[220]

HDA, OP POLITEO, str. 201-212

12.2. *Poslanica Hrvatskog katoličkog episkopata od 24. ožujka 1945.*

Poslovni odbor Hrvatskoga Katoličkog Episkopata sastao se ovih dana u Zagrebu pod predsjedanjem Predsjednika Biskupskih konferencija i hrvatskog Metropolite dr. Alojzija Stepinca, da raspravi aktuelna crkvena pitanja. Na završetku zasjedanja od 24. ožujka o. g. uputio je svima hrvatskim katoličkim vjernicima zajedničku poslanicu, koja glasi:

Predragi vjernici!

Kadgod smo se u prošlosti mi hrvatski katolički biskupi obraćali vama, svome duhovnom stadu, činili smo to uvijek u zgodama, koje duboko zasijecaju u život vaših duša. U ovim teškim ratnim prilikama nije nam bilo moguće dolaziti u dodir sa svojim vjernicima, da svagdje, u svakoj župi na licu mjesta vidamo teške rane, od kojih krvare naši vjernici širom hrvatskih biskupija. Budući da se boli naših vjernika, ili bolje čitavog hrvatskog naroda povećavaju iz dana u dan, i njihove brige za budućnost bivaju sve veće u moru neistina, laži i kleveta, što se sa svih strana smišljeno i proračunano sipllju protiv našeg naroda, Poslovni odbor Biskupskih Konferencija kao zastupnik čitavog Hrvatskog Katoličkog

[219] Isprave pod br. 6.33. i 6.34.

[220] Najvjerojatnije Nikola Borić.

Episkopata smatrao je za svoju dužnost, da vama, svojim dragim vjernicima, upravi nekoliko riječi i da već sada raskrinka neke smišljene klevete i podvale, uperene protiv najsvetijih interesa Katoličke Crkve i Hrvatskog Naroda, u kojem ona djeluje.

Duboko osjećajući važnost vremena, u kojem živimo, i svjesni teške odgovornosti, koju nosimo pred sadašnjošću i budućnošću, pozivamo prije svega svoje vjernike, da se još uže sjedine s nama u ispovijedanju prave vjere u Boga, kao začetnika, zakonodavca i svrhodavca života, misleći u svim svojim djelima na besmrtnost i neprocjenjivo ćudoredno dostojanstvo svakog čovjeka, koje je danas gotovo podpuno prezreno.

Ujedinjeni s Nasljednikom Sv. Petra, obećajemo kao i naši pradjedovi u doba Pape Agatona i Ivana VIII. da nas od Svete Stolice ne će rastaviti ni prostorna udaljenost, ni vlastite muke, ni krive optužbe neprijatelja Svete Crkve, pa došlo što mu drago.

Gledajući patnje, koje su zadešavale Hrvatski Narod u 20. stoljeću i koje su u posljednih nekoliko godina dosegle bolnost Jobovih rana, pozivamo sve ožalošćene, poniženę, uvrijeđene i izmrcvarene, da ne klonu duhom prema Bogu i bližnjemu.

Pojavili su se lažni svjedoci, koji nas optužuju, da su hrvatski katolički crkveni poglavari sa svojim svećenstvom i najboljim vjernicima krivi sadašnjem krvavom obračunavanju u Hrvatskoj Domovini. Ali ima svjedok, koji bolje vidi, a to je Bog, koji znade, što smo mi hrvatski katolički biskupi sa svojim svećenstvom i sa svojim vjernicima učinili i kakve smo žrtve samo posljednjih dvadesetak godina doprinosili, da u Hrvatskom Narodu sačuvamo mir i djelotvornu kršćansku ljubav. A to znade i cijela svjetska javnost. Miroljubivost je bila osnovna crta hrvatske duše, koju su osobito od g. 1918. uz najveće poteškoće i s najvećom pomnjom uzgajali i naglašavali i hrvatski svjetovni vođe i hrvatski duhovni poglavari.

Ali naše su nastojanje lišavali podpunih plodova oni, koji su političkim umorstvima hrvatskih narodnih prvaka i oduzimanjem hrvatske rođene grude onemogućivali hrvatski pacifizam i tjerali Hrvatski Narod u sve veći nemir i nezadovoljstvo. Hrvatska nedužna krv prolijevala se u mnogim hrvatskim gradovima i selima, dapače i u samoj beogradskoj skupštini u vrijeme između dva rata.

Tamo je na sramotan način pogažen najsvečaniji međunarodni ugovor, Konkordat, sklopljen između Svete Apostolske Stolice i bivše Jugoslavije, pa su tako hrvatski katolici u svojim pravima ostavljeni na milost i nemilost vlastodržaca, a da ne govorimo o svim isto tako sramotno pogaženim

nagodbama, koje su bile sklopljene s predstavnicima hrvatskog naroda. To je također dobro poznato cijeloj svjetskoj javnosti.

Kada je pak i drugi svjetski rat pohodio naše krajeve, a koji rat na ovom području nije izazvao hrvatski narod, jer nije imao nikakve političke vlasti, nego netko drugi, i dok još Hrvati nisu imali niti jedne puške u svojim rukama, već su neodgovorni neprijatelji izvršili pokolje nad hrvatskim pučanstvom u nekim mjestima navještajući zator i istrebljenje našemu narodu. Poslije toga našli su se nažalost i među Hrvatima ljudi, koji su prihvatili borbu istim načinom. Hrvatski su biskupi to uvijek odlučno pobijali i osuđivali ne pazeći na zamjere i pogrde bilo s koje strane. Oni su pojedinačno i skupno, na primjer na biskupskim konferencijama 1941. digli svoj glas protiv prekoračivanja nužne samoobrane i protiv nasilnika, nalazili se oni gdje mu drago, zauzimajući se za nedužne žrtve bez razlike narodnosti i vjeroispovijesti.

Uvijek smo našli načina, da svoje prosvjede i zauzimanja dostavimo onamo gdje smo držali, da će naši koraci najsigurnije pridonijeti ublaženju bijede koja se bez naše krivnje srušila na hrvatsku zemlju. Osuđivali smo sve struje, doktrine, bilo sa skrajnje ljevice ili desnice, sugestije, kao i pojedince, koji su polazili sa stajališta, da smiju kršiti Božje zapovijedi i lišavati bližnjega njegovih ljudskih prava, jer je možda druge narodnosti, rase ili staleža.

I danas tražimo jednaku zakonitost za sve, priznavajući pojedince, skupine i narode, da "ne vraćaju zlo za zlo i psovke za psovke" (I. Petr. 3, 9).

Svoj poziv šaljemo onima, koji su u posljednje vrijeme počeli sustavnom promičbom razdraživati neodgovorne i zlu sklone pojedince i skupine, da pod izlikom suđenja "ratnim zločincima" smaknu što veći broj Hrvata, osobito svećenika i intelektualaca, dobrih katolika, lišavajući ih ne samo života, nego i njihova dobra glasa.

Svi zločinci s bilo koje strane neka budu potegnuti na odgovornost i kažnjeni prema njihovoj krivnji. Ali jasno je već unaprijed svima istinoljubivim i pravdoljubivim ljudima, da mržnja ne može tu krivnju prosuđivati ni svestrano ni pravedno.

U izuzetnom slučaju, ako se je koji zalutali svećenik ogriješio o prava svoga bližnjega, mi se nismo žacali udariti ga crkvenim kaznama, dapače i udaljenjem iz svećeničkog i redovničkog staleža.

Ali danas moramo najodlučnije prosvjedovati pred Bogom i svjetskom javnošću protiv sustavnog ubijanja i mučenja nevinih hrvatskih katoličkih svećenika i vjernika od kojih je veliki broj živio upravo svetim životom, a

mrzitelji Katoličke Crkve oduzeli im život protupravnim osudama, osnovanim na fiktivnim krivicama.

Neprijatelji Katoličke Crkve, a pristaše materijalističkog komunizma, koji je Hrvatski Narod plebiscitarno odbio, (protivna tvrdnja bila bi mistifikacija svjetske javnosti), počeli su u Hrvatskoj Domovini istrebljivanje svećenstva i istaknutih najboljih vjernika prema svojemu svjesnom programu. Njihova nepravda vidi se već po tome, što oni unaprijed optužuju sve biskupe, svećenike i redovničke pokrajine, da su "ratni zločinci", a pojedinim nepoćudnim osobama podmeću, da su one krive zlodjelima, koja su počinjena u ovom ili onom kraju. Međutim nitko živ u uljudbenom svijetu neće moći odobriti tu unaprijed smišljenu samovoljnu osnovu, niti će vjerovati, da bi hrvatski katolički biskupi, svećenici, da bi čitave crkvene pokrajine uglednih i po svemu svijetu poznatih i priznatih katoličkih redova muških i ženskih, da bi tisuće katoličkih staraca, muževa, žena i djevojaka bili ratni zločinci, da budu poubijani, da im imena budu vezana uz pokolje o kojima nisu znali. Njihova mučenička smrt je trajna optužba onih, koji su umorstva i ubojstva učinili sredstvom širenja svojih ideja.

Hrvatski katolički biskupi voljni su, da svaki pojedini slučaj dadu prosuditi i ispitati točno ne samo od stranih crkvenih predstavnika, nego i međunarodnih svjetovnih povjerenstava, pa se i na taj način može ustanoviti, da je optužba radi ratnih zločinstva samo izlika i sredstvo za istrebljivanje onih ljudi, koji su po računu komunizma zapreka ostvarenju njegovoga stranačkog programa.

Radi toga će hrvatski katolički biskupi imenovati posebni odbor, koji će sve slučajeve ispitati, prikupiti sva dokazala, koja će se moći objektivno međunarodnom predstavništvu, kadgod zaželi predložiti, da se vidi, na kojoj je strani istina, i da se vidi, kako je laž postala sredstvom jedne ideologije, koja se bori za gospodstva svijeta, makar je upravo iščezavajuća manjina u čitavom svijetu, a u katoličkoj Hrvatskoj ne predstavlja može se reći nikoga.

Naglašavajući suvremenost Katoličke Crkve u duhovnim pitanjima, priznajemo i svjetovnu suverenost, pa kao što mi nosimo odgovornost za upravljanje crkvom, tako i svjetovne oblasti odgovaraju za djelovanje na svom području. Hrvatski su katolički svećenici i vjernici imali po naučavanju Crkve da dadu uvijek Bogu Božje, a Hrvatskom Narodu, što je njegovo. Povijest svjedoči, da Hrvatski Narod kroz cijelu svoju tisućutristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu. A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju Hrvatskog

Naroda. Nitko prema tome nema pravo optuživati bilo kojega građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupe, zato što poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskog Naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima.

Hrvatski katolički biskupi su sa svoje strane učinili sve, što je bilo u njihovoj moći, da u Hrvatskoj Državi svuda provedu pravo zakonitosti prema načelu: Justitia fundamentum regnorum; zakonitost prema svima, bez obzira na rasu, narodnost, vjeru ili stalež.

Predragi vjernici!

Ulazimo u veliki tjedan, spomen muke Gospodina Našega Isusa Krista. I čitavo čovječanstvo proživljava danas svoj veliki tjedan. Kakve nas misli u tom Velikom tjednu moraju obuzimati, uči nas vječna istina i ljubav, Božanski Spasitelj Isus Krist. Onima, koji su ga razapeli na križu svojim lažnim optužbama, odgovorio je sa križa na Veliki Petak: Oče oprosti im jer ne znaju što čine. Znamo da danas krvare tisuće hrvatskih srdaca, pa ipak moramo da doviknemo svima tima ranjenim srcima: Tko želi biti učenik Kristov, taj se mora ravnati njegovim duhom. A duh njegov progovara kroz prava ljudska srca isto, što je rekao na Križu svojim neprijateljima: Oče oprosti im jer ne znaju što čine.

Na koncu Vas, kao Vaši duhovni pastiri pozivljemo, da, izbjegavajući najpomnije sve, što nije u skladu sa zakonom Božjim, puni pouzdanja u Božje milosrđe i Božju providnost ustrajete vjerno uz Svetu Crkvu, dok Gospodin stiša ovu strašnu oluju u svijetu i udijeli čitavom čovječanstvu i našem ispaćenom narodu svoj sveti mir. Neka Vas sve blagoslovi svemogući Bog, Otac, Sin i Duh sveti!

U Zagrebu, dne 24. III. 1945.

Za Poslovni odbor
Predsjedništva Biskupskih Konferencija:
Dr. Alojzije Stepinac,
nadbiskup zagrebački i predsjednik
Biskupskih Konferencija
Dr. Ivan Ev. Šarić, nadbiskup vrhbosanski
Fra Jozo Garić, biskup banjalučki
Dr. Antun Akšamović, biskup,
apostolski administrator đakovački
Dr. Janko Šimrak, vladika križevački

HDA, OP POLITEO, str. 385-387

12.3. *Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije, izdano s općih Biskupskih Konferencija 20. rujna 1945. u Zagrebu. U njemu se nova vlast optužuje za gaženje prava Katoličke crkve i ustavnih načela slobode vjeroispovijesti.*

Predragi u Kristu vjernici!

Mi, katolički biskupi, sakupljeni na plenarnim konferencijama u Zagrebu, smatramo svojom pastirskom dužnošću da s ovih konferencija upravimo nekoliko riječi Vama, svojim dragim vjernicima.

Nakon teških i dugih godina čekanja konačno je završen rat, koji je iskrvario čovječanstvo, kao nijedan prije, što ga ljudi pamte. Njegov krvavi bič nije poštedio ni naše zemlje. Ratne grozote po više su puta prohujale nekim krajevima naše domovine. Iza sebe ostavile su pustoš, garišta i suze. Prorijedile su se čitave pokrajine. Razorene su tolike obitelji, ostavljena brojna siročad bez roditelja, ožalošćene majke i supruge, očevi i djeca. Nema tako reći nikoga, tko ne bi žalio za kojim dragim pokojnikom. Svi smo osjetili oskudicu, glad i bolesti, koje redovno prate svaki rat. Pače, ovaj je svjetski rat pogodio našu zemlju dvostruko teško. Krvave borbe vodile su se, na našu veliku žalost, između braće po krvi. Bratoubilačka borba, koja je nekada razdvajala članove iste obitelji, nosila je osobito krvave posljedice. I ratna razaranja, uslijed posebnih okolnosti dvostruke okupacije stranih vojska te unutrašnjih borba, dosegla su takav zamah, kao u rijetko kojoj zemlji. Zato smo na vijest, da je rat u svijetu i kod nas konačno završen, osjetili duboku potrebu, da svevišnjem Bogu zahvalimo zato, što nas je poštedio od dužega trajanja ratnih nevolja i bratoubilačke borbe.

Svršetak rata donio nam je velike i duboke promjene na svim područjima života. Pred našim očima nestaje tako reći svega, što je nekada činilo temelje svagdanjeg života. Državna zajednica dobila je novo ime, Demokratska Federativna Jugoslavija. Njezino zakonodavstvo, sami temelji, na kojima počiva, jesu sasvim novi, a ona sama ne želi imati mnogo zajedničkog s prošlošću. Vlast i sudstvo, školstvo i gospodarstvo odišu novim revolucionarnim duhom.

Na Katoličku Crkvu ne spada, da svojim vjernicima propisuje, kako će urediti svoja politička, narodna i gospodarska pitanja, doklegod su ta u skladu s općim moralnim načelima, koja obvezuju svakoga čovjeka. Ona se u čisto političkim pitanjima drži nauke svoga Utemeljitelja: Podajte, dakle, caru carevo, i Bogu Božje (Mat. 22, 21). To načelo ona provodi u svim narodima, u svim zemljama svijeta. Ona prigrljuje sve narode jednakom ljubavlju, jer u svakom čovjeku gleda brata, otkupljena istom Kristovom krvlju. Njoj je, prije svega i iznad svega, na srcu duhovno dobro njezinih vjernika. Za nj se ona

zalaže, o njemu vodi brigu u svim oblicima državnoga i gospodarskoga života, koji pojedini narodi sebi slobodno odaberu.

Ta briga za duhovno dobro sviju vas, predragi vjernici, nadahnjuje nas u ovom času, kad vam upravljamo prvo pastirsko pismo u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Za to dobro mi nosimo pred Bogom veliku odgovornost. Svijesni te odgovornosti želimo, da se poratne neprilike, koje vladaju u čitavom svijetu, i u našoj zemlji što prije srede. U toj namjeri obraćamo se na vas ovim pastirskim pismom.

Prije svršetka ratnih operacija Savezna je vlada u Beogradu izdala svečanu izjavu, da će poštivati slobodu vjeroispovijedanja i slobodu savjesti kao što i privatno vlasništvo. Vlada Federalne Hrvatske je na početku svoga rada usvojila ta načela, ali je i dodala da prilike u Katoličkoj Crkvi prema njezinu shvaćanju nisu zadovoljavajuće. Mi smo u prvim danima, kad smo mogli stupiti u vezu s novim državnim vlastima, nastojali izložiti mjerodavnim faktorima potrebe i stav Katoličke Crkve. Kako je mnogo toga, što je donio novi duh u državnoj upravi, bilo u protivnosti s položajem i stečenim pravima Crkve, a po tome i na štetu duhovnoga dobra po vas, predragi vjernici, upozorili smo one, na koje to spada, da se sva sporna pitanja između Crkve i Države rješavaju međusobnim sporazumom. U tom smo pravcu dobili obećanje s najvišeg mjesta nove državne vlasti, da će se tako postupati. Konačnu riječ o svim pitanjima, koja zajednički zanimaju Crkvu i Državu, imat će, prema propisima crkvenog ustrojstva, što se tiče Crkve, Sveta Stolica. Ona je vrhovni sudac u svim pitanjima vjerskoga i crkvenoga života svih vjernika. Od vremena na vrijeme, mi smo pismenim putem nastojali upoznati mjerodavne vlasti s gledištem, što ga Katolička Crkva ima na pojedina pitanja, što ih je život pred nas postavljao. Uvijek smo kod toga imali u vidu zajedničko dobro sviju.

Međutim, uza svu dobru volju i naše nastojanje, prilike su se razvijale drugim pravcem. Gledajući na taj razvoj prilika i položaj, u koji je dovedena Katolička Crkva, i neprocjenjiva duhovna dobra milijuna njezinih vjernika, mi osjećamo dužnost, da otvoreno iznesemo sve poteškoće i sve nevolje, u kojima se Katolička Crkva nalazi. Svi mi sačinjavamo jednu duhovnu zajednicu, otajstveno Kristovo Tijelo. "Jer kao što u jednom tijelu ima mnogo udova, ... tako smo mnogi jedno tijelo u Kristu, a pojedini udovi jedan drugome." (Rimlj. 12, 5). I nama je u ovim danima upravljena dirljiva poruka apostola naroda sv. Pavla: "... držeći se istine da u svakom pogledu uzrastemo u ljubavi, u jedinstvu s njime, koji je glava: Kristu. Od njega je i cijelo Tijelo složeno i združeno svakim vezom da jedan drugome pomaže silom, koja je odmjerena svakome pojedinom dijelu. To čini da raste Tijelo i usavršuje se u ljubavi." (Efež. 4, 15 - 16).

Ponajprije nas, predragi vjernici, rastužuje i zabrinjuje bolna i strašna sudbina mnogih svećenika, pastira vaših duša. Već za vrijeme rata velik je broj svećenika poginuo, ne toliko u samim ratnim borbama, koliko više uslijed osuda sadanjih vojnih i građanskih vlasti. Kad su se svršile ratne operacije, nisu prestale smrtne osude katoličkih svećenika. Njihov broj prema našim podacima iznosi: 243 mrtva, 169 u zatvorima i logorima, 89 nestalih, svega 501. K tomu pridolazi 19 ubijenih klerika, tri ubijena laika redovnika i četiri časne sestre. To je broj, kakvog ne pozna povijest balkanskih zemalja kroz duga stoljeća. A što je najbolnije, njima, kao ni drugim stotinama ni tisućama, nije bilo dozvoljeno, što je inače dozvoljeno u civiliziranim zemljama i najgorim zločincima: da u posljednjim časovima prime sv. Sakramente. Sudovi, koji su izricali te smrtne osude vršili su svoj postupak kratko i sumarno. Optuženici najčešće nisu znali za svoju optužnicu do pred samu raspravu. Njima često puta nije bilo omogućeno da se brane onako, kako to traži narav svake rasprave, tj. da se brane pomoću svjedoka i odvjetnika.

Upravo zato je poštena i nepristrana javnost u pravu, da osporava ovim smrtnim osudama svećenika najbitniju vlastitost sudske prakse, a to je pravednost. Tko može dokazati da su toliki na smrt osuđeni katolički svećenici uistinu zločinci, koji zaslužuju smrtnu osudu? Zar su oni svi bili koljači? Tako su npr. u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu poubijani bez sudskog postupka svi franjevci, koji su se tamo nalazili - njih 28 na broju - premda nitko od njih nije uzeo ni puške u ruke, a kamo li se borio protiv narodno - oslobodilačke vojske - kako ih se je lažno optuživalo - i premda su gotovo svi bili poznati kao protivnici fašističke ideologije. Bilo je slučajeva, gdje su tisuće vjernika, široke mase naroda, tražile od vlasti, da im puste njihove svećenike na slobodu, jer oni jamče, za njihovu nevinost. Pa ipak su bili osuđeni. Očevidno je, da takvo sudovanje nije vršeno u ime naroda i njegove kršćanske pravde. Nespojivo je naime s naravnim kršćanskim osjećajem pravde, koji je vrlo budan u našim vjernicima, da se izriče smrtna osuda zato, što je netko drugoga političkog mišljenja, a nije inače počinio nijednog drugog zlodjela. Zakoni su pravde iznad pojedinih političkih nazora i vrijede za sva vremena i sve ljude podjednako. U ime te vječne pravde mi dižemo svoj glas pred svima vama, predragi vjernici, na obranu nepravično osuđenih svećenika. Ali ne samo njih, nego i drugih tisuća i tisuća, vaših sinova i vaše braće, koji su kao i oni osuđeni na smrt, a da nisu mogli dati svoje obrane, kako je dozvoljava svaka kulturna država.

Time, što uzimamo u zaštitu tolike, nevino osuđene svećenike, nikako ne mislimo braniti krivce. Dopuštamo, da je bilo i takvih svećenika, koji su se - zavedeni nacionalno stranačkom strašću - ogriješili o sveti zakon kršćanske pravde i ljubavi i koji su radi toga zaslužili, da odgovaraju pred sudom

zemaljske pravde. Moramo međutim istaći, da je broj takvih svećenika više nego neznatan, i da se teške optužbe, što su se u štampi i na skupštinama iznosile protiv velikog dijela katoličkog svećenstva u Jugoslaviji, imaju uvrstiti u red tendencioznih pokušaja, da se svjesnim lažima zavara javnost i oduzme ugled Katoličkoj Crkvi.

Velik broj svećenika leži po raznim logorima, osuđen na dugogodišnji prisilan rad. Dapače je sve do danas grko-katolički vladika dr. Janko Šimrak lišen slobode, dok nam je sudbina biskupa Carevića nepoznata. U logorima, koji nisu priređeni za dulji i ljudi dostojan boravak, gdje često nemaju dovoljno hrane i najjednostavnijih ležaja, moraju mnogi obavljati poslove, koji ponizuju njihovo svećeničko dostojanstvo. Nije im često puta omogućeno, da prisustvuju nedjeljnoj službi Božjoj, premda za to postoje uvjeti, a još manje im se dozvoljava, da sami čitaju svetu Misu, i ako bi to bilo od velike utjehe i duhovne koristi ne samo za njih nego i za ostale brojne zatočenike. Njihova je sva krivnja u tome, što su možda drugačije politički mislili, nego što misle oni, koji su ih osudili. Za mnoge pak od svećenika, koje su odveli organi vlasti, danas ne znamo gdje su. Ne koriste ni sva pitanja, ni sva potraživanja. Zameo im se svaki trag.

Toliki gubitak svećenika teško se osjeća u duhovnoj pastvi. Brojne župe nemaju svojih svećenika. Uslijed toga slabi vjerski život vjernika, koji su u novim prilikama izvrgnuti velikim vjerskim i duhovnim pogiblima. Svećenstvo se u novinama napada, a onemogućuje mu se obrana. Dok je zakonom dozvoljeno podvrći kritici rad vjerskih službenika, dotle se svećenicima oduzima svaka praktička mogućnost, da se u štampi brane.

Katolička štampa je druga bolna točka u životu Katoličke Crkve. Od nekih 100 časopisa, koliko smo ih imali prije rata, danas nijedan ne izlazi. Kada se je tražila dozvola za izlaženje, navodili su se svi mogući razlozi, da se dozvola ne izda. Spominjala se i nestašica papira. A iz samog zagrebačkog Nadbiskupskog dvora odvezeno je nekoliko vagona papira, spremljena za katoličku štampu. Katoličke tiskare su većinom zatvorene i onemogućene. Zagrebačku Narodnu Tiskaru nastojalo se svim mogućim načinima onemogućiti. Kad nije išlo drugačije, onda se ravnatelja tiskare osudilo na gubitak nacionalne časti, a tiskaru, koja nije njegovo vlasništvo zaplijenilo. Tek prije nekoliko dana tiskara nam je na naš protest povraćena. Velika tiskara Katoličkog tiskovnog društva u Ljubljani oduzeta je iz katoličkih ruku. Ista je sudbina zadesila i katoličke tiskare u Mostaru, Šibeniku, Mariboru i Sarajevu. Tako se sistematski i po planu postupa s katoličkom štampom. A sloboda je katoličke štampe za Katoličku Crkvu pitanje, o kojemu ovisi dobro tolikih duša. Kako će se pod tim uvjetima moći razvijati katolička štampa, kad joj je oduzeta podloga, tiskare pa i papir?

Nije bolje stanje ni sa sjemeništima katoličke Crkve. Crkva je najvećma materijalnim žrtvama sagradila i ona uz najveće napore uzdržaje svoja dječačka i bogoslovska sjemeništa. Kroz njih su prošle stotine i tisuće naše najbolje seljačke, građanske i radničke djece, današnjih svećenika i uglednih laika svih struka. Danas su ta sjemeništa praktički gotovo onemogućena za svoju svrhu. Premda je rat već dovršen, neka su još uvijek djelomice okupirana po vojsci, druga opet rekvirirana, kao ona u Zagrebu na Šalati, u Splitu i Travniku, Šent Vidu, Ljubljani, Mariboru, Sinju i drugdje.

Na odgojnom području zadan je Katoličkoj Crkvi čitav niz udaraca. Ponajprije u pitanju vjeronauka u školama. U svim je školama vjeronaučna obuka proglašena neobvezatnom tako, da se onaj, koji hoće vjersku pouku, mora za to prijaviti. S priznanjem i ponosom ističemo, da su katolički roditelji upravo plebiscitarno glasovali za vjeronaučnu obuku u svim školama, gdje su za to bili pitani. U godišnjim svjedodžbama u Hrvatskoj vjeronauk je stavljen na posljednje mjesto, kao najmanje važan predmet, iza svih vještina. Osim toga je u svim školama, osnovnim i srednjima, vjerska obuka skraćena od dva sata tjedno na jedan sat. A to je u današnja vremena, kada su potrebe vjerskog odgoja povećane, osjetljiv nazadak, koji znači kočenje vjerske slobode pa i same mogućnosti vjerskog odgoja. U višim razredima srednjih škola u Hrvatskoj vjerska je pouka sasvim ukinuta. Taj se postupak obrazložio načelom slobode savjesti. Ne može se međutim shvatiti, zašto su vlasti u Hrvatskoj tako postupale. One su sasvim nejednako primijenile načelo slobode savjesti u nižim te višim razredima srednjih škola. Sloboda savjesti treba da jednako vrijedi u nižim kao i u višim razredima srednjih škola. Jer inače se događa, kao u ovom slučaju, da je mlađim učenicima nižih razreda srednjih škola ili njihovim roditeljima dana sloboda odluke za vjeronauk a oduzeta je učenicima viših razreda, od kojih oni sa 18 godina već imadu i izborno pravo, a nemaju pravo slobode savjesti u pitanju izbora vjeronaučne obuke, jer im je ona upravo u ime slobode savjesti oduzeta.

Mislimo, da će biti dobro, ako vas ovom prilikom upozorimo, da o dobrovoljnom pohađanju vjeronauka imaju odlučivati ne sama djeca ili đaci - priznavati takvu slobodu nedoraslој djeci, koja jedva počinju misliti, bilo bi i smiješno i ludo - nego njihovi roditelji. Tako naime izričito određuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, Povjereništvo za prosvjetu, k. br. 83, Beograd, februara 1945. Protivna praksa nekih učitelja i nastavnika, koji samoj djeci prepuštaju slobodu odlučivanja, hoće li slušati vjeronauk ili ne, protivi se dakle jasnoj odredbi zakona.

Katolička Crkva podržavala je veći broj privatnih srednjih škola s pravom javnosti. Tim školama su još u predratnoj Jugoslaviji priznavali vrsnoću državni nadzornici i roditelji, koji su im povjeravali odgoj svoje djece. Njihovi

su uspjesi bili uvijek među najboljima u čitavoj državi. Zato su te škole posjećivali ne samo katolici nego i inovjerci dajući im tako puno povjerenje. Te su škole bile u čitavom svom radu izjednačene s državnim školama. Danas se u štampi, koja stoji blizu prosvjetnim vlastima, najavljuje, da one ne će moći više raditi i da će biti ukinute. Ne može se shvatiti, zašto bi trebalo ukinuti te škole, kad im sami roditelji, koji su najpoznavaniji da odlučuju u pitanju odgoja djece, daju povjerenje i traže da nastave s radom. Duh prave demokracije traži, da se poštuje volja roditelja pogledom na školovanje djece. To više, što i Crkva ima naravno pravo podizati privatne škole. To joj pravo priznavaju sve kulturne države. One se mogu samo veseliti, da ih Crkva pomaže u skupnom izvršivanju njihovih dužnosti i tako zajednički s njima nosi teret uzdržavanja škola.

Pored privatnih škola Katolička je Crkva imala veći broj internata, zavoda za odgoj srednjoškolske i radničke mladeži, kao što i male djece. Ti su zavodi najvećim dijelom danas zatvoreni, ili su u njima gotovo svagdje postavljeni komesari i komesarice. O radu tih katoličkih crkvenih zavoda prenose stanoviti ljudi, koji nikada ne potpisuju svojih sastavaka u dnevnoj štampi, neistinite optužbe i nedostojne karikature. Oni proglasuju vjerski odgoj u tim zavodima sredovječnim i mračnjačkim. Kako nema katoličke štampe, koja bi mogla iznijeti pravo stanje stvari u svakom pojedinačnom slučaju, a ostala dnevna štampa ne prima i ne donosi članaka pisanih protiv onoga, što je sama iznijela, ostaju ti zavodi bez najosnovnijeg prava samoobrane. Kraj toga, imenovani komesari i komesarice otvoreno i prikriveno nastoje onemogućiti djelovanje katoličkih odgojitelja. Sloboda savjesti i vjeroispovijedanja ostala je na tom području prazna riječ, koja vrijedi samo onda, ako se njome hoće opravdati protucrkveni stav.

Mladež po selima i gradovima izvrgnuta je novim moralnim pogiblima stalnim priređivanjem plesova, koji se protežu do duboko u noć, pa sve i do zore. Tako se događa, da muška i ženska mladež ostaje nekada čitave noći zajedno, pod utjecajem alkohola, a bez nadzora roditelja. Neka nitko ne kaže, da se u tome ne kriju velike pogibli za ćudoredni odgoj te mladeži. Iskustvo, koji je najbolji svjedok, pokazuje, da su toliki mladići, a djevojke pogotovo, godinama okajavali ovake prigode i njihove posljedice. Što nas kod toga najviše zabrinjuje, jest okolnost, da se roditelji i odgojitelji ne usuđuju vlastitoj djeci radi toga prigovarati.

Vršenje nedjeljne dužnosti prisustvovanjem sv. misi u mnogo je slučajeva onemogućeno radi mitinga, skupština i sastanaka, koji se priređuju u vrijeme trajanja sv. mise. Isto se tako u nekim krajevima mladež sili da upravo nedjeljom sudjeluje u tzv. udarničkom radu. Tako se mladež svijesno otuđuje i odbija od vršenja vjerskih dužnosti. Ako još pripomenemo, da se u mnogim

vojnim jedinicama, u kojima služe najviše seljački mladići, u bolnicima pa u omladinskim organizacijama, nastoji propagirati teorija o majmunskom porijeklu čovjeka, onda je jasno, kakav se pravac odgoja hoće nametnuti našoj katoličkoj mladeži. Slika postaje još jasnija, ako se ima pred očima postupak u srednjim školama, gdje se ističe, da mladež ne će trebati slušati vjerskih priča o postanku čovjeka, nego da će se o tome "naučno" govoriti.

Kršćanskom je braku oduzeta njegova svetost time, što je putem prakse uveden građanski brak. Sva je prošlost naših naroda, odgojenih u kršćanskoj vjeri, smatrala bračnu vezu između muža i žene svetinjom, sakramentom, koji se sklapa pred Božjim oltarom u crkvi. Danas je i to promijenjeno. Jasno je, da će čvrstoća braka, sklopljena pred građanskim vlastima biti sasvim drugačija, no što je nerazrješiva čvrstoća sakramenta ženidbe. Osim toga, građanske vlasti razrješuju u svojem djelokrugu brakove sklopljene u Katoličkoj Crkvi mimo njezina znanja i protivno jasnim odredbama Božjega zakona. Broj tako razriješenih brakova u nekoliko posljednjih mjeseci u samom Zagrebu vrlo je velik. Kakvim će to posljedicama uroditi za sređeni obiteljski život, koji je temeljna stanica svakog napretka i sreće naroda i države, to je očevidno. Koliko će djece biti, bez svoje krivnje, lišeno najvećega dobra svoga djetinjstva i svoje mladosti: skladnog obiteljskog gnijezda, na to se ne smije ni pomisliti.

I na području čisto karitativnog djelovanja stavljaju se Katoličkoj Crkvi stalne zapreke. Poznato je, koliko je dobra učinila Nadbiskupska Karitas u Zagrebu. Svojim je djelovanjem spasila oko 7.000 djece, bez razlike vjere. Ona je našoj braći u pasivnim krajevima slala hrane u desecima vagona i tako spasila mnoge stotine ljudi od gladi i smrti. Ona se brinula za prehranu naše braće po krvi, koja su bila odvedena u logore u Italiju. Te nesretnike je prehranjivala i onda, kada su se vratili kućama, u domovinu. Danas ima i Karitas državnog povjerenika, jer država nema povjerenja u njezin rad. A čitava javnost zna vrlo dobro, da je Karitas redovno davala izvještaj o svojim primicima i izdacima i tako opravdavala povjerenje, koje su joj poklanjale široke mase naroda.

Agrarna reforma, koja je uzakonjena u Privremenoj narodnoj skupštini, velika je nepravda prema Katoličkoj Crkvi. Zemljišne posjede, što ih ima, stekla je Crkva zakonitim i poštenim načinom. Ti posjedi nisu služili Crkvi za nedozvoljeno sticanje novoga imetka. Njima je Crkva uzdržavala svoje službenike, svoja biskupska i nadbiskupska sjemeništa i središnje urede. Nije dakle mali broj ljudi živio od njihovih prihoda, nego upravo veliki, i to najvećim dijelom sinovi seljačkih i siromašnijih slojeva. Osim toga crkveni službenici, uživatelji tih posjeda, bili su darovnim ugovorima obvezani, da vrše određene obveze prema darovateljima tih zadužbina.

Kraj svega toga, toliki su i toliki svećenici darovali za kulturne i narodne svrhe velike, upravo kraljevske darove, kojima su ostvarili trajna kulturna i socijalna djela. Da spomenemo samo zagrebačko sveučilište, koje može i mora ubrojiti među svoje najveće dobročinitelje biskupa Strossmajera, nadbiskupa dra Bauera i župnika Jurja Žerjavića.

Agrarna reforma oduzimlje i izvlašćuje od Crkve sva zemljišta sa svim gospodarskim alatom bez ikakve otštete, kao da ih je Crkva stekla krađom. Onaj minimalni dio zemlje, koji se Crkvi ostavlja, ne će ni izdaleka biti dostatan da se njime uzdržavaju sjemeništa, središnji biskupski uredi, stolne crkve, župske crkve i tolike druge crkve, pa središnje biskupsko svećenstvo. Takvom se agrarnom reformom onemogućuje redovno vršenje crkvenoga života. A na daleko veći broj vjernika, no što su oni, koji će dobiti dijelak otete crkvene zemlje, stavljaju se novi tereti uzdržavanja crkvenih ustanova i njezinih službenika.

Da se kako tako opravda oduzimanje crkvenih posjeda, nastojalo ih se u dnevnoj štampi prikazati kao slabo obrađene i zapuštene. Kada se pak htjelo ispravkom ustanoviti pravo stanje stvari, te iste novine nisu donijele ni slova obrane onih, koji su nepravedno napadnuti, jer je svima poznato, tko je te posjede stavio u žalosno stanje, u kojem se danas nalaze. Svakako ne Crkva!

Moramo međutim i ovom prilikom naglasiti, da se Crkva nikada nije protivila opravdanim socijalnim reformama, pa ni onda ne, kada su time bili pogođeni njezini materijalni interesi. Crkva dakako tvrdi, da se u tim stvarima, koje tako bitno zasižu na područja crkvenog života, država ne služi jednostranim metodama sile i diktata nego da se prethodno sporazumije s Crkvom kao sa samostalnom i ravnopravnom strankom.

Katolički ženski redovi, njihove odgojne i karitativne ustanove imaju gotovo svaki dan novih neprilika i poteškoća s novim duhom, koji ih okružuje. Koliko šikanacija moraju trpjeti časne sestre bolničarke ne samo u državnim nego i u vlastitim bolnicama! Postupak nekih imenovanih upravitelja u sestarskim bolnicama pokazuje očitu namjeru, da se časnim sestrama onemogući njihovo karitativno djelovanje na dobro bolesnika i da im se oduzmu bolnice, koje su svojom mukom, svojim rukama i svojim neprocjenjivim žrtvama sagradile i uzdržavale.

Napokon, još jednu bolnu i neobičnu činjenicu moramo vam napomenuti, predragi vjernici. Ni grobovi pokojnika nisu ostali pošteđeni. Na grobljima u Zagrebu, Varaždinu, i drugim mjestima, odredbom neposredno pretpostavljenih vlasti, skidaju se križevi s grobova ustaša i njemačkih vojnika. Sami grobovi nivelirani su tako, da se ne može raspoznati, gdje je tko pokopan. Ovakav postupak mora se osuditi. Pred smrću klanjaju se svi ljudi. I neprijatelj

prestaje poslije smrti biti neprijatelj. I njemu pripada po nepisanim zakonima čovječanske uljudbe, koja izvire iz kršćanske ljubavi, pravo na pristojan grob. Poznato je, da su poslije prvoga svjetskoga rata nekadanji neprijatelji i te kako poštivali i čuvali grobove vojnika, koji su kao osvajači pali u stranim zemljama. Danas se to kod nas uskraćuje vlastitim sinovima.

Predragi vjernici! Naša briga nije se zaustavila samo na neposrednim potrebama Crkve, njezinih ustanova i svećenika. Znajući za patnje i nevolje tolikih naših vjernika, mi smo sa svoje strane sve učinili, da im olakšamo i pomognemo u danima kušnje i križa. Tako smo se kod mjerodavnih faktora u više navrata, što usmeno što pismeno zauzimali za one, koje su sudovi osudili na smrt, da budu pomilovani. Tražili smo uporno, da im se u posljednjim časovima podijele vjerske utjehe. Tražili smo, da se rodbini justificiranih označe grobovi njihovih pokojnika. Sve su to usluge, koje smo isto tako vršili i u vrijeme prijašnjih ratnih režima, kad su nas za to molili rođaci nesretnih žrtava bratoubilačkog klanja.

Za one, koji su bili odvedeni u logore, tražili smo, da im se olakšaju uvjeti života: da mogu redovno dobivati hranu, da se rodbini označi mjesto, gdje su smješteni. Zauzimali smo se, da se što prije puste na slobodu, ako im se nije dokazala nikakva posebna krivnja. Potakli smo pitanje tolike inteligencije, koja je ostala bez službe i koja nije u stanju da sebi i svojim obiteljima pribavi potrebni svagdanji kruh. Svima koji su nas molili za pomoć, nastojali smo, prema našim silama, izaći u susret imajući pred očima jedino zapovijed kršćanske ljubavi i pravde prema svakome, tko traži našu pomoć. Nismo pri tome gledali, kakvog je tko političkog mišljenja, baš kao što ni u vrijeme rata nismo pitali, koje je tko vjere ili narodnosti. Nije nas mogao spriječiti neopravdani prigovor, da se tim putem vodi nedozvoljena propaganda u stanovite političke ciljeve, jer smo bili svijesni, da se ne upuštamo u političke akcije, nego da vršimo jedino svoj poziv u duhu Kristove ljubavi prema bližnjemu. Ako nismo uspjeli u najglavnijim pitanjima, nije naša krivnja. Svijesni smo, da smo potpuno izvršili svoju dužnost. Boli nas, da nismo mogli pomoći tamo, gdje je pomoć bila potrebna i gdje bi otrla mnogu suzu.

Još nas nešto osobito boli. To je materijalistički i bezbožnički duh, koji se danas javno i potajno, službeno i neslužbeno, širi po našoj domovini.

Mi, katolički biskupi Jugoslavije, kao učitelji istine i zastupnici vjere, odlučno osuđujemo ovaj materijalistički duh, od kojega se čovječanstvo ne smije nadati ničemu dobru. A zajedno s tim osuđujemo dakako i sve one ideologije i sve one društvene sisteme, koji svoje životne oblike izgrađuju ne na vječnim načelima objave i kršćanstva nego na šupljim temeljima materijalističke, dakle bezbožne, filozofske nauke.

Sve što smo iznijeli, nastojali smo dobro ispitati. Iz svega ovoga jasno se vidi, da Katolička Crkva u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji ima drugačiji položaj i drugačije poteškoće, no što ih je imala prije. Današnje stanje Katoličke Crkve u Jugoslaviji razlikuje se, po našem mišljenju, samo imenom od stanja otvorenog progonstva Crkve.

To smo željeli iznijeti pred vas, predragi vjernici, da budete na čistu s položajem, u kojem se nalazi Katolička Crkva.

Dogodilo se ma što, mi s pouzdanjem gledamo u budućnost. U tome nas ohrabruje probuđeni vjerski život širokih masa vjernika u svim krajevima naše države. Osobito nas pak tješi i raduje probuđeno i upravo nabujalo štovanje Majke Božje, tako drago i blisko srcu naših katoličkih masa. Ono se pokazuje u ogromnom posjetu naših narodnih Marijinih prošteništa, koja su posjećivana kao nikada prije. Njetite i nadalje u svojim dušama, i u svojim obiteljima to iskreno štovanje Majke Božje. Molite zajednički njezinu krunicu, nasljedujte njezine kreposti, pa je sigurno, da će Majka Božja biti naša osobita zaštitnica. Njezin moćni zagovor izmolit će našem vjernom puku, da u svim prilikama i svim poteškoćama ostane vjeran svojoj djedovskoj vjeri i njezinim zapovijedima. Majka Božja neće nas zapustiti nego će nam izmoliti obilati Božji blagoslov u svim našim potrebama. Neka bi taj Božji blagoslov bio što obilatiji za sve vas i sve vaše potrebe!

I kad sve to iznosimo pred vas, predragi vjernici, mi to ne činimo u želji, da izazivamo borbu s novom državnom vlašću. Mi te borbe ne tražimo niti smo je tražili. Naše su misli uvijek bile upravljene k miru i sređenju državnoga i javnoga života. Taj mir nam je danas svima tako potreban. No mi smo duboko uvjereni, da se smirenje i liječenje ratom zadanih rana može u našoj državi ostvariti samo poštivanjem zasada kršćanske vjere i njezina morala. Zato nas neće smetati nepravedni napadaji i krive optužbe, da pomažemo reakciju i neprijatelje naroda. Mi smo uz svoj narod i čuvamo njegove najdragocjenije vrednote, njegovu nerazorivu djedovsku baštinu: njegovu vjeru, njegovo poštenje i njegove želje, da živi slobodan na svome, u slozi i ljubavi sa svima državljanima ove države bez razlike na vjeru i narodnost.

Zato tražimo i od toga nikada i ni pod kojim uvjetima odustati ne ćemo: tražimo punu slobodu katoličke štampe, punu slobodu katoličkih škola, punu slobodu vjeronauka u svim razredima nižih i srednjih škola, potpunu slobodu katoličkog udruživanja, slobodu katoličke karitativne djelatnosti, potpunu slobodu ljudske ličnosti i njezinih neotuđivih prava, puno poštivanje kršćanskog braka, vraćanje svih oduzetih zavoda i institucija. Samo pod tim uvjetima moći će se srediti prilike u našoj državi i ostvariti trajan unutrašnji mir.

Neka Svemogući blagoslovi sva nastojanja sviju, koji su dobre volje, da se ovi ciljevi ostvare. Neka On, koji je jedini izvor mira, kakvoga svijet ne može

dati, dade svima vama da konačno doživite dane pravoga i trajnoga mira! A kao zalog toga neka na sve vas sađe blagoslov Boga Oca i Sina i Duha Svetoga!

U Zagrebu, dne 20. rujna 1945.

Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački
i predsjednik Biskupskih Konferencija v. r.
Dr. Nikola Dobrečić, nadbiskup barski
i primas srpski v. r.
Dr. Josip Ujčić, nadbiskup beogradski
i apostolski administrator banatski v. r.
Dr. Fr. Jerolim Mileta, biskup šibenski v. r.
Dr. Kvirin Klement Bonefačić, biskup splitski,
nekada solinski i makarski v. r.
Dr. Josip Srebrnić, biskup krčki v. r.
Mons. Miho Pušić, biskup hvarski v. r.
Dr. Ivan Josip Tomažić, biskup mariborski v. r.
Dr. Viktor Burić, biskup senjsko-modruški v. r.
Dr. Smiljan Fr. Čekada, biskup skopljanski v. r.
Dr. Petar Čule, biskup mostarski v. r.
Dr. Antun Akšamović, biskup,
apost. administrator đakovački v. r.
Mons. Lajčo Budanović, biskup,
generalni vikar subotički v. r.
Dr. Antun Buljan, generalni vikar sarajevski v. r.
Mons. Božo Ivaniš, generalni vikar banjalučki v. r.
Anton Vovk, generalni vikar ljubljanski v. r.
Ivan Jerić, generalni vikar prekumurski v. r.
Dr. Ivan Đuro Višošević, provikar križevački v. r.

(P. S. Za ovu okružnicu snosi isključivu odgovornost cjelokupni katolički Episkopat D. F. Jugoslavije).[221]

[221] Na saslušanju 19. rujna 1946. na pitanja o cilju pastirskog pisma nadbiskup Stepinac je odgovorio:"To pastirsko pismo imalo je cilj ustanoviti nepravde nanesene Katoličkoj crkvi u FNRJ i upozoriti narod na njegova vjerska prava (škole, obuka vjeronauka, crkveni brak, katolička štampa, katoličke tiskare, sjemeništa, naučni zavodi itd. kako je iz okružnice vidljivo)"; Odakle Vam podaci koji su u pastirskom pismu od 23. IX. 1945. izneseni? "Mi smo sami te podatke skupili i predhodno provjerili njihovu točnost. U pitanje kojim smo putem skupili te podatke ne ulazim."; Kome je sve pastirsko pismo poslano? "Pastirsko pismo je poslano svim državnim vlastima, federalnim jedinicama, područnim uredima i Svetoj Stolici."; Da li ste pastirsko pismo poslali stranim poslanstvima? "To je naša uredovna stvar, tajna.";

HDA, OP POLITEO, str. 388-392

12.4. *Promemorija "Zagrebački nadbiskup i njegov kler u vrijeme ustaškog režima".* [222]

Zagrebački nadbiskup i njegov kler u vrijeme ustaškog režima

I. Pozicija zagrebačkog nadbiskupa na početku ustaškog režima

Poznato je, da zagrebački nadbiskup nije uživao na početku ustaškog režima nikakve sklonosti vlastodržaca. On je za njih bio jugoslavenski dobrovoljac, "Solunac". Tim je rečeno sve. Dr. Pavelić je otvoreno pokazivao svoje nezadovoljstvo sa zagrebačkim nadbiskupom. Premda je na početku svoga vladanja tražio, da zagrebački nadbiskup održi Te Deum, ipak je taj čin stalno iz sata u sat odgađan, dok ga konačno nije sasvim odgodio. Prvu vladu nije zaprisegao zagrebački nadbiskup, nego jedan periferijski župnik. Dr. Pavelić nije pune tri godine nijednom došao službeno u katedralu, izbjegavajući tako da se sastane sa zagrebačkim nadbiskupom, na mjestu, koje njemu nije konveniralo. Poslije povratka delegacije iz Rima, koja je u svibnju 1941. ponudila kraljevstvo talijanskom princu, otvoreno se u ustaškim krugovima govorilo, da nadbiskupa treba svrgnuti. Na Tijelovo 1941. vlada nije prisustvovala tijelovskoj procesiji u znak protesta, što Vatikan nije de iure priznao NDH i što delegacija nije onako primljena u Vatikanu kako se to očekivalo. Za sve se to smatralo odgovornim zagrebačkog nadbiskupa.

Ovo je potrebno imati pred očima, kad bude riječ o mnogim neuspješnim intervencijama zagrebačkog nadbiskupa u početku i kroz godine ustaškoga režima.

II. Zagrebački nadbiskup i kler prema progodnima Srba pravoslavaca

1. Odmah po preuzimanju vlasti sa strane ustaškog pokreta započeo je progon Srba u obliku hapšenja i uzimanja taoca. Čim je to javljeno

---

Da li ste Vi ili Vaš tajnik dali pismo engleskom vicekonzulu Harrisonu? "O tome ne mogu ništa izjaviti." Možete li objasniti kako to da se primjerci pastirskog pisma od rujna 1945. počesto nalaze kod zarobljenih "križara"? "To mi je savršeno nepoznato."; Mnogi svećenici izjavili su na sudu da im je pastirsko pismo od rujna 1945. dalo podstrek za protunarodnu djelatnost i radi toga krive episkopat. "Episkopat snosi svu odgovornost za to pastirsko pismo i izjave dotičnih svećenika, ako su uopće dane, i onako dane kako su iznešene u štampi, za nas su posve bespredmetne." Vrhovni sud NRH stup 6/1946, str. 488.

[222] Kao mogućeg autora ove promemorije navodi se dr. Dragutin Hren, *Alojzije kardinal Stepinac, nadbiskup zagrebački, Propovijedi, govori, poruke (1941-1946)*, Uvod, XXII.

zagrebačkom nadbiskupu on je smjesta usmeno i telefonski najoštrije ustao kod mjerodavnih protiv te mjere. To je bilo već u travnju 1941.

Tako isto je nadbiskup dr. Stepinac nakon krvoprolića u Glini, pismom od 14. svibnja 1941., prosvjedovao kod vlade. Opetovano je i neprekidno nadbiskup prosvjedovao u pojedinačnim slučajevima progona tražeći, da vlast uskladi svoje postupke s kršćanskim gledanjem na vrijednost čovječjega života. Kad svi ti koraci nisu imali željenog uspjeha, ustao je javno u propovijedi od 29. lipnja 1942. protiv progona Srba, te istakao, kako Crkva osuđuje nasilno prevođenje na katoličku vjeru, kao i to, da se zauzimala za sve progonjene bez razlike i bez straha.

2. Ustaška vlada namislila je kratkim putem riješiti pitanje Srba u NDH. One koje je kanila zadržati u svojim granicama prisiljavala je da otpadnu od pravoslavlja i da pređu u katoličku crkvu. Tim je postupkom stavila katoličke crkvene vlasti u teški položaj. Zato je zagrebački nadbiskup odmah upozorio dušobrižni kler na načela kojima se ima rukovoditi prigodom takvih zahtjeva. U prvom je redu podvučeno načelo da se mogu primati samo takvi prelaznici, koji slobodno očituju svoju volju za prijelazom i koji uspješno prime propisanu pouku. U skladu s time Crkva nije nikada odaslala svojih svećenika među pravoslavne, prije nego li su uslijedili opetovani pismeni zahtjevi sa strane pravoslavnih. A onda je tek slijedila duša pouka prije prijelaza. Vlasti su stalno kritizirale takav postupak. Često su i prijavljivale pojedine svećenike zbog nemarnog postupka oko prijelaza pravoslavnih. Nadbiskup razumije se nije postupao na temelju tih neosnovanih prijava.

Crkvene vlasti nastojale su svojim autoritetom zaštititi život i imovinu kako pravoslavnih, tako i prelaznika, ali nisu mogle na tom pitanju kidati s vlastima, jer su imale u vidu njihovu odlučnost da svakim načinom provedu svoje namjere. Crkva je držala da će, ukoliko hermetički zatvori put prijelaza pravoslavcima, biti još energičnije provedene krvave akcije čišćenja.

Ipak su crkvene vlasti ostale nepokolebivo na stanovištvu, da katolička Crkva ne smije ni u kom slučaju preuzeti crkvenu imovinu pravoslavne Crkve, a isto tako da se pravoslavne crkve ne smiju rušiti. Oba stanovišta bila su u skladu s uputama Sv. Stolice, koje su podijeljene baš obzirom na konkretan položaj u Hrvatskoj. Zato su crkvene vlasti u mnogo slučajeva intervenirale, da se ne ruše i ne oštećuju pravoslavne crkve.

U pitanju prijelaza pravoslavaca katolički Episkopat podnio je dr. Paveliću pod datumom 20. studenog 1941. kolektivnu predstavku u kojoj kaže: "Episkopat smatra dogmatskim načelom da riješidba svih pitanja koja se tiču crkvenog prijelaza grkoistočnjaka na katoličku vjeru, spada isključivo na kompetenciju katoličke crkvene hijerarhije, koja je jedina ovlašćena po

božanskom pravu i po kanonskim odredbama izdavati za te crkvene prelaze direktive i propisivati odredbe tako, da je mimo crkvenog auktoriteta isključena svaka akcija u tom pogledu". Dalje se ponovno kaže: "Crkva katolička može priznati valjanim samo one prelaze, koji su se obavili ili će se obaviti prema tim dogmatskim načelima." Da bi se sasvim razjasnilo koje je osnovno načelo pri tom za crkvu rukovodno, ističe se: "U katoličku Crkvu mogu se primiti samo oni, koji bez svake sile potpuno slobodnom voljom prelaze iz unutarnjeg uvjerenja o istinitosti katoličke vjere i koji su u cijelosti izvršili crkvene propise.". Kako bi se ustaške vlasti navelo, da napuste teror nad pravoslavnim pučanstvom, kaže se i ovo: "Neka im se (grkoistočnjacima) ne samo zajamče nego i dadu sva građanska prava i osobito pravo osobne slobode i pravo vlasništva. Neka se najstrože zabrani svaki protuzakoniti postupak protiv osobne slobode i svojine grkoistočnjaka, a neka se izriču nad njima kazne kao i nad drugim građanima samo nakon provedenog sudbenog postupka. U prvom redu neka se najstrože zabrani svaka privatna akcija za rušenje grko-istočnih crkava i kapela i otuđivanja njihova vlasništva. ... Crkva mora sa stanovišta Evanđelja osuditi zločinstva i ispade neodgovornih elemenata i nezrelih mladića, te zahtjevati puno poštovanje čovječje ličnosti bez obzira na dobu, spol, vjeru, narodnost ili rasu, jer su svi ljudi djeca Božja, i za sve je umro Krist".

U toj predstavci se opširno navode mišljenja odsutnih biskupa, banjalučkoga i mostarskoga. Oba bosanska biskupa podvrgavaju oštrim zamjerkama zvjerstva počinjena na srpskom pučanstvu i žigošu osobito to, što su neodgovorni elementi bili u mogućnosti, da načine vrlo mnogo zla.

3. Osim te opće i načelne akcije za zaštitu pravoslavnog pučanstva od nasilja u životu i imovini zauzimali su se katolički biskupi i svećenici i za bezbroj pojedinačnih slučajeva. Ovdje treba na prvom mjestu spomenuti akciju zagrebačkog nadbiskupa oko spasavanja i smještanja 7.000 djece, poglavito partizanske iz Kozare. Na opetovane molbe i nakon mnogih poteškoća, ta su djeca predana zagrebačkom nadbiskupu, koji je preko svoje karitativne centrale uz suradnju samih Srba najprije privremeno smjestio u Zagrebu, a onda u gradskim i seoskim hrvatskim obiteljima, dok ih mognu preuzeti njihovi roditelji ili rođaci. Nadbiskupu je uspjelo toj akciji spasavanja srpske siročadi dati široki zamah, u kom se očitovala solidarnost hrvatskih katolika s nesrećom ovih srpskih pravoslavnih obitelji.

Zagrebački nadbiskup je opetovano intervenirao za zagrebačkog metropolitu g. Dositeja i ostale zatvorene episkope. Isto tako je učinio banjalučki biskup g. Garić za banjalučkoga episkopa Platona.

Zagrebački nadbiskup je imao priliku na poticaj senjskog biskupa g. dr. Burića i na temelju od njega dobivenog izvještaja saznati, da postoji namjera

rušenja nekih pravoslavnih crkva u senjskoj biskupiji. Svojim pismom od 10. veljače 1942. na ministra unutrašnjih poslova intervenirao je s uspjehom, jer je ministarstvo 14. veljače 1942. odgovorilo pozitivno tj. da se pravoslavne crkve neće rušiti.

Bezbrojne su nadbiskupove intervencije u slučajevima odvođenja ili uhapšenja pojedinaca ili čitavih skupina, pa je gotovo nemoguće sve te slučajeve nabrojiti. Primjera radi navodimo intervenciju u svibnju 1942. radi par stotina pravoslavaca odvedenih u Petrinji u sabirni logor, ili u rujnu 1942. za taoce uzete u Pakracu. No nadbiskup se nije ograničavao na osobito značajne slučajeve po broju unesrećenih, nego je i u svakom pojedinačnom slučaju, koji je došao do njega preduzeo sve što je bilo u njegovoj moći. Tako je primjerice 18. studenoga 1942. intervenirao za Mariju Milosavljević, majku petero djece, koja je na njegov zagovor puštena iz zatvora.

Brojne su i pomoći, koje je nadbiskup pružio raznim osobama iz svojih ličnih sredstava. Bez obzira gdje se pojavila nesreća i tko se na njega obratio, on je u granicama svojih mogućnosti pružio svoju pomoć.

4. Svećenici su, pogotovo u osobito ugroženim krajevima, svojim intervencijama spasavali živote Srba, nastojali prikrivati imovinu progonjenih Srba, trudili se oko spasavanja pravoslavnih svećenika i čak posredovali oko prenošenja imovine iz Hrvatske u Srbiju u korist izbjeglica. Taj je rad po svojoj prirodi bio vrlo diskretan, jer su mnoge od tih akcija izvrgavale bilo po snazi formalnih propisa bilo po privatnoj mogućnosti osvete odnosne svećenike životnoj opasnosti.

Za pravilo prosuđenje psihološkog stanja u to vrijeme može dobro poslužiti izjava delegata Srpskog Crvenog Križa g. Bogdana Raškovića dana zagrebačkom nadbiskupu dru. Stepincu 29. prosinca 1941. Na primjedbu nadbiskupovu, da je protivan nasilnom prevođenju Srba na katolicizam odgovorio je g. Rašković: "Neka svi pređu, samo da spase živote."

Međutim poznati su brojni slučajevi tih svećeničkih zauzimanja za Srbe. Između tih navodimo nekoliko osobito karakterističnih:

1. Župnik Stella u Kloštru Podravskom zatekao je u svojoj župi 4 pravoslavne srpske obitelji. Te su obitelji bile izvrgnute napadajima, napose interesiranih pojedinaca, koji su si htjeli prisvojiti njihov imetak, ali župnik je upornim intervencijama uspio, da im spase živote i imetak.

2. G. Karlo Lukaš, upravitelj župe u Gradini je živim zauzimanjem uspio spasiti sav srpski živalj u svojoj župi, a osim toga je nastojao što je bilo više moguće kočiti prelaz na katoličku vjeru, pretpostavljajući, da mu se vjernici prijavljuju po pritisku oblasti. Uslijed toga se razvio lijepi sklad između njega i srpskih stanovnika sela.

3. G. Augustin Kralj, upravitelj župe u Crkvenom Boku, kojemu je bila povjerena pastva prelaznika s pravoslavlja na katoličku vjeru je bio svjedokom nasilja nad tim Srbima, koji su odvedeni, u koliko nisu uspjeli pobjeći sa svojih ognjišta i kojima je ta imovina opljačkana. On je na licu mjesta prosvjedovao i kušao odvratiti izvršne organe od njihove namjere. Kada mu to nije pošlo za rukom došavši u Zagreb izravno je podnio prosvjednu predstavku dr. Paveliću, u kojoj je iscrpno izložio sam tok događaja i vrlo oštrim riječima dao izražaja svojim osjećajima prilikom tih događaja. Nadbiskup je dakako i sa svoje strane usmeno o istim događajima govorio Ministru unutarnjih poslova, oštro protestirajući protiv kršenja svečanih obećanja.

4. G. Pero Sivjanović, župnik u Grubišnom polju je intervenirao kako radi života i imovine 7.000 pravoslavaca, koji su se nalazili na području njegove župe, tako i radi toga, da se ne bi vršio pritisak na njih glede prijelaza. Njegovo interveniranje je nekim ustaškim osobama bilo suviše dosadno, pa su mu zaprijetili, da s tim prestane, ako mu je mila na ramenu glava. U njegovoj župi je bilo tek 100 prelaznika na 7.000 pravoslavaca, dakle jedva 1 i po %. Uspjeh njegovih intervencija, iako nije bio potpun, bio je ipak vrlo znatan.

5. G. Benković, župnik u Bežlji kod Teslića posjećivao je pravoslavne svećenike zatočene u blizini Tuzle, stalno je vršio posredničku službu, a često i sam nosio hrane i vrijednije imovinske predmete iz svog kraja u Srbiju tim izbjeglicama i stalno se sav zalagao za svoje pravoslavne susjede. Razumije se, da je i kod lokalnih vlasti, kada se ukazala potreba, djelovao u tom smislu, naime nastojeći ih odvratiti od progona.

III. Progoni Židova

Židovi su vrlo loše prolazili u ustaškom režimu. Tu se najjače i najokrutnije očitovao diktat Nijemaca i ustaških podložnika. Zagrebački nadbiskup je i u ovom pitanju pokazao, do kraja da vrši ne samo svoju dužnost nego da je daleko prelazi.

Opće je poznata stvar, da se nadbiskup zauzimao:

1. za sve Židove bez obzira, da li su kasnije pokršteni ili ne. U tom je pravcu upravio ponovno oštru predstavku vladi, nakon što je sam zabranio pokrštenim Židovima da nose Davidovu zvijezdu.

U predstavci od 22. svibnja 1941. upravljenoj na Ministra unutarnjih poslova prilikom donošenja odredbe o nošenju židovskih znakova nadbiskup, nakon što je istakao, kako su mjere, koje se donose u Hrvatskoj oštrije od onih donesenih svojedobno u Njemačkoj, kaže: "Današnje društveno uređenje i opći moralni pojmovi, koji vladaju, ne udaraju žig sramote ni na robijaše, koji su pušteni iz tamnice, na koju su bili suđeni radi ubojstva, jer se želi, da

i takovi budu opet korisni članovi ljudske zajednice. Nisu obilježeni vidljivim znakom ni konkubinarci, ni poznati preljubnici, pa ni same javne bludnice. Pa kad se to ne čini s onima, koji su svojom ličnom krivnjom zavrijedili, da ljudsko društvo od njih zazire, zašto da se to čini s onima, koji su bez svoje krivnje članovi druge rase?"

2. Međutim pokraj te predstavke od općeg značenja za sve, koji su pogođeni rasnim propisima, nadbiskup je predstavkom od 30. svibnja 1941. Ministru unutarnjih poslova, na želju katolika, bivših Židova, upravio nekoliko zahtjeva u svrhu neprovođenja diskriminatornih mjera prema toj skupini osoba. Ti su se zahtjevi sastojali u zahtjevu poštivanja svih sakramentalnih brakova, omogućenju školovanja djece katolika "nearijevaca", da se kod donošenja svih mjera luči katolike "nearijevce" od onih, koji nisu katolici i da se ide ususret onima, koji su katolici i u zadržavanju u službi, javnoj ili privatnoj. Praktički je ta predstavka imala pred očima zaštititi javne činovnike Židove, koji su većinom bili kršteni i rasno mješovite brakove.

Nakon ovih predstavaka, a pošto je počelo masovno deportiranje Židova, krštenih i nekrštenih u logore, ponovno je ustao i protiv tih mjera i načina njihovog prevođenja predstavkom od 21. srpnja 1941.

Kako bi bar postigao čovječniji postupak, kad već nije mogao spriječiti same deportacije, u toj predstavci napose kaže: "Odnosne mjere, koje se u tom smjeru provode (odvođenje u logore), mogle bi se provoditi, a da postignu potpuni učinak, na humani i obzirniji način, tako, da se u čovjeku zaista gleda čovjeka i sliku Božju, osobito, da se pokaže ljudski i kršćanski obzir prema slabim starcima i staricama, nejakoj i nedužnoj djeci i prema bolesnicima. Nadležnim organima i napose organima, koji provode deportaciju i koji se nalaze u sabirnim i radnim logorima trebalo bi skrenuti pažnju na te momente, pa da zaista dođu do izražaja."

Kada je nakon nekoliko mjeseci opet počelo hvatanje Židova, nadbiskup se obratio pismom od 7. ožujka 1942. na Ministra unutarnjih poslova. U tom pismu kaže:

"Držim, da nam ne može služiti na čast, ako nam se kaže, da smo najradikalnije tj. najokrutnije riješili židovsko pitanje. Rješavanje toga pitanja smije značiti jedino kažnjavanje nepravda, koje su Židovi počinili, no ne može dati pravo, da se individualno nevine ljude progoni."

Nadbiskup je predstavkom od 6. prosinca 1941. i od 21. studenog 1942. tražio, da se dozvoli "Karitasu", da se brine za krštene Židove u logorima i da se dozvoli ulaz svećenicima u logore kao i da se omogući redovita pastva tih ljudi i da se zabrani težak rad na zapovijedane blagdane.

Osim ovih pismenih predstavaka nadbiskup je nebrojeno puta, kako u općim tako i u pojedinačnim slučajevima usmeno reagirao i prosvjedovao kod

dr. Pavelića i kod Ministra unutarnjih poslova, a njegovim se koracima pridružio opetovano i legat Sv. Stolice g. Marcone. Ni na jedan od svih tih koraka nije uslijedilo nikakovo pismeno rješenje. Usmeno su pak odgovori redovito bili izbjegavajući.

Uostalom nadbiskup je u propovijedi na blagdan Krista Kralja 1942. jasno izložio nauku Crkve o rasizmu, rekavši slijedeće: "Treće što tvrdimo, svaki narod i rasa, kako se odrazuje danas na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i postupak dostojan čovjeka. Svi oni bez razlike, bili pripadnici ciganske rase ili koje druge, bili Crnci ili Evropejci, bili omraženi Židovi ili ponosni arijci, imadu jednako pravo da govore "Oče naš koji jesi na nebesima! (Mt. 6,9). " A ako je Bog podijelio svima to pravo, koja ga ljudska vlast može nijekati? Svi narodi bez razlike, kako se zvali imadu jednaku dužnost, da se udaraju u prsa i da govore "i otpusti nam duge naše, kao što i mi otpuštamo dužnicima našima!"

Kao nadbiskup tako je i kler nastojao svakom prilikom pomoći ne samo u slučajevima od općeg značenja, nego i u svim pojedinačnim slučajevima do krajnjih granica vrlo suženih mogućnosti. U suradnji sa Sv. Stolicom nastojalo se pomoći židovskoj djeci, židovskim ženama itd. Mnogo je učinjeno da im se olakša odlazak iz zemlje. Nastojalo se biti u dodiru i sa Židovskom bogoštovnom općinom, kako bi se što bolju pomoć pružilo i cjelini i pojedincima.

3. U pitanju tzv. rasno mješovitih brakova nadbiskup je do kraja zadržao nepopustljivo stanovište. Sve je učinio da ih spase. Tu je imao najveći vidljivi uspjeh, jer su ti brakovi u cjelini do svršetka ustaškog režima ostali pošteđeni. Koliko je obitelji i njezinih članova time spašeno, nije potrebno posebno isticati.

IV. Briga za političke progonjenike

Osim progonjenih na rasnoj ili narodnosnoj osnovi, brojni su pojedinci ili skupine progonjeni kao stvarni ili utvrđeni pripadnici političkih grupa.

Među značajnim imenima koja su bila sa strane ustaškog režima progonjena i zatvarana spominjemo Meštrovića i Kljakovića, za koje se nadbiskup zauzimao da budu pušteni na slobodu i da mogu izaći iz zemlje. Zatim su tu istaknuti prvaci HSS, pripadnici masonskih loža, pripadnici, često navodni, komunističke stranke ili jugoslavenskih organizacija.

Nadbiskupova se djelatnost u tom pravcu nije ograničila samo na intervencije kod hrvatskih vlasti, nego i kod talijanskih. Ovim potonjima posvećujemo odvojeno poglavlje.

1. Nadbiskup je u slučaju prvaka HSS opetovano i usmeno i pismeno intervenirao sve do posljednjih dana režima, protestirajući protiv hapšenja njihova. Upozoravao je, da se oni drže u zatočeništvu bez pismenog rješenja, bez navođenja razloga i bez prave obavijesti obiteljima o njihovom stanju.

U slučaju paušalnog hapšenja masona i nadbiskup i Papinski legat opetovano su se interesirali za pojedine od njih i to kod dr. Pavelića i kod Ministra unutarnjih poslova. U tim slučajevima posebno je naglašavano, kako se nikoga ne može lišiti slobode bez lične krivnje, a o takvoj nije nitko ni govorio kod ovih osoba, među kojima je bilo vodećih imena hrvatskog privrednog i kulturnog života.

2. Oba ova slučaja lakše su prirode u toliko, što su konačno nakon više mjeseci zatočeništva obje ove skupine puštene na slobodu.

Naprotiv vrlo su tragični bili slučajevi onih, koji su bili izvedeni pred pokretne prijeke sudove. Tu se radilo o optužbi zbog komunizma ili zbog drugih političkih delikata. Može se mirne duše kazati, a to će potvrditi stotine obitelji, da je svaki onaj, koji je pokucao na vrata nadbiskupova i tražio intervenciju za svoga rođaka osuđena na smrt ili logor, otišao kući s uvjerenjem, da će nadbiskup učiniti sve, što mu stoji u mogućnosti, da spasi živote osuđenih. Tako je nastao običaj kroz četiri godine ustaškog režima, te je nakon osude pred sudom započelo pravo trčanje rođaka nesretnih osuđenika u Nadbiskupski dvor za intervenciju. Uslijed stalnih nadbiskupovih intervencija za pomilovanje, režim je započeo uvoditi praksu, da je u svakoj grupi političkih osuđenika nekoliko pomilovao na tamnicu ili logor. Teško je nabrajati pojedinačna imena, koji su tako spašeni od neposredne smrti, jer ih imade mnogo. Radi primjera spominjemo samo nekoliko. Poznati speaker zagrebačke radio-stanice prof. I. Šrepel je samo zauzimanjem zagrebačkog nadbiskupa osuđen na tamnicu, a ne na smrt, što je slao novce za svrhe narodno oslobodilačke vojske i svojih prijatelja u šumi. Današnji gradski tajnik ing. A. Mohorovičić je jedan sat pred smrt spašen nadbiskupovom intervencijom. Dne 2. IV. 1945. nadbiskup je s uspjehom intervenirao za pomilovanje ovih: Jovanovića, Bonačića, Krunića, Ilića, Bukovca i Mustapića. Današnji ministar financija Hrvatske vlade A. Berus imade svoju olakšicu u zatvoru zahvaliti intervenciji zagrebačkog nadbiskupa.

U pogledu masovnih vješanja, zagrebački je nadbiskup uložio svoje sile, da tu grozotu, pred kojom su zagrepčani strepili ukloni, ili barem smanji. Nakon toga, što se dulje vrijeme nije osuđenicima dozvolilo, da im svećenik pruži vjersku utjehu, uspio je, da su svi osuđenici mogli dobiti svećenika, koji ih je pratio u smrt. Činjenica je, da je gotovo 100% svih osuđenika spremno primilo Sakramente iz ruku svećenika. Preko njega

mogli su svojim obiteljima upraviti posljednje poruke. Time je unesrećenim obiteljima u njihovim teškim časovima dana ne mala utjeha, za koju su svećeniku toplo zahvaljivali.

Protiv samog masovnog vješanja na javnim mjestima Zagreba i okolice, nadbiskup je nekoliko puta usmeno i pismeno protestirao. Dne 20. veljače 1945. zajedno je s Papinskim legatom predložio dru. Paveliću pismenu predstavku u toj stvari. Poslije te predstavke nije se više u skupini vješalo. Barem ne javno. A baš je u to vrijeme predstojalo masovno vješanje kao odmazda za ubojstvo majora Gvozdića, načelnika štaba PTS-a, za koga je kao odmazda imalo biti obješeno 100 ljudi.

Za osuđenike na logor zamišljena je pomoć na taj način, što bi im se omogućila redovita duhovna pastva u logorima. U tu je svrhu nadbiskup upravio dvije predstavke: jednu na dr. Pavelića, a drugu na Ravnateljstvo za javni red i sigurnost 3. II. 1942., odnosno 21. II. 1942., ali bez svakog uspjeha.

V. Progoni Hrvata po Talijanima

Poznato je, kako su talijanski vojnici nastupali u okupiranim krajevima Hrvatske. U Krašiću su početkom veljače 1943. popalili selo i orobili pučanstvo. Tom je zgodom zagrebački nadbiskup protestirao kod talijanskog poslanika g. Casertana. Njegov je protest imao posljedicu, da je talijanski poslanik uložio prosvjed kod vlade. Položaj pak seljaka je ipak popravljen.

Zagrebački nadbiskup vodio je brigu i za Hrvate zatočene na hiljadama u talijanskim logorima, kamo su bili odvedeni iz anektiranih krajeva Dalmacije, Hrvatskog Primorja i Gorskoga Kotara. Kad je nadbiskup zagrebački saznao, da se s Hrvatima u logorima zlo postupa, poduzeo je korake kod Sv. Stolice, da ona što prije pošalje svoga izaslanika u ove logore. Na molbu nadbiskupa poslala je Sv. Stolica Msgra. Borgongini Duca, nuncija na talijanskom dvoru, koji je obišao sve logore, uvjerio se o bijednom stanju Hrvata, te podnio opširni referat Papi. Tim povodom maknuti su upravitelji nekih logora i postupak se u njima mnogo popravio. Povrh toga odobrio je Papa, da vatikanski automobili prevoze hranu i pomoć u logore, smještene u blizini Rima i prema sjeveru do Bologne. Papa je preporučio nadbiskupu, da onamo šalje više u živežnim namirnicama nego li u novcu, budući da je pripomoć u gotovom novcu davao sam Papa.

VI. Nadbiskup i disciplina klera

Stalno i neprekinuto nastojanje Sv. Stolice u naše doba išlo je za tim, da redovni i svjetovni kler zadrži daleko od stranačkih borbi. Ovom se općom tendencijom i pastirskim razlozima rukovodio i zagrebački nadbiskup, kad je

dušobrižnom svećenstvu u Jugoslaviji zabranio kandidiranje na parlamentarnim izborima. Taj je svoj stav zadržao i pod ustaškim režimom, izloživši razloge, koji mu nameću zabranu sudjelovanja u saborskom radu svećenicima u pismu upravljenom dr. Paveliću 8. veljače 1942.

U stalnim poukama kleru i individualnim opomenama nadbiskup je naglašavao, da se kler mora držati daleko od svake političke djelatnosti, te da se mora posvetiti isključivo propovijedanju Kristove vjere i djelima milosrđa. Da bi to potanje i sasvim jasno stavio do znanja svećenstvu, izdao je 24. rujna 1943. posebnu okružnicu. Držanje nadbiskupovo utjecalo je na kler zagrebačke nadbiskupije. U prvom početku zapravo još prije nego što su ustaše došli na vlast, pristalo je uz njih samo oko dvadesetak mladih svećenika. Ne može se reći, da su ti u to vrijeme okrvarili ruke. Nasuprot, mnogi su od njih pomogli spasavati pravoslavne, dotično one, koji su bili politički progonjeni. Kasnije su se svi povukli s mjesta ustaških dužnosnika. Razumije se, da se načelno Crkva nije mogla sustegnuti, a da ne dade pastvu vojnim formacijama, koje su je tražile. No, svim tim svećenicima podijeljene su upute glede njihova rada. Kadgod je došla kakva pritužba protiv njih, primijenjene su im odgovarajuće mjere. Naprotiv nije bilo moguće paziti dovoljno na disciplinu onih članova klera, koji su pod okriljem nemilih prilika selili iz dijeceze u dijecezu i bili izvan svake redovne službe. Zagrebački nadbiskup je u svom poluslužbenom "Katoličkom listu" proglasio crkvene kazne onim stranim svećenicima, koji su došli u sukob sa svojim biskupima, a boravili su na području zagrebačke nadbiskupije. Treba imati u vidu i to, da je vlada takvim svećenicima davala državne službe, premda je znala kako stoje sa svojim crkvenim poglavarima.

Konačno ustaška je vlada u više navrata pokušala, da kod nadbiskupa isposluje crkvene kazne protiv dr. Ritiga, dostavljajući mu neke njegove govore, koje je držao u "šumi", kao optužni materijal. Nadbiskup se odupro ovim pokušajima smatrajući, da bez osobnog preslušanja dr. Ritiga ne može protiv njega poduzeti takove mjere.

VII. Progoni svećenika

1. Svakako na prvom mjestu treba spomenuti, da se u štampi stalno nastojalo sprečavati objavljivanje Papinih govora, koji su za vrijeme drugog svjetskog rata bili od tolikog značenja. Tako je prigodom 25. godišnjice Papinog biskupskog jubileja ustaška cenzura spriječila objavu njegovog govora. Nadbiskup je u propovijedi održanoj na blagdan sv. Petra i Pavla 1942. ovako osudio taj postupak: "Ne možemo biti u crkvi katolici, a na ulici napadati kao pogani odredbe Namjesnika Kristova izdane za opće dobro, a

koje možda ne konveniraju našem ličnom raspoloženju. Ne možemo danas, jer nam to možda konvenira, hvaliti sv. Oca, a sutra u novinama crvenom olovkom križati njegove riječi i govore, izrečene samo u jednom cilju: dovesti ljude k Bogu. Nitko ne može tražiti, da Papa pogazi općenita načela prava i poštenja, da zadovolji pojedinim nemogućim zahtjevima. A htjeti se silovito oboriti na instituciju od Boga postavljenu, znači udarati o pećinu, jer stoji pisano do vijeka: "Ti si Petar i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata je paklena ne će nadvladati."

2. U uskoj vezi s držanjem vlade prema Papinim govorima je i njezino držanje prilikom imenovanja biskupa na njenom području. God. 1941. bile su upražnjene biskupske stolice u Križevcima i u Mostaru. Sv. Stolica je imenovala biskupom križevačkim dr. Janka Šimraka, a mostarskim dr. P. Čule. Jer nije podržavala diplomatske veze sa NDH, nije prethodno upitala vladu za pristanak, kako je to inače bilo običajeno kod postavljanja dijecezanskih biskupa u Jugoslaviji. Vlada je na osnovu toga našla, da je njezin suverenitet povrijeđen, pa je okružnicom na župne urede saopćila, da imenovanje tih biskupa ne smatra valjanim za građansko područje. Takav njen postupak bio je upravo jedinstven. Jer bilo je vlada, koje nisu htjele priznati Sv. Stolici pravo postavljanja biskupa bez vladine suglasnosti. Ali nikada nije ni jedna osporila valjanost Papinskog postavljanja biskupa, nego su samo eventualno povukle konsekvencije i primijenile represalije za građansko područje. No, osporiti valjanost biskupskog postavljanja s Papine strane za bilo koje područje, značilo je unikat. Mučni položaj, koji je tako nastao, prinudio je Papinog legata i zagrebačkog nadbiskupa, da saopće kako dr. Paveliću, tako i ministru pravosuđa i bogoštovlja, da će biti prinuđeni u slučaju primjene te okružnice upotrijebiti crkvene sankcije protiv odgovornih lica. Taj odlučni korak doveo je do uspjeha, jer je okružnica povučena, obzirom na to, da je zakonitost primjene crkvenih sankcija u ovom slučaju bila i suviše bjelodana.

3. Vremenski prije obih gornjih slučajeva došlo je do oštrih mjera protiv zagrebačke nadbiskupske kurije. U organizaciji zagrebačke nadbiskupije, nadbiskup se služio poglavito kanonikom g. dr. Lončarom, radi obilaženja i organiziranja djelatnosti klera. Uslijed toga je g. dr. Lončar bio u stalnom kontaktu s klerom i kod njega vrlo ugledan. Osim toga su nadbiskupovi izvršni organi na raznim područjima već kroz niz godina bili svećenici, koji su uživali njegovo povjerenje, a nisu bili po volji ustaškoj vlasti. Vlada je od nadbiskupa tražila odmah u početku, da ih makne. Nadbiskup je to odlučno odbio. Ali, kad je izgledalo, da se postavio ultimatum između pomilovanja dr. Lončara i njihovog odlaska, stavili su svoj položaj na raspolaganje, kanonici gg. dr. Slamić, dr. Hren i Pećnjak, te urednik "Katoličkog lista" dr. Kolarek, koji je kraj toga umirovljen kao srednjoškolski profesor.

U stvari dr. Lončara vlada je postupala mnogo oštrije. Njoj je bilo stalo da prestane njegov utjecaj na kler, pa je stoga našla jednog klerika, koji je podnio protiv kanonika g. dr. Lončara prijavu, da je kao njegov nastavnik uvrijedio državnog poglavara i dao politički zabranjene i smrću kažnjive izjave. Dr. Lončar uhapšen je 30. srpnja 1941., izveden je pred pokretni prijeki sud 21. kolovoza 1941., a 22. kolovoza osuđen je na smrt. Obrana dr. Lončara nije smela sud, da ga osudi na smrt, nalazeći utvrđenim, da je okrivljeni nazvao dr. Pavelića duševnim bogcem, da je vrijeđao ustaški pokret i NDH, te ističe, da je dr. Lončar odvraćao svećenstvo, da se ne bavi politikom i ne preuzimlje ustaških dužnosti, jer im je zadaća propovijedati ljubav i mir.

Neposredni uzrok suđenja dr. Lončara je bio jamačno u tome, što je par dana prije svoga uhapšenja posjetio ministra g. dr. Puka po nalogu Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, te mu vrlo energično predbacio postupak vlade s pravoslavnima i Židovima. Tom je prilikom rekao dr. Lončar dr. Puku među ostalim: "Evo Vam tri stotine molbi pravoslavaca iz Vašega glinskog kotara - dr. Puk je prije bio odvjetnik u Glini - što ćemo s njima? Otkale dolazi država do toga, da sili ljude na prijelaz na drugu vjeru? To je stvar strogo savjesti i država se ne smije u to pačati. Kakva imade biti korist od toga silenja na prijelaz, kad je jasno, da će svi ti ljudi opet natrag na pravoslavlje, ako dođe do preokreta. Uostalom, kakva je ta Vaša politika, kad osobe, koje ste uspjeli prisiliti da pređu s pravoslavlja ili židovstva na katoličku vjeru ipak ubijate i tjerate u logore. To osim svoga ostaloga znači još i rugati se Katoličkoj Crkvi. Što znači ovo ubijanje i teror? To će roditi neizlječivim zlom za ovu državu."

Nakon ovoga je jasno, zašto je dr. Pavelić vlastoručno napisao na tužbi protiv dr. Lončara da se on ima staviti pred pokretni prijeki sud.

Nakon osude dr. Lončar nije davao izjavu o tome, da li traži pomilovanje, nego je to prepustio braniteljima, pa je dr. Brajša doista zatražio pomilovanje. Dr. Lončar je pomilovan na 20 godina tamnice.

Vlada se svakako željela riješiti dr. Lončara iz zatvora. U Lepoglavi su ga naime posjetili nadbiskup, Papin legat, tri druga biskupa i oko 70 svećenika. Ali to nije htjela učiniti tako te bi povrijedila svoj prestiž. Pljuštile su naime na nju predstavke hrvatskog svećenstva, u kojima se iznosilo kako je osobom dr. Lončara povrijeđen hrvatski katolički kler, jer je dr. Lončar osuđen radi svoje obrane crkvene nauke protiv rasizma i fašizma. Takvom osudom ujedno je nanesena nepravda rodoljubnom osjećaju katoličkog svećenstva i nepravda osuđenom, jer je on samo vršio svoju svećeničku dužnost.

Nakon što je već davno prije vrlo mnogo političkih osuđenika bilo amnestirano, konačno je 31. prosinca 1941. i dr. Lončar pomilovan za preostatak svoje kazne, ali bez njegove molbe.

4. Drastičniji su još slučajevi sedmorice drugih svećenika koji su poslani u logor u Jasenovac. Prvi između njih je Franjo Rihar; župnik u Gornjoj Stubici, koji je suđen na logor u trajanju od 3 godine na 18. IV. 1942., radi toga, što 10. IV. 1942. nije služio nakon mise Te Deum. Za ostalu šestoricu nisu nikada navedeni razlozi, zašto su odvedeni u logor. Glede sve sedmorice, zagrebački se nadbiskup dr. Stepinac obratio na dr. Pavelića nakon nebrojenih usmenih i pismenih upita na dan 24. II. 1943. pismom slijedećeg sadržaja: "Ja se već mjesecima trudim da doznam sudbinu svojih sedam svećenika, koji su odvedeni u Jasenovac. Sve je do sada bilo uzalud. Sada je međutim stigao službeni upit hrvatskoga konzula iz Ljubljane preko ministarstva vanjskih poslova, da se izvjesti, da li je župnik G. Stubice Franjo Rihar živ, jer ga sestra potražuje.

Iz svega moram zaključiti, da su svi poubijani. Reći će se, da su bili protudržavno raspoloženi. Zašto nisu izvedeni pred sud? Ako nije dosta redovni, zašto nisu izvedeni pred prijeki, ili barem pod pokretni prijeki sud.

Ovo je sramotna ljaga i zločin koji vapi u nebo za osvetom, kao što sramotna ljaga čitav Jasenovac za NDH."

Međutim i to pismo nije dovelo ni do kakvog rezultata. Sedmorica svećenika su nestala i o njima nije više bilo ni traga ni glasa.

VIII. Cigani

U provođenju rasističkih načela došlo je i do masovnog deportiranja i likvidiranja Cigana. Ta mjera nije čak ni zaodjenuta u bilo kakvo ruho ideološkog opravdanja tobožnjim zločinima Cigana. Naprosto se tako reći preko noći likvidiralo s tisućama ljudi, a da se nije pružila prilika javnosti ni da osjeti, što je izvršeno. Crkva je najoštrije ustala protiv toga zlodjela, ali bez ikakvog uspjeha. Ni zajedničkim naporima zagrebačkog nadbiskupa i Legata Sv. Stolice, nije uspjelo spasiti nijednog od tih jadnika, koji su na najbrutalniji način završili svoj život kao žrtva rasističkih zabluda.

Reakcija na tu mjeru bila je generalna osuda rasizma sadržana u svim kasnijim crkvenim manifestacijama, napose u govoru nadbiskupa na blagdan Krista Kralja 1942. kad je rekao: "Ne može se istrijebiti s lica zemlji ni Cigane, ni Židove, jer ih se smatra inferiornijom rasom .. Nitko nema prava, da na svoju ruku ubija i na koji mu drago način oštećuje pripadnike druge rase ili narodnosti." A na blagdan Krista Kralja 1943. ponavlja svoj stav u tom pitanju i veli: "Mi smo uvijek naglašavali u javnome životu principe vječnoga zakona Božjega, bez obzira radi li se o Hrvatima, Srbima, Židovima, Ciganima, katolicima, muslimanima, pravoslavnima ili kome drugome."

IX. Karitativna akcija Crkve

Teška stradanja u vezi s ratom na hrvatskom području iziskivala su odmah od početka pomoć kršćanske karitativne djelatnosti. Nadbiskup zagrebački je preko "Karitasa", karitativne centrale svoje nadbiskupije organizirao tu djelatnost.

Mi smo već spomenuli, kako je nadbiskupovom brigom oko 7.000 srpske djece spašeno od smrti. Ovoj djeci je Karitas davao odijelo i obuću, u koliko im to njihovi hranitelji nisu sami davali, a sredstva je opet prikupljao od darežljivih ljudi. Po sebi je razumljivo, da je i Crkva sama po sebi poduprla svim silama tu djelatnost.

Osim toga se pokazalo, da će pasivni krajevi ostati bez hrane, ako se kršćanska dobrotvornost ne primi i te brige. Zato je Karitas započela i akciju oko prikupljanja hrane za pasivne krajeve, pa je samo u godini 1942. otpremljeno u pasivne krajeve, iz aktivnih oko 50 vagona hrane. Ta je hrana sabrana od vjernika preko svećenika i opet razdijeljena narodu u pasivnim krajevima preko svećenika i to bez obzira na vjeru i narodnost. U ovoj djelatnosti se pokazala jednodušnost vjernika u volji pomoći bližnjemu u nevolji u vrlo ozbiljnom opsegu.

Konačno je nadbiskupija zagrebačka sa svoje strane nastojala, da izađe ususret slovenskim izbjeglicama i preseljenicima, napose svećenicima, koliko je to god bilo moguće, pa je i svećenstvu skrenuta pažnja, da pokaže u tim slučajevima svoju bratsku ljubav. Tako je isto i Episkopat sa svoje strane jednom okružnicom Predsjedništva Biskupskih Konferencija upozorio na Ordinarijate, da pomognu svoju slovensku svećeničku braću.

No kraj tih velikih općih akcija bila je vrlo velika sitna karitativna djelatnost u vezi s općim siromaštvom i bijedom i s izbjeglicama iz svih mogućih krajeva. U tom radu je sudjelovao čitav crkveni aparat, često bez svake karakteristike organizacije, spontano i punim srcem. Nabrojeni su i laici, koji su ovdje našli prilike da praktički primjene svoje kršćansko uvjerenje.

Baš karitativna djelatnost u tako nepovoljnim vremenima je afirmirala i ugled Crkve i njenu vitalnu snagu u ovoj najtežoj krizi, koju je proživjela usred borbi Kristova nauka o ljubavi bližnjega.

X. Nadbiskup i noviji događaji

Na početku smo istakli hladno držanje vlasti prema zagrebačkom nadbiskupu. Nakon dobre tri godine vlastodržci su ublažili svoj stav prema njemu. Nastojali su, da mu izađu više ususret u pogledu njegovih zauzimanja za osuđenike i progonjene. Uza sve to su i u to vrijeme vršili cenzuru nad njegovim govorima i nastojali su im dati samovoljnim mijenjanjem teksta

smisao, koji je za njih bio povoljan. Tako su u govoru, održanom prigodom zagrebačkog hodočašća na Mariju Bistricu god. 1944. promijenili riječi "zaraćene vlasti bombardiraju otvorene i nezaštićene gradove" u singular tako da je smisao govora bio sasvim drugi, jer je optužba pala samo na jednu stranu. Drugom zgodom ispuštene su iz teksta nadbiskupovog govora, u kome se ogradio protiv lažnih demokracija i rasizma riječ "lažna". Time je i opet dan govoru drugi smisao.

Nadbiskup nije nasjeo novoj taktici režima, u smislu njegovih namjera. On je pred svećenicima jasno lučio režim od naroda. S djelima režima nije se nikada poistovjetovao. Tome se protivila čitava njegova duša i sav njegov trogodišnji rad u vrijeme rata. Zato ga je bolno dirnuo napadaj beogradskog radija u ožujku 1945., kad ga je stavio u red "ratnih zločinaca". Njegovo neumorno, često puta uzaludno i zato dvostruko teže zauzimanje, da ublaži bijedu i spriječi nedužno prolijevanje krvi, kao što i prirođeni osjećaj čestitosti i poštenja, morali su se uzbuniti pred ovom optužbom. Tako se može shvatiti njegova reakcija u govoru zagrebačkim akademičarima na 18. III. 1945. Tom je zgodom prvi puta u javnosti zauzeo stav u pitanju strijeljanja svećenika po vojnim sudovima NOV-a. Ali, ne valja zaboraviti, da nadbiskup dr. Stepinac nije osobno prisustovao komemoraciji za poginule svećenike u zagrebačkom kazalištu, koje je priredila službena promičba, malo vrijeme pred svojim govorom akademičarima, izjavivši, da bi trebalo prirediti komemoraciju i za one svećenike, koje su Nijemci i ustaše pogubili.

U stvari pastirske poslanice, nijesmo kompetentni da uđemo u stvarno tumačenje njezina sadržaja i postanka. O tome može autentično govoriti jedino sam zagrebački nadbiskup. Ali, uzevši u obzir sve ovo što je navedeno, te poznati stav nadbiskupa dr. Stepinaca prema ustaškoj vladavini kroz četiri godine, biskupska je poslanica, u koliko joj je potpisnik i nadbiskup, imala u očima sviju, koji su poznavali nadbiskupovo mišljenje i rad, a to je velika većina hrvatske javnosti, taj smisao, da je htjela naglasiti težnju hrvatskoga naroda za vlastitom državnom samostalnošću, i da je zaželjela, da njezino uređenje ne bude na komunističkim principima, u koliko se oni protive nauci katoličke Crkve. Poslanica objektivno tumačena nije dakle uperena protiv Narodno Oslobodilačkog Pokreta kao takvog, pogotovo kad se i sada službeno naglasuje, da je u formaciji Federalne Hrvatske našla svoje ostvarenje težnja hrvatskog naroda za njegovom nacionalnom samostalnošću. Poslanica ne isključuje dakle političke koncepcije Narodno Oslobodilačkog Pokreta, samo je u njoj izražena opomena, da bi se pokušaji komuniziranja hrvatskog naroda protivili ne samo nauci katoličke Crkve nego i duši i uvjerenju hrvatskog naroda, kako se je ono očitovalo u njegovoj vjekovnoj tradiciji.

Što se tiče objelodanjenja poslanice u vladinoj štampi, to valja upozoriti, da ona nije točno donesena. Vjerodostojni tekst nalazi se samo u "Katoličkom listu". Dnevna štampa je neka mjesta poslanice promijenila. Tako se u samoj poslanici nigdje izrijekom ne spominje NDH, dok ga dnevna štampa donosi. Konačno, ne smijemo propustiti, a da ne upozorimo, kako je režim tražio spominjanje u poslanici "Poglavnika dr. Pavelića", što nije učinjeno.

U posljednjim danima svoga vladanja članovi su vlade dosta salijetali zagrebačkog nadbiskupa. Sa svoje je strane nadbiskup nastojao u tim odlučnim danima spasiti, što se je dalo spasiti. Njegovo je nastojanje išlo za tim:

a) da se uklone mine, koje su Nijemci postavili pod zagrebačke mostove,
b) da se uklone mine iz javnih zgrada,
c) da se Zagreb proglasi otvorenim gradom,
d) da se ne pruži oružani otpor, kad bude Jugoslavenska armija ulazila u grad, nego da se imenuje civilna osoba, koja će grad predati vojci.

U ovoj se stvari nadbiskup posljednjih dana mnogo trudio. Još na sam utorak, 8. V. u pola 2 poslije podne, dakle u vrijeme, kad su čete Jugoslavenske armije bile u gradu, nadbiskup je žurio autom u Bosansku ulicu, da kod njemačkog generala energično zatraži obustavu svakog uzaludnog oružanog otpora.

Zaključak

Iz iznesenih podataka vidi se kakovo je bilo držanje zagrebačkog nadbiskupa u vrijeme ustaškog režima. To se držanje može u kratko izreći time, da je bez obzira na desno ili lijevo branio, zastupao i promicao istine i načela Božjega zakona. Svoje je držanje sam najbolje označio u govoru na blagdan Krista Kralja godine 1943. kad je rekao: "Ona, (tj. pokornička procesija) mi daje ujedno priliku, da javno odgovorim nebrojenim tajnim savjetnicima s lijeva i s desna, s brda i s dola, koji bi htjeli da predstavnicima Katoličke crkve sugeriraju, što bi oni imali činiti, da tobože na Crkvu ne padne krivnja za mnoga zla djela, koja su se zbila i koja se zbivaju.

Jedni nas optužuju, da nismo pravodobno i da nismo kako bi trebalo ustali protiv zločina, koji su se zbivali po pojedinim krajevima naše domovine. Njima odgovaramo prije svega, da mi nismo, niti želimo biti bilo čija politička trublja, koja prilagođuje svoj glas časovitim željama i potrebama pojedinih stranaka ili pojedinaca. Mi smo uvijek naglašavali u javnome životu principe vječnoga zakona Božjega, bez obzira radi li se o Hrvatima, Srbima, Židovima, Ciganima, katolicima, muslimanima, pravoslavcima, ili kome drugom.(...)

A možda bi ti isti, koji nam stavljaju prigovor, da je Katolička crkva filokomunistički raspoložena bolje učinili, da pokucaju na vrata vlastite savjesti i da se upitaju, nisu li mnogi, koji se skrivaju u šumama, otišli onamo ne iz kakvog uvjerenja o istinitosti komunizma, nego često puta iz očaja radi nečovječnih metoda nerazboritih pojedinaca, koji su mislili da mogu raditi što ih je volja, i da za njih ne postoji zakon ni ljudski, ni Božji. Crkva, kolikogod osuđivala strašna razaranja, da li ih je mogla spriječiti, kad se onako olako prelazilo preko njezinih savjeta."

Nadbiskupovo djelovanje je otvorena knjiga. Za nj se može kazati, da nije zatajio u svojoj zadaći. Jer kad se vagnu sva njegova djela i sve njegove riječi i sva njegova nastojanja, onda se može jasno vidjeti što je sve nadbiskup učinio kao pravi rodoljub za sve, koji su trpjeli i stradali, kao što i za čitav hrvatski narod. Nepristrana povijest moći će mirno izreći o njegovom radu nepristrani sud. Uvjereni smo, da on neće biti nepovoljan za zagrebačkog nadbiskupa.

HDA, OP POLITEO, str. 175-181

12.5. *Promemorija "Jedan pokušaj pobijanja optužnice podignute proti nadbiskupu dr. Alojziju Stepincu".*[223]

Glavna i temeljna pogreška optužnice jest u tome, što je sastavljena bez nužnog poznavanja crkvenoga upravnog sistema (raspodjela biskupija, sasvim samostalna vlast i odgovornost pojedinih biskupa, pojedinih crkvenih redova) kao i same konstrukcije i odnosa pojedinih vjerskih društava i sl. Uslijed nepoznavanja tih stvari, pripisuju se nadbiskupu Stepincu stvari, s kojima on nema veze, pa prema tomu ni odgovornosti za njih. To što treba da laici imadu ovdje pred očima, jest slijedeće:

1. Biskupske konferencije imadu predsjednika, ali je to samo časni naslov, pravo predsjedati sjednicama, dočim u vlasti su biskupi jednaki i predsjednik nema nad njima nikakovu posebnu vlast.

2. Teritorij države razdijeljen je na mnogo biskupija. U svojoj biskupiji svaki je biskup potpuni gospodar i ne može mu zagrebački nadbiskup ili predsjednik biskupskih konferencija ništa nalagati. Što se u crkvenim stvarima događa na području jedne biskupije i što čine tamošnji svećenici, spada na biskupa one biskupije. Isto tako ni pisanje katoličke štampe na teritoriju

---

[223] Autor nepoznat, original u arhivu Hrvatskih biskupskih konferencija.

drugih biskupija ne može imati nikakovu, pa ni daljnju vezu sa nadbiskupom zagrebačkim.

3. Pojedini redovi Katoličke Crkve u disciplinskim i upravnim stvarima sasvim su neovisni o biskupima, dakle i o nadbiskupu Stepincu, te on ne može članove pojedinih redova pozivati na odgovornost za njihova djela niti imade, pa ni daljnju odgovornost za pisanje njihove štampe. Sve to dobro znadu osobito provincijali, koji se smatraju jednakim biskupima, stoga je svakomu tko to znade, smiješno čuti, ako se tvrdi, da provincijal Modesto nije predao narodnim vlastima zlato zbog držanja nadbiskupa Stepinca. Kako se je mogao oduprijeti utjecaju sviju biskupa te nisu on i bosanski provincijal istupili u smislu pastirskog pisma, a ovdje nije mogao odoliti utjecaju jednoga?!

Imajući u vidu ovakove odnose unutar crkve, biskupija i redova, mogu se potpuno obeskrijepiti mnoge inkriminacije, koje sadrži optužnica. Idemo redom.

Na Uvod:

Okružnica, kojom nadbiskup Stepinac pozdravlja uspostavu tzv. NDH ima se gledati pod vidom duševnog stanja Hrvata, koji su, ugnjetavani decenijima od velikosrpskih režima stare Jugoslavije u tim prvim časovima osjetili olakšicu. Da se je zatim nadbiskup Stepinac držao dosta hladno prema ustaškim vlastima, to znade svatko, tko je živio kroz to vrijeme u Hrvatskoj. Oni su mu to prigovarali, da se drži hladno. Tomu u potvrdu ide i izjava Ministra predsjednika dr. Bakarića, koji je u svom splitskom govoru izjavio, da su se visoke crkvene ličnosti dobro držale prvih godina ustaškog vladanja. A i u samoj se optužnici tvrdi, da je kard. Maglione nukao zagrebačkog nadbiskupa, neka uspostavi "spretnije i iskrenije srdačno držanje" prema ustaškim vlastima. Da su ti odnosi bili tako silni, čudno bi bilo to nukanje. Vidi i pismo Mons. Svetozara Ritiga, kojim g. 1942. čestita nadbiskupu Stepincu i želi mu, da teškoće svoga položaja sretno izdrži ploveći između Scile i Karibde. Da je nadbiskup Stepinac bio toliko ustaški, ne bi Mons. Ritig bio još tada s njime u tako srdačnim odnosima.

U uvodu kao i u obrazloženju optužnice krivi se nadbiskupa zapravo više za to, što se založio za oslobodilačku borbu i sada za narodnu vlast, nego li, da mu se dokažu jače konkretne činjenice, kojima se pozitivno ogriješio. To što nije surađivao s partizanskim pokretom, mislim, da po sebi ne bi moglo biti predmet suđenja.

Na ostalo, što se u uvodu optužnice spominje, odgovorit ćemo po točkama optužnice.

Odgovori na pojedine točke optužnice:

U točki 1. veli se: "U toku rata i okupacije stupio je u političku suradnju s neprijateljima ..." - To ne stoji! Nadbiskup nije stupio u političku suradnju, nego se radilo o nužnim odnosima crkvene djelatnosti. On nije mogao crkvenu djelatnost obustaviti kroz četiri godine NDH. To vrijedi kao isprika za posjete Kvaterniku i Paveliću, za slikanje s ustašama u početku tzv. NDH i za poslanicu, kojom je pozdravio NDH. Za tu poslanicu treba uzeti u obzir i onu primjedbu, koju smo spomenuli u uvodu, da su naime Hrvati gledali uspostavu hrvatske države pod vidom oslobođenja od velikosrpskog terora stare Jugoslavije.

Oni pak u optužnici (toč. 1a) nabrojeni svećenici i redovnici, na koje da je djelovao kolaboracionistički stav nadbiskupa Stepinca, jesu baš svi osim trojice (Cecelje, Gecine i Đurića) svećenici drugih biskupija i redova, na koje nadbiskup nije mogao utjecati, a i smiješno je spominjati, da se u Bosni i Hercegovini razvio i podržavao ustaški duh radi nadbiskupa Stepinca, kad se znade, da su Bosna i Hercegovina oduvijek spočitavale crkvenim ljudima u Zagrebu, da nisu dosta radikalni u hrvatstvu.

Na točku 1b:

Pitanje katoličke štampe ima se rješavati prema načelu samostalnosti pojedinih biskupija, redova, pa i po autonomiji uredništava pojedinih listova. "Anđeo Čuvar", "Glasnik sv. Ante", "Vjesnik počasne straže", "Glasnik Srca Isusova", "Katolički tjednik" i "Vrhbosna", sve su to listovi pojedinih redova ili stranih biskupija, te nadbiskup Stepinac nije s njima u nikakovoj vezi. A i listovi katolički, koji su izlazili u Zagrebu, kao "Nedjelja" i "Katolički list" nisu Crkvi odgovorni za svoje pisanje, osim u času, kad se ogriješe o pitanja vjere. Inače, svaki pisac članka za sebe odgovara. Da je "Katolički list" poluslužbeno glasilo zagrebačke nadbiskupije to na njem nigdje ne piše. Takovim se možda smatra zato, što se od davnine u njemu oglašuju naredbe crkvenih vlasti.

Nadbiskup dr. Stepinac nema dakle snositi odgovornost za pisanje katoličke štampe, barem ne takovu, zbog koje bi imao biti suđen. I danas se priznaje, da je u oslobodilačkom pokretu vodila glavnu ulogu Komunistička Partija. To priznaje i sadašnja narodna vlast. Komunizam zastupa materijalistički nazor, tj. bezbožki u katoličkom smislu. Nisu dakle katolici i vjernici mogli željeti, da dođe do ojačanja i porasta bezboštva. Odatle se mora također blaže shvaćati i način pisanja katoličke štampe u protukomunističkom duhu.

Na točku 1c:

Iz svega rečenoga na točku 1a i 1b slijedi, da se stav nadbiskupa Stepinca, kako ga optužnica u tim točkama (1a i b) crta, ne može smatrati nadbisku-

povim *pozivom katoličkim organizacijama, da se stave na službu ustašama i okupatorima*. Ako su se neki članovi pojedinih katoličkih organizacija stavili u tu službu, učinili su to kao pojedinci, koji kao slobodni građani imadu u političkim pitanjima pravo potpuno samostalnog odlučivanja. Tu treba imati pred očima bitno načelo, koje vrijedi za katolička udruženja svega svijeta: da naime društvo kao takovo nikad ne smije voditi politiku, ali su pojedini članovi u političkom pogledu potpuno slobodni, da se odlučuju. Funkcioneri (odbornici) katoličkih društava ne mogu biti funkcioneri političkih stranaka i vlada. Zato ni Feliks Niedzielski nije mogao više ostati predsjednikom Velikoga Križarskog Bratstva, kad se odlučio za službu podžupana ili zapovjednika ustaške mladeži. Znade se i to, da je nadbiskupu Stepincu bilo krivo, kao i ostalim biskupima, što su se rijedili redovi vjerskih društava, odlaženjem nekih članova u ustaška društva.

Zato time, što su nadbiskup Stepinac i tajnik papinskog legata Masucci primili delegate križarske konferencije, nisu dali svoj blagoslov onima, koji ostavljaju redove katoličkih organizacija niti su mogli blagosloviti kakove "ustaške planove" Križara, jer takovih planova Križari po društvenim pravilima nisu mogli imati. Da je nadbiskup Stepinac odobrio Križarima takova pravila ili poslovnik, koji bi nosio političko obilježje i misiju, tada bi bio odgovoran za političku njihovu djelatnost. (Napomena! Ovdje treba paziti da se Križare kao bivša katolička društva ne konfundira sa sadašnjim križarima u šumi.)

Za Križare u Gospiću ne snosi nikakovu odgovornost nadbiskup Stepinac, jer Gospić nije u zagrebačkoj nadbiskupiji.

Na točku 1d:

Nije nadbiskup Stepinac *zlorabio bistričke svečanosti u političke svrhe*. Jer značenje svijećama koje se nose u bistričkoj procesiji pridaje gradsko zastupstvo i eventualno župnik sv. Marka (a taj je bio još g. 1941. Mons. Svetozar Ritig, sadašnji ministar vlade Hrvatske), jer se radi o zavjetu, koji otkupljuje uprava grada.

Što je nadbiskup u propovijedi na Bistrici 1942. god. spomenuo one, "koji bi iz tuđine htjeli davati savjete Katoličkoj crkvi za koga smije moliti", nije se odnosilo na Saveznike, nego osobno na Većeslava Vildera, koji je preko londonskog radija bio napao nadbiskupa Stepinca.[224] Kako vidimo, Vilder se još nije vratio u domovinu, stoga valjda nije pristaša oslobodilačkog pokreta. Zato se nadbiskup onim riječima bistričke propovijedi nije ogriješio o oslobodilački pokret ni o Saveznike.

---

[224] Usp. Lj. Boban, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941-1943*, Zagreb 1985, str. 28-31.

Stavak pak iz propovijedi 1944. god. gdje nadbiskup govori, da nitko ne smije zamjeriti hrvatskom narodu, što se bori za svoju slobodu, ima se shvatiti dobronamjerno u smislu, da su Hrvati željni svoje državne samostalnosti. U tom pak nije nadbiskup nikad bio toliki radikalac, da se ne bi smirio s time, ako je sloboda i samostalnost Hrvatske potpuno ostvarena u okviru federativne Jugoslavije.

Ono pak, što se u optužnici tvrdi, da se i danas, nakon oslobođenja bistričko proštenje "iskorišćava za podržavanje razbijenog ustaštva i harangu protiv naše republike", nije tužilac ničim dokazivao, niti je rekao, tko to iskorištava.

Na točku 1e:

Održavanje službe Božje na državne blagdane bivše NDH ili na imendan Pavelićev ne može se smatrati kažnjivim djelom, jer se to vrši uvijek na izričiti pismeni zahtjev vlastodržaca, a i okružnica se morala izdati kao obavijest crkvama. Okružnica, koju tu državni tužilac pripisuje u zlo nadbiskupu veoma je kratka, da kraća ne može biti. Da nadbiskup nije mogao biti raspoložen za izdavanje okružnice prigodom dolaska oslobodilačke vojske može se razumjeti, ako se znade, kako je nadbiskupa beogradski radio neposredno prije toga napadao kao ratnog zločinca, tri dana nakon ulaska oslobodilačke vojske u Zagreb napadalo ga se na mitingu na Jelačićevom Trgu kao neprijatelja, a deseti dan iza dolaska u Zagreb već je uhapšen.[225] Održavanje Službe Božje na državne blagdane sadašnja vlast pak ne traži.

Neobjektivno je donositi samo onaj stavak govora nadbiskupova Paveliću prigodom otvorenja "ustaškog sabora", koji dio donosi optužnica, jer svatko tko je bio ovdje za NDH znade, da je u tom govoru rekao nadbiskup Paveliću, kako mu rad ne će imati blagoslova, ne bude li poštivao Božje zakone. Znade se, da je Pavelić, izlazeći tada iz crkve kazao svome pobočniku: "Ovaj balavac (tj. nadbiskup) misli, da će me on učiti, kako ću voditi politiku." Može li dakle nadbiskup za taj govor biti suđen po današnjim vlastima?!

Što je nadbiskup posjećivao neke njemačke i talijanske državne svečanosti, nije to činio zato, što su oni bili okupatori, nego su to s njegove strane bili samo čini uljudnosti, kakove čine svuda u svijetu diplomati. Bez sumnje je nadbiskup te veze upotrijebio samo za dobro, da može za koga intervenirati i slično. Koliki su se rođaci istih pristaša oslobodilačke borbe na nj obraćali, neka intervenira. Spašavao je nadbiskup naša sela od njemačkih i talijanskih paljenja i robljenja (kod sv. Klare, u Pušći, u Krašiću i Pribiću). Dugom je

[225] Uhapšen je 17. svibnja 1945.

borbom nadbiskup izgurao iz Hrvatske talijanskog poslanika fašistu Casertana, koji je bio mrzitelj hrvatskoga naroda.

Na točku 2:

Najprije valja ispraviti, da se ne može govoriti o "prekrštavanju" pravoslavaca, nego o njihovom primanju u katoličku Crkvu, jer kod takvog prijelaza ne krste se ponovno. Drugo: *Prisiljavanje* na vjerski prijelaz, što su prisiljavali ustaše, ima se potpuno lučiti od postupka crkve, tako da za postupak ustaških vlasti ne odgovara Crkva. Crkva je izričito naređivala, da župnici ne smiju postupati na temelju samih od vlasti im dostavljenih popisa prelaznika, nego da smiju spremati na prijelaz samo one pravoslavce, koji se osobno prijave župniku. Nadalje, prelaznik je morao pred župnim uredom izjaviti da svojom voljom prelazi na katoličku vjeru i crkvene vlasti su tražile, da se prelaznicima prije tumači katolička nauka, da znadu što prihvaćaju. Činjenica je, da su ti pravoslavci u dobrom dijelu mislili, da će se na taj način spasiti a to su držali i oni, koji su ih u katoličku Crkvu primali. Ipak, da taj prijelaz ne bude grješna formalnost, duhovna je oblast tražila, da ih se predhodno poduči o vjeri za koju se odlučuju možda iz čisto naravnih motiva. Pravoslavni krugovi iz Beograda molili su nadbiskupa, neka prima hrvatske pravoslavce u katoličku Crkvu, jer će ih spasiti.

Da se nadbiskup Stepinac i njegova duhovna oblast nisu u načelu ogriješili o pravednost i zakon, vidi se i iz toga, što su se redovito držali odredbi sv. Stolice, da se pravoslavne crkve i imovina pravoslavnih crkvenih ustanova ne smiju prisvajati niti preuzimati od tadanjih upravnih vlasti, osim u slučajevima, da je velika većina pripadnika dotične crkve prihvatila katoličku vjeru. Ako su gdjekoji župnik ili misionar učinili nešto proti gornjih načela, učinili su to na svoju ruku (npr. ako je franjevac Dionizije Juričev držao onaj govor, što ga navodi optužnica).

Ako su oni pravoslavni, koji su prešli na katoličku vjeru gdjekad ipak bili orobljeni ili pobijeni, ne mogu za to snositi odgovornost svećenici, koji su ih u Katoličku crkvu primili niti nadbiskup. Postoji tekst oštrog nadbiskupovog protesta proti pokolja Srba u glinskoj pravoslavnoj crkvi.

Selo Štikada, kotar Gračac, gdje su, prema optužnici, ustaše uz sudjelovanje župnika izvršili pokolj pravoslavnih prelaznika, nije u zagrebačkoj nadbiskupiji.

Prema svemu se dakle jasno vidi, da Stepinac i biskupi nisu dali kanonsku sankciju ustaškom prekrštavanju, nego su dopustili da se izađe ususret pravoslavnima, koji hoće prijeći u katoličku Crkvu i uredili su za to kanonske norme, koje nisu protivne nikojem zakonu. Odbor trojice biskupa i radni odbor imali su baš bdjeti, da se te norme poštuju. Da toga nije bilo, možda bi bilo daleko više zloporabe sa strane upravnih vlasti i sa strane misionara,

koji bi radili više na svoju ruku. Krivo je grditi odredbe Vatikana (Kongregacije za istočne poslove), jer su te odredbe bile baš upozorenje, da se ne smije otimati imovina pravoslavnih crkvi i slično.

Upadno je, da optužnica ništa ne raspravlja o pokrštavanju Židova, nego se tako mnogo bavi samo prijelazima pravoslavnih.

K točki 3:

Nadbiskup - vojni vikar. To što je Vatikan imenovao vojnim vikarom i to sine titulo nadbiskupa Stepinca, ne bi narodna vlast smjela Vatikanu ni nadbiskupu u zlo upisati, nego samo u dobro. Učinjeno je to valjda zato, da ne bi savezničke vlasti prigovarale Sv. Stolici, da je pristala na potpunu organizaciju vojnog dušobrižništva u Hrvatskoj. Jer je čisto duhovna misija Crkve u tomu, da svakomu, pa i kažnjenicima u zatvorima dade mogućnost duhovne utjehe i hrvatskim mladićima, koji su se nalazili u domobranskim, ustaškim ili njemačkim formacijama. Ako je nadbiskup te duhovne povlastice predao Stipi Vučetiću i Cecelji za svećenike vojne dušobrižnike, morao je to učiniti, jer je to u okviru čisto duhovne misije Crkve. Samo pak odabiranje i postavljanje vojnih dušobrižnika vršile su vojne vlasti te stoga ne stoji da je nadbiskup organizirao vojno dušobrižništvo. A kad bi ga na neki način bio i organizirao u okviru, da se vojnicima pruža potrebita duhovna pomoć, bilo bi to područje čisto duhovne misije. Ako je gdjekoji vojni svećenik počinjao kakova zla, imao je to nadzirati pop Stipe Vučetić kao trajni delegat vojnoga vikara, koji je u organiziranju i nadzoru vojnih svećenika sebi prisvajao potpunu vlast i za njega nadbiskup nije nikada bio dosta "ispravan". U koliko su Vučetić i Cecelja izvještavali nadbiskupa povoljno o vojnim svećenicima, nije nadbiskup mogao znati za one, koji eventualno zlo čine. Ako je za kojega čuo, oštro je postupio (npr. proti Brekala, Juričeva, Guberine - za govor u Mostaru). Tko uoči neizmjerno razgrananu množinu nadbiskupovih poslova, jasno vidi, da nadbiskup nije mogao svuda biti osobno i izravno. Poznato je, da je nadbiskup oštro protestirao proti tomu, da vojni dušobrižnici polažu zakletvu po ustaškom običaju uz bombu i samokres. Osim toga, nije mu moglo biti drago, kad su vojne vlasti zahtjevale kojeg svećenika zagrebačke biskupije za vojnog dušobrižnika, jer ih je trebao u biskupiji.

Oni svećenici, koje navodi optužnica, da su denuncirali rodoljube i davali podatke neprijatelju, ne spadaju u zagrebačku nadbiskupiju ni jedan, osim Matije Crnkovića, no njegova krivnja nije nadbiskupu ni danas još poznata.

Što je nadbiskup Stepinac učinio za naše radništvo u Njemačkoj tj. ako im je pisao pismo i poslao molitvenike i krunice, i ako je to poslao legionarima na istočno bojište (što ne znamo, da li je), vršio je to s nakanom čisto vjerske misije, da ih očuva od rasističkih ideja, podržavajući njihovu vjeru, jer su

stizale tužbe, kako ih Njemci truju rasističkim idejama, brane im vršenje vjerskih dužnosti i sl.

Upućivanju misionara na Crno More nije nadbiskup prisustvovao, a da i jest, ne bi se na to smjelo gledati današnjim očima, kad su jasno naglašene prijateljske veze NRJ sa SSSR, jer u NDH nisu bile toliko poznate veze oslobodilačke vojske sa SSSR.

Tko pak znade, da se na zagrebačkom duhovnom stolu predaju na cenzuru knjige i molitvenici i budu odobreni, a da nadbiskup o tom potpuno ništa ne zna, jer kancelarija te stvari obavlja potpuno samostalno, ne može se nadbiskupu upisati u grijeh odobrenje molitvenika: "Hrvatski Vojnik".

Na točku 4:

Nije nadbiskup Stepinac tražio nikakove veze sa Slovencima niti sa Dražom Mihailovićem, niti je on imao "ulogu kakovog povezivanja svih neprijatelja naroda". Ako li su se oni na njega obratili pismom (što ne znamo) ili posjetom, on nije reagirao, prema tomu se nije ogriješio. Kad je Pavelićeva vlada tražila navodno englesku intervenciju, nije nadbiskup Stepinac potpisivao memorandum ili slično, a njegova djelatnost zadnjih dana NDH (i ako je prisustvovao sjednici vlade ili išao k njemačkom generalu ili je k sebi pozvao Lubarića ili Moškova) bilo je to zato, da odvrati ustaše i Nijemce, da ne pružaju otpor partizanskoj vojsci u gradu, i ne dižu u zrak objekte, nego da ga u miru napuste, kako bi se grad sačuvao od razaranja.

Kadgod je nadbiskup govorio o tom, da Hrvati imadu pravo na svoju državu i da hrvatska država ima ostati, imao je pred očima narodnu samostalnost i slobodu kao takovu, a nipošto, da je to ostvareno samo u NDH.

Poslanica hrvatskoga Episkopata od 24. ožujka 1945. izdana je po svima biskupima zajedno, a rekosmo, da nadbiskup kao predsjednik konferencija nema posebne vlasti, nego li i ostali biskupi i nadbiskupi zemlje.

Na točku 4d:

Ukoliko su pohranjeni arhivi Ministarstva vanjskih poslova NDH u Nadbiskupskom dvoru, ako je nadbiskup za tu pohranu i dao načelni pristanak, nije vidio, što je donešeno. A spremano je to u Nadbiskupskom dvoru zato, jer su ljudi sviju ureda odlazili iz Zagreba, a u Nadbiskupskim dvorima su svi ostali na mjestu u danima dolaska oslobodilačke vojske. Inače, taj je arhiv prijavljen konačno narodnim vlastima, da se nalazi u Nadbiskupskom dvoru. Za gramofonske ploče s Pavelićevim govorima nadbiskup nije znao, da se pohranjuju u nadbiskupskom arhivu. Krivo mu stoga čini optužnica, kad tvrdi: "osim toga sakriva optuženi Stepinac u Nadbiskupskom dvoru gramofonske ploče ..."

Na 4 c:

"Aktivnost" nadbiskupa Stepinca pod konac NDH u vezi s Mačekom i ustašama te Slovencima, već smo razjasnili na početku točke 4. Ako li je i bila nadbiskupu tada nuđena kakova vlast, on ju je otklonio, pak stoga ne može za to biti optuživan; a da ju je i bio primio, ne bi bilo krivično djelo, jer se radilo samo o tom, da netko čuva mir i red kroz vrijeme od odlaska ustaša do dolaska partizana, koju je ulogu onda izvršio g. Kumičić.

Na točku 5:

Ako je nadbiskup govorio, da će biti bolje, da će se prilike promijeniti i sl. nema se shvatiti, kao da je očekivao propast sadašnje republike Jugoslavije, nego je želio, da se unutar države razviju prilike povoljne za Crkvu.

Spor i predbacivanje o nepravedno ubijenim i kažnjenim svećenicima mogao bi se najlakše tako dokrajčiti, da Crkva preda popis sviju ubijenih i kažnjenih svećenika, a vlasti da naznače krivice, zašto je koji svećenik ubijen ili kažnjen i na temelju kojih presuda.

Ako je nadbiskup primio pismo od Moškova, kad je pismo primao, nije znao od koga je, niti je na nj odgovorio.

Lisaka nije nadbiskup primio 19. rujna 1945. jer sam Lisak izjavljuje da je prešao granicu 21. rujna, a i dr. Lach je izjavio, da je to bilo kasnije od 19. IX. Dok je Lisak bio najavljen za audijenciju nije se znalo, da je to on, nego pod imenom Petrović. (To može posvjedočiti g. Ostojčić, koji je za nj ishodio audijenciju). Da bi to *mogao biti* Lisak upozorio je tajnik Šalić nadbiskupa (po izjavi Šalićevoj) u času kad mu ga je predvodio. I sam je Lisak izjavio, da se nadbiskup u razgovoru držao vrlo rezervirano, iz finoće, rekao mu, da će drugi dan dobiti odgovor od tajnika i taj je odgovor bio negativan za Lisaka.

Primanje studenta iz Salzburga (ukoliko taj nije bio samo kod Šalića) i primanje Lele Sopijanec (ukoliko ju je primio) tumači se dobrotom nadbiskupova srca, koji je svakoga primao pa i pristaše oslobodilačkog pokreta i članove obitelji partizana za vrijeme NDH.

Što su radili Šalić i Šimečki radili su na svoju ruku i na vlastitu odgovornost. Upozorenje: Budite pametni i oprezni, (ako je nadbiskup tako rekao) nema se tumačiti tako, kao da je nadbiskup kazao: Bavite se tim, samo pazite, da se ne otkrije, nego je i sam Šalić na procesu priznao, da ga je nadbiskup upozoravao, *neka ostane u okviru svećeničke djelatnosti.* S tom izjavom ne može se pomiriti Šalićeva tvrdnja, da je nadbiskupovo držanje na nj djelovalo u smislu podstrekavanja na teroristička djela. Sam je Šalić na procesu izjavio, da se nije usudio nadbiskupu spominjati blagoslov križarske zastave

prije samoga čina. *Da je nadbiskup bio toli prevratnički sklon i inspirator ustaških akcija i ustaško - križarskih povezivanja, kako bi se Šalić ustručavao predhodno mu govoriti o križarskoj zastavi,* dapače, tražio bi, da nadbiskup blagoslovi zastavu, dočim oni su je blagoslovili onda, kad nadbiskup nije bio u Zagrebu. Čini se, da su Marić i Šalić u procesu priznali, da su oni s ustaštvom simpatizirali još kao studenti u Rimu, dakle davno prije nego su došli u vezu sa zagrebačkim nadbiskupom.

Marić Đuka nije zagrebački svećenik, nego svećenik đakovačke biskupije. On je kao Šalićev prijatelj preko Šalića došao u Nadbiskupski dvor na stan. Kao stranom svećeniku, nadbiskupu nije morala biti poznata kakova Marićeva politička krivnja. Osim toga, on je u dvoru sasvim legalno boravio, jer je bio propisno prijavljen na prijavnom uredu.

Pripominjemo, da kapela u kojoj je Šimečki blagoslovio križarsku zastavu, da to nije nadbiskupova lična kapela u drugom katu, nego se radi o kapeli prizemlja, u koju se doista ulazi s dvorišne strane i to je kapela dvorske posluge.

Pastirsko pismo od 20. rujna 1945. izdali su svi biskupi zajedno. Nadbiskupovo predsjedanje je samo začasno, dočim su svi biskupi jednakopravni. Spor oko toga pastirskog pisma mogao bi se tako rješavati, da se kuša sa strane narodne vlasti obeskrijepiti točka po točka, napose da se sastavi popis sviju ubijenih i kažnjenih svećenika, pa da vlast označi za svakoga, zašto je ubijen i zašto je kažnjen, te kojom presudom. *Treba razumiti, zašto su biskupi veoma osjetljivi na ubijanje i zatvaranje svećenika: jer ih imadu veoma malo.*

Zašto su skupljani podaci o onima, koji su nepoznati odnosno u logorima, to će najbolje znati g. Šalić. Čini se da je to počelo tako, što su se neke žene spremale k maršalu Titu u audijenciju, kad se govorilo da će doći u Zagreb, te su ga kanile moliti, da se izvidi, gdje su im muževi (ili da mole milost). K njima su se pridružile druge i donosile su u tajništvo imena svojih. Imamo svjedoka, da se Šalić na to ljutio, da je toga već previše, ali jer je dobričina, pustio je.

Veli se u optužnici, da su u Nadbiskupskomu dvoru nalazile utočište ustaške obitelji. Nalazile su ga i partizanske obitelji u svoje vrijeme i našlo je u nadbiskupa utočište na tisuće partizanske djece, koju je nadbiskup prigrlio pod svoj krov i čuvao popise one partizanske djece, koja su bila razmještena po provinciji, kod dobrih katoličkih obitelji.

Neke primjedbe na obrazloženje optužnice:

Članak dr. Vilima Nuka je njegov članak, a ne nadbiskupa Stepinca. Kako se ima tumačiti, što je nadbiskup okružnicom pozdravio uspostavu NDH i u

kojem se smislu on zalaže za samostalnu hrvatsku državu (ne inzistirajući da to smije biti samo ustaška, Pavelićeva) o tom smo već govorili kod pobijanja pojedinih točaka optužnice.

U optužnici se spominje nadbiskupova krivnja i za Bosnu i Hercegovinu, koje nisu baš u nikakovoj vezi sa zagrebačkim nadbiskupom. U tom pogledu kao i za toliko stvari optužnice mogla bi se reći: Qui nimis probat, nihil probat.

O "prekrštavanju" pravoslavaca već je bilo govora. Govorili smo i o vojnom vikarijatu kao i o tomu, na koji način se ima shvatiti preuzimanje vlasti koja je bila nadbiskupu navodno nuđena pri odlaženju ustaša.

Čudno je, da se ovdje sastavljač optužnice hvali, kako je i Vatikan ovu državu priznao, a nije priznao NDH i kako Papa nije htio primiti Pavelića kao suverena, a unatoč tomu na više mjesta u optužnici govori se s nepoštovanjem o Vatikanu.

Manifestacije nakon lanjske procesije pred katedralom nije nadbiskup naručio i one su izbile nakon obavljene vjerske svečanosti, kod koje nije nadbiskup propovijedao proti narodnoj vlasti, nego proti propagatora bezvjerstva. *Ne bi se smjelo upadati u pogrješku, da se borbu crkvenih ljudi proti materijalizma i bezboštvu tumači kao borbu proti narodnoj vlasti.*

Ponovno podvlačimo Šalićevu izjavu, da mu je nadbiskup kazao, neka ostane na svećeničkoj liniji. Oni svećenici, koji su bili ustaše, bili su to daleko prije, nego li je moglo na njih djelovati držanje nadbiskupovo, i zlato je sakriveno u franjevačkom samostanu pet mjeseci prije pastirskoga biskupskog pisma. Tko pak znade, da je nadbiskupsko tajništvo sasvima na protivnoj strani od nadbiskupskih odaja, moći će vjerovati, da je tajnik Šalić mogao učiniti na svoju ruku mnogo toga, za što nadbiskup nije znao.

Što je sukob crkvenih vlasti (pastirsko pismo) išao u prilog ustašama, odnosno križarima, ne može se radi toga reći, da je izrađeno zato, da podstrekava križarsko-ustašku djelatnost.

Potpuno se prešućuju i mimoilaze nadbiskupove propovijedi i istupi, kojima je osuđivao rasizam, nepravde proti Židovima i ciganima, kojima je zaštićivao mješovite brakove, ignorira se njegova neizreciva požrtvovnost za sve patnike prošloga rata, pa i za komuniste, partizanske obitelji, za tisuće partizanske djece itd, itd.

HDA, OP POLITEO, str. 181-187